

IFAU – INSTITUTET FÖR
ARBETSMARKNADSPOLITISK
UTVÄRDERING

Klass, kön och platsanvisning

Om ungdomars och arbetsförmedlares möte på arbetsförmedlingen

Ulla Rantakeisu

RAPPORT 2009:3

Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering (IFAU) är ett forskningsinstitut under Arbetsmarknadsdepartementet med säte i Uppsala. IFAU ska främja, stödja och genomföra vetenskapliga utvärderingar. Uppdraget omfattar: effekter av arbetsmarknadspolitik, arbetsmarknadens funktionssätt, arbetsmarknadseffekter av åtgärder inom utbildningsväsendet och arbetsmarknadseffekter av socialförsäkringen. IFAU ska även sprida sina resultat så att de blir tillgängliga för olika intressenter i Sverige och utomlands.

IFAU delar även ut forskningsbidrag till projekt som rör forskning inom dess verksamhetsområden. Forskningsbidragen delas ut en gång per år och sista dag för ansökan är den 1 oktober. Eftersom forskarna vid IFAU till övervägande del är nationalekonomer, ser vi gärna att forskare från andra discipliner ansöker om forskningsbidrag.

IFAU leds av en generaldirektör. Vid institutet finns ett vetenskapligt råd bestående av en ordförande, institutets chef och fem andra ledamöter. Det vetenskapliga rådet har bl.a. som uppgift att lämna förslag till beslut vid beviljandet av forskningsbidrag. Till institutet är även en referensgrupp knuten där arbetsgivar- och arbetstagar sidan samt berörda departement och myndigheter finns representerade.

Rapporterna finns även i tryckt format. Du kan beställa de tryckta rapporterna via telefon eller mejl. Se nedanstående kontaktinformation.

Postadress: Box 513, 751 20 Uppsala
Besöksadress: Kyrkogårdsgatan 6, Uppsala
Telefon: 018-471 70 70
Fax: 018-471 70 71
ifau@ifau.uu.se
www.ifau.se

IFAU har som policy att en uppsats, innan den publiceras i rapportserien, ska seminariebehandlas vid IFAU och minst ett annat akademiskt forum samt granskas av en extern och en intern disputerad forskare. Uppsatsen behöver dock inte ha genomgått sedvanlig granskning inför publicering i vetenskaplig tidskrift. Syftet med rapportserien är att ge den ekonomiska politiken och den ekonomisk-politiska diskussionen ett kunskapsunderlag.

Klass, kön och platsanvisning

Om ungdomars och arbetsförmedlares möte på arbetsförmedlingen

av

Ulla Rantakeisu*

2009-01-26

Sammanfattning

Denna studie handlar om arbetslösa ungdomars erfarenheter av mötet på arbetsförmedlingen. Mera specifikt studeras hur mötet på arbetsförmedlingen påverkas av de arbetslösas sociala klassbakgrund och kön. Deras erfarenheter kontrasteras mot arbetsförmedlarnas. Under perioden januari 2003 till januari 2004 intervjuades totalt 18 arbetslösa ungdomar och deras arbetsförmedlare. Urvalsmetoden innebär att någon statistisk generalisering inte är möjlig. Ansatsen används för att förfina teorier och specificera tänkbara mekanismer. Resultaten visar att medelklassungdomarna i urvalet, företrädesvis killarna, är bäst skickade att möta arbetsförmedlingen. Arbetarklassungdomar har bl.a. svårigheter att hantera arbetsförmedlingens syn på arbete som ”karriärarbete”. Oavsett klassbakgrund behandlas tjejer tuffare än killar. Framförallt unga arbetarklasstjejers konkreta försök att kombinera förvärvsarbete med omsorg för andra vänds till en brist av arbetsförmedlingen. Det är också arbetarklasstjejerna som uttrycker sig skarpt i sin kritik av arbetsförmedlingen.

* Avdelningen för sociala studier, Karlstads universitet, 651 88 Karlstad. E-post: ulla.rantakeisu@kau.se. Författaren vill tacka seminariedeltagare vid IFAU. Ett speciellt tack går till Erik Mellander, IFAU, och Katarina Hjertner Thorén, Växjö universitet, för värdefulla bidrag och kommentarer. Tack också till Kirsti Kuusela och alla andra seminariedeltagare vid avdelningen för sociala studier, Karlstads universitet.

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	5
1.1	Studiens syfte.....	5
1.2	Tidigare forskning.....	5
1.3	Arbetslöshet och ungdomar.....	7
1.3.1	Fokus på klassbakgrund och kön.....	8
1.4	Rapportens disposition.....	9
2	Data och metod.....	10
2.1	Urvalet av arbetsförmedlare och ungdomar.....	10
2.2	Intervjuer med ungdomar och arbetsförmedlare.....	12
2.3	Bearbetning och analys.....	13
2.4	Etiska överväganden.....	14
3	Arbetsförmedlingen – platsen för mötet.....	16
3.1	Arbetsförmedlingens arbets sätt och verksamhetsmål.....	16
3.2	Arbetsförmedlingens kontrollfunktion.....	17
3.3	Arbetsförmedlare – gräsrotsbyråkrater.....	18
4	Arbetarklassungdomars möte med arbetsförmedlingen.....	19
4.1	Den tidigare positionen.....	19
4.2	Höga förväntningar på arbetsförmedlingen.....	20
4.2.1	Arbetsförmedlingen som den enda hjälpinstitutionen.....	21
4.2.2	Förhoppningar om att bli ”hej och du” med varandra.....	22
4.3	I praktiken möten med motsättningar.....	23
4.3.1	Att söka arbete efter intresse eller att ta vad som helst.....	24
4.4	Killars och tjevers skilda handlingsutrymme.....	26
4.4.1	Flexibla tjejer och rigida killar.....	27
4.4.2	Killar prioriterar fritiden medan tjejer viker tiden åt andra.....	28
4.4.3	Skillnader i rörlighet mellan killar och tjejer.....	29
4.5	Arbetssökandet – en konkret verksamhet.....	30
4.5.1	Söka jobb-kurser obegripliga.....	30
4.5.2	Handlingsplanen konkret men lastar allt på individen.....	31
4.5.3	Arbetsförmedlarna tillvaratar hans intressen mer än hennes.....	32
4.5.4	Kunskap rotad i flinka händer och inte i högre utbildning.....	33
4.5.5	Att starta eget i ren desperation.....	34
4.6	De sociala mekanismer som ger upphov till mönstren.....	36
5	Medelklassungdomars möte med arbetsförmedlingen.....	38

5.1	Den tidigare positionen.....	39
5.2	Låga förväntningar på arbetsförmedlingen.....	40
5.2.1	Arbetsförmedlingen – en degraderande erfarenhet.....	41
5.2.2	Distanserad konsultation på egna villkor.....	41
5.3	I praktiken möten utan motsättningar.....	43
5.3.1	Att söka arbete efter intresse eller att ta vad som helst.....	44
5.4	Killars och tjejers skilda handlingsutrymme	46
5.4.1	Okvalificerade jobb en förpliktelse för tjejer.....	47
5.4.2	Killar satsar på karriär medan tjejer tampas med kombinationen karriär och familj.....	49
5.4.3	Skillnader i rörlighet mellan tjejer och killar.....	50
5.5	Arbetsökandet – att maximera autonomi	51
5.5.1	Söka jobb-kurser förädlar jobbsökandet.....	52
5.5.2	Varför nedteckna det självklara i en handlingsplan?.....	52
5.5.3	Praktik och högre utbildning som språngbrädor.....	53
5.5.4	Ingen desperation.....	54
6	Arbetsförmedlares möte med ungdomar	55
6.1	Arbetsförmedlares relativa autonomi	55
6.2	Sociala klasskillnader	56
6.2.1	Arbetarklassungdomar – att möta de som vill arbeta för pengar.....	57
6.2.2	Medelklassungdomar – att möta de självgående	61
6.3	Könsskillnader	64
6.3.1	Klandervärda tjejer och ömkansvärda killar.....	65
6.3.2	Individuell bedömning blir könsstereotyp.....	68
7	Sammanfattande diskussion	73
7.1	Metodologiska reflektioner.....	73
7.2	Skilda erfarenheter och de identifierade mekanismerna.....	75
7.2.1	Arbetarklass- och medelklassungdomars möte med arbetsförmedlingen.....	75
7.2.2	Tjejers och killars möte med arbetsförmedlingen	77
7.3	Systematisk förståelse och systematiska missförstånd.....	80
	Referenser	84

1 Inledning

Denna rapport handlar om vad som sker i mötet på den lokala offentliga arbetsförmedlingen. Avsikten är att försöka förmedla vad som händer i mötet mellan ungdomar och arbetsförmedlare med tonvikt på ungdomarnas erfarenheter och handlingar. En av studiens utgångspunkter är den motsättning som verkar finnas mellan *bör* och *gör*: Enligt Arbetsförmedlingens policy arbetar man med att ”skapa möjlighet för individen att utifrån egna erfarenheter, egenskaper och förutsättningar och i samspel med andra, få växa och utvecklas.” Arbetsförmedlingens förhållningssätt mot dess kunder – arbetssökande respektive arbetsgivare – ska vidare präglas av respekt (AMS 2001, se även Arbetsförmedlingens styrdokument 2008). Härvidlag finns ett konkret problem dokumenterat i flera studier (Rantakeisu 2002; Westerlund och Svensson 2001; Lund och Ramsby 2001; Knocke och Hertzberg 2000; Thomsson och Hoflund 2000; Starrin m.fl. 1999; Berg 1997): En relativt stor andel arbetslösa beskriver sin kontakt med arbetsförmedlingen och arbetsmarknadsåtgärder som negativ. Samtidigt finns det även en grupp som anser sig ha fått adekvat hjälp. Vad kan detta bero på?

1.1 Studiens syfte

Syftet med denna studie är att belysa arbetslösa ungdomars förväntningar på och deras erfarenheter av arbetsförmedlingen på sin väg in i arbetslivet. Vilka sociala mekanismer påverkar ungdomars möte med arbetsförmedlingen? Finns systematiska variationer i förväntningar och erfarenheter och kan skilda erfarenhetsmönster förstås i relation till klass- och könstillhörighet? Vilka konsekvenser får ungdomars erfarenheter för deras möjligheter att få hjälp och i förlängningen arbete?

För att illustrera mötet på arbetsförmedlingen har jag valt att intervjua 18 ungdomar och deras arbetsförmedlare. Detta förhållandevis lilla urval innebär visserligen en begränsning på så sätt att det inte går att säga något om hur generella studiens slutsatser är. Å andra sidan kan generativa mekanismer identifieras och vi får en kontextuell beskrivning som är svåråtkomlig i kvantitativa (statistiska) studier. Utförligare diskussioner om metodval återfinns i avsnitt 2.

1.2 Tidigare forskning

Antalet studier som systematiskt studerat arbetslösas erfarenheter av arbetsmarknadens aktörer i form av handläggare på arbetsförmedling är få. Wester-

lund och Svenssons (2001) studie av arbetslösa korttidsutbildade kvinnor visar ett mönster där flertalet beskriver kontakten med arbetsförmedlingen negativt medan några upplever sig ha fått stor hjälp. Lund och Ramsbys (2001) fallstudie av ett arbetsförmedlingskontor – med fokus på arbetslösa invandrarungdomar – visar att kategorin ger uttryck för upplevelser av arbetsmarknadsdiskriminering men att detta också förstärks genom handläggarnas handlingar visavi dessa ungdomar. Man agerar dörröppnare för vissa grupper av ungdomar och dörrvakt för andra. En studie (Knocke och Hertzberg 2000) av arbetslösa ungdomar med invandrarbakgrund visar också den en negativ bild när det gäller ungdomars erfarenheter av arbetsförmedlare. Närmare hälften av ungdomarna var missnöjda med hur de blivit bemötta. Arbetsförmedlingen hade reducerats till ett ställe dit man gick för att visa upp sig och få en stämpel. I stort sett lika många gav uttryck för varken negativa eller positiva erfarenheter och en liten grupp tyckte att de har blivit väl bemötta på arbetsförmedlingen. Men vad skiljer de som blev positivt respektive negativt bemötta åt?

Rantakeisuus (2002) studie bland arbetslösa ungdomar visar på fyra skilda förhållningssätt visavi arbetsförmedlingen. En kategori ungdomar försöker hävda de egna erfarenheternas giltighet gentemot arbetsförmedlingen; utbildning och geografisk rörlighet är måhända förnuftigt men inte för egen del. Den andra gruppen tvivlar på de egna möjligheterna att få jobb samtidigt som de kommunicerar det motsatta – det som man uppfattar att handläggare vill höra. Myndighetsberoendet är extremt samtidigt som de försöker dra sig ur en ensidig beroenderelation genom att skärma av sig. Den tredje gruppen har ett förståelseinriktat förhållningssätt som innebär att de försöker agera i enlighet med vad arbetsförmedlingen och arbetsmarknaden efterfrågar, d.v.s. geografisk rörlighet, studier etc. Individerna i den fjärde gruppen betraktar inte sig som arbetslösa och de har ett instrumentellt förhållningssätt visavi arbetsförmedlingen. Arbetsförmedlingen utnyttjas endast för att den är ett villkor för den ekonomiska försörjningen. Skilda förhållningssätt kunde tentativt kopplas samman med ungdomarnas skilda sociala bakgrund, utbildning och kön. Studien utgör avstamp för föreliggande arbete då jag närmare vill studera det klass- och könsmonster som kunde skönjas.

Som förklaring till de varierande erfarenheterna används ofta ensidigt individrelaterade eller psykologiska faktorer som individens realistiska förväntningar, arbetsvilja, tidsuppfattning och drivkrafter (se t.ex. Westerlund och Svensson 2001). Dessa förklaringar kan vara mer eller mindre giltiga. Däremot är det inte tillräckliga svar på frågan *varför* erfarenheterna varierar. På ett gene-

rellt plan kan detta projekt ses som del av en forskningsinriktning som studerat arbetsförmedlingen som institution i allmänhet (Ahrne 1989; Delander m.fl. 1991) och i synnerhet den forskning som med skilda utgångspunkter har studerat samspelet mellan arbetsförmedlare och arbetslösa (Mäkitalo 2002; Lund och Ramsby 2001; Knocke och Hertzberg 2000).

1.3 Arbetslöshet och ungdomar

Arbetslöshet kan betraktas som ett tillstånd på arbetsmarknaden som innebär att individen bjuder ut sin förmåga till arbete¹ på marknaden men inte lyckas få den såld, eller snarare uthyrd (Furåker 1996). Även om det dominerade mönstret är att arbetslöshet upplevs som en påfrestning för den enskilde lider vissa mer och andra mindre (se t.ex. Rantakeisu 2002; Strandh 2000; Novo 2000; Nordenmark 1999). Individens möten med arbetsmarknadens institutioner sker inte enbart utifrån de villkor som arbetsmarknaden eller arbetsförmedlingen uppställer. De sker även mot bakgrund av arbetslösas sociala livsvillkor uttryckta genom social klassbakgrund och könstillhörighet. Jag har valt att studera unga arbetslösas möte med arbetsförmedlingen då det inte är en lika socialt selekterad grupp som arbetslösa vuxna. Klassammansättningen bland unga är mer heterogen om än att en viss selektion gör sig gällande (Arnell Gustafsson 1999).

Det finns en struktur som inte i nämnvärd utsträckning synliggörs i de tidigare refererade studierna om arbetslösas erfarenheter och det är den sociala relationen mellan arbetsförmedlare och arbetslös. Arbetsförmedlingen har begränsningar i form av politiska beslut samt arbetsgivarnas efterfrågan. Samtidigt har man som handläggare en relativ självständighet. En central aspekt av arbetsförmedlingens uppgift är dess dubbla karaktär (jfr Ahrne 1989): Å ena sidan servicefunktionen, d.v.s. se till att de vakanta platserna kan besättas med arbetssökande. Å andra sidan ska arbetsförmedlare identifiera dem som missbrukar arbetslöshetsförsäkringen (Calmfors m.fl. 2002). Detta är en kontrollfunktion som har stärkts under 2000-talets första år och idag ställs strängare krav på de arbetslösa att söka och finna arbete (Svallfors m.fl. 2001).² Bland annat har kraven på geografisk rörlighet skärpts. Relationen mellan arbetslös

¹ I studien används förvärsarbete och arbete som synonyma begrepp och avser sysselsättning i produktionen av varor och tjänster mot ersättning eller arbete som egen företagare.

² Strängare krav har även tillkommit under år 2007, d.v.s. efter denna studies genomförande.

och arbetsförmedlare är således en struktur som villkorar arbetslösas handlande på ett avgörande sätt.

Även om ungdomar står i centrum för studien vill jag genom att intervjua deras arbetsförmedlare även få en ytterligare tolkning av samma händelseförlopp. Utgångspunkten är att ett möte på arbetsförmedlingen kan uppfattas på skilda sätt beroende på vilken position aktören intar i den sociala relationen.

1.3.1 Fokus på klassbakgrund och kön

Möjligheterna att ta till sig respektive att strunta i arbetsmarknadens krav, så som de förmedlas av arbetsförmedlingen, kan skilja sig åt beroende på ungdomars sociala position i skilda sociala strukturer. Arbetslösheten betecknar kvalitativt skilda livssituationer beroende på socioekonomisk position, kön, etnicitet osv. I praktiken är det en grannliga uppgift att ta itu med samtliga komplexa relationer samtidigt och analytiskt bena ut vad som hör till vilken relation. Jag väljer därför att fokusera på social klass och kön. Utgångspunkten är att människors vardagliga erfarenheter av arbetsförmedlingen kan variera systematiskt med avseende på klass och kön.

Ungdomar med skilda klassbakgrund har olika möjligheter och begränsningar. Dessa kan förklara varför erfarenheter och strategier i förhållande till arbetsmarknaden kan vara helt annorlunda i olika grupper och framtidsperspektiven skilja sig åt. Deras olika socioekonomiska positioner ger dem skäl att välja olika handlingsvägar (se t.ex. Olsén 1985).

När social klass har omsatts i praktisk undersökningsstrategi har jag använt mig av två kategorier mot bakgrund av ungdomarnas egen livsbana med avseende på föräldrarnas yrke, egen utbildning och yrkeserfarenhet. Den ena kategorin benämns arbetarklass och den andra medelklass. Självklart kan man invända mot en alltför grovhuggen klassindelning som försöker klämma in enskilda ungdomar i två socioekonomiska positioner. Man kan se på denna klassindelning, med Skeggs (1999) formulering, som en provisorisk abstraktion. Att förankra ungdomarna i medelklass respektive arbetarklass tydliggör normer och handlingsmönster som annars skulle vara svåra att uppfatta. Denna indelning är även relativt vanlig inom ungdomskulturforskningen (se t.ex. Ambjörnsson 2004; Bunar och Trondman 2001; Trondman 1999).

Till klassperspektivet bör könsrelationer föras. Skeggs (1999) och Ambjörnssons (2004) arbeten visar att klass bör studeras med hänsyn till könsaspekter och vice versa. I den sociala relationen mellan män och kvinnor ingår även olika strukturella positioner såtillvida att det handlar om en maktordning där

män och det manliga har en överordnad och normgivande position. Han står som norm för det mänskliga medan kvinnor och det kvinnliga är avvikande och underordnat. Förutom den hierarkiska ordningen förknippas kvinnor och män med olika platser (Hirdman 2001; Hirdman 1988).

Termerna kön och socialt kön/gender används ofta synonymt (Hammarström 2002) men i genusforskningen har begreppen kön och socialt kön/gender två olika betydelser. Medan kön (engelskans "sex") refererar till de biologiska skillnaderna mellan män och kvinnor refererar socialt kön/gender till de socialt, kulturellt och historiskt konstruerade aspekterna av manlighet/er och kvinnlighet/er. Inom kritisk realism har relationen socialt kön – biologiskt kön formulerats på ett för mig tydligt sätt: "I fallet med könsskillnader rör det sig om att biologiska mekanismer producerar människor av två kön, och sociala mekanismer producerar samhällen där människor på basis av olika kön intar skilda positioner i sociala könsrelationer" (Danermark m.fl. 2003, s. 107). Socialt kön existerar därför att biologin inte bestämmer det sociala (jfr Connell 2002). Jag kommer att använda begreppet kön då det kan innefatta alla dimensioner av kön – kön sett som socialt förmedlat och föränderligt samt även den biologiska nivån då kroppen är förbunden med en social förståelse av den.

Jag väljer att kalla de ungdomar jag studerar tjejer respektive killar. Skälet är att det är en terminologi som ofta används av dem själva och av arbetsförmedlare. Analytiskt är det svårt att se att det skulle finnas något väsentligt att vinna på att istället benämna dem unga kvinnor respektive män (jfr Ambjörns-son 2004).

1.4 Rapportens disposition

Närmast i rapporten redogörs för metoden. I kapitel tre följer en kort beskrivning av arbetsförmedlingen. Resultatredovisningen finns i kapitel 4, 5 och 6. Kapitel fyra behandlar arbetarklassungdomarnas förväntningar och erfarenheter av mötet med arbetsförmedlingen. Arbetarklasskillar jämförs med arbetarklass-tjejer och de skillnader jag har funnit lyfts fram. I kapitel fem återfinns motsvarande analys för medelklassungdomar, även här i vissa avseenden uppdelad på kön. Här sker även återkopplingar till analysen i kapitel fyra. Kapitel sex tar utgångspunkt i intervjuerna med arbetsförmedlare och deras erfarenheter av mötet med ungdomarna. I sista kapitlet, kapitel sju, finns en sammanfattande diskussion.

2 Data och metod

Då uppgiften har bestått i att identifiera skilda erfarenheter av mötena på arbetsförmedlingen och identifiera vad som producerar olika empiriska mönster har information av mer kontextuellt slag än vad kvantitativa studier kan erbjuda behövts. En utgångspunkt är att aktörerna, arbetslösa ungdomar och arbetsförmedlare, tolkar situationer på olika sätt beroende på vilken position man intar i de sociala relationerna. Detta talade för en kvalitativ intervjuundersökning vilken genomfördes under perioden januari 2003 – januari 2004.

2.1 Urvalet av arbetsförmedlare och ungdomar

Inför intervjuundersökningen valdes ungdomsinformanter på basis av strategiska urval. För att utröna om uppfattningar och erfarenheter av arbetsförmedlingen skiljer sig åt med avseende på klass jämförs arbetslösa unga män med olika klassbakgrund med varandra och arbetslösa unga kvinnor med olika klassbakgrund med varandra. När skilda förhållningssätt mellan arbetslösa unga män och kvinnor står i fokus studeras arbetslösa unga män och kvinnor med likvärdig klassbakgrund.

Som ett första steg i urvalet utvaldes fyra arbetsförmedlingskontor i lika många kommuner i ett s.k. skogslän. Förmedlingskontoren varierade i storlek. Det minsta kontoret hade färre än tio anställda medan det största hade över 70 anställda.

Det andra steget i urvalet var att platscheferna på de fyra kontoren ombesörjde ett urval av arbetsförmedlare. Platscheferna informerades om att intervjuer skulle genomföras av arbetsförmedlare samt arbetssökande ungdomar och ombads att tillfråga platsförmedlare och vägledare på sina respektive kontor. Hur många arbetsförmedlare som tillfrågades per kontor varierar. På det största kontoret tillfrågades samtliga fem ungdomsarbetsförmedlare varav fyra valde att delta. På de minsta kontoren två respektive en arbetsförmedlare då det var just dessa som arbetade med kategorin ungdomar.

I det tredje och sista steget skötte arbetsförmedlarna urvalet av arbetssökande ungdomar. För detta ändamål fick de muntlig och skriftlig information om undersökningen, om urvalet samt en instruktion om vilken information som skulle delges de tillfrågade ungdomarna. Ungdomarna skulle vara 20–24 år gamla och ha varit arbetslösa minst 10 veckor. Urvalet kom även att begränsas i det avseendet att arbetsförmedlare fick bedöma informanten som relativt fysiskt frisk och/eller inte ha en psykiatrisk problematik, missbruksproblem eller

liknande. Detta går i linje med en etisk princip om att vid val av forskningsobjekt välja mer utsatta grupper eller individer endast om det är deras livsvillkor som ska studeras (Forsman 1997).

Att tillfråga ungdomar med skilda kön var inga problem för arbetsförmedlare. Däremot har inte arbetsförmedlare kännedom om ungdomarnas sociala klassbakgrund. Här använde jag två olika tillvägagångssätt. I några fall bad jag arbetsförmedlare tillfråga ungdomar där den ena hade en "lättare" väg in i arbetslivet och den andra en "svårare" som ett sätt att maximera sociala olikheter hos ungdomarna (se t.ex. Eneroth 1984). I de flesta fall bad jag arbetsförmedlare tillfråga unga arbetslösa med viss utbildning. Genom att nå informanter som har gått olika gymnasiala program kan man nå ungdomar med relativt heterogen socioekonomisk bakgrund. Ungdomars val av gymnasieprogram är såväl klass- som könsspecifikt (Jönsson m.fl. 1993) och tanken var att nå informanter med både yrkes- och studieförberedande program i bagaget. I praktiken kom även arbetslösa ungdomar med erfarenhet av akademiska studier att rekryteras samt även ungdomar med ofullständig gymnasieutbildning. Antalet arbetslösa informanter som arbetsförmedlare vidarebefordrade till mig varierar mellan arbetsförmedlare från en till som mest fyra arbetslösa ungdomar. Även om jag eftersträvade att intervjua "rena" arbetar- och medelklassungdomar är det i praktiken inte alldeles enkelt, t.ex. är de intervjuade medelklassungdomarnas klassbakgrund mer heterogen i jämförelse med de arbetslösa arbetarklassungdomarna.

Det finns åtminstone några möjliga problem med det använda urvalsförfarandet. Det första är att lokala kontorschefer har bistått vid urvalet av arbetsförmedlare. I viss utsträckning kan resultat snedvridas då chefer kan välja ut handläggare som är "bra" eller har liknande åsikter om jobbet som chefen. Det andra problemet liknar det förstnämnda – det är arbetsförmedlare som tillfrågar sina egna sökanden vilket också kan medföra att man väljer ut arbetssökande som "uppför sig väl" eller utmärker sig på andra speciella sätt. Vid intervjun med arbetsförmedlaren har de tillfrågats varför den eller de sökande blev tillfrågade att delta och det vanligaste svaret var att han/hon var den som klev in genom dörren först när de skulle tillfråga arbetslösa. Detta sistnämnda kan i sig utgöra ett ytterligare problem då det är en större sannolikhet att urvalet består av sökande som ofta är på arbetsförmedlingen. Emellertid har representativiteten en relativt underordnad betydelse i en förklarande studie av denna karaktär.

2.2 Intervjuer med ungdomar och arbetsförmedlare

Totalt har 18 arbetslösa ungdomar i åldrarna 21–24 intervjuats. Åtta informanter var tjejer och tio var killar. Fyra tjejer och sex killar hade yrkesförberedande program eller motsvarande som högsta utbildning. Fyra killar och fyra tjejer hade studieförberedande program eller akademisk utbildning som högsta utbildning. En enkel uppfattning om arbetslöshetstidens längd är svår att skapa då fleras situation innehöll, förutom växlingen mellan arbetslöshet och arbetsmarknadsåtgärder, även tillfälliga arbeten. Samtliga har dock varit arbetslösa 10 veckor eller längre. En tjej hade vid intervjutillfället påbörjat ett deltidsjobb som springvikarie. Av gruppen hade samtliga förutom en endera inkomstbortfallsförsäkring (a-kassa) eller grundförsäkring.³ Av gruppen bodde sju i föräldrahemmet, tre hade eget boende och åtta bodde med partner eller vänner.

Intervjuerna med ungdomarna inleddes med bakgrundsfrågor såsom ålder, utbildning, föräldrars yrke, arbetslöshetstidens längd m.m. vilka besvarades med hjälp av ett formulär som gemensamt gicks igenom. Underlaget för själva intervjuerna, det huvudsakliga datamaterialet, insamlades utgående från en intervjumanual bestående av öppna frågor.⁴ Huvuddelen av frågorna var av tvärsnittskaraktär men såväl retrospektiva som prospektiva frågor ingick. Retrospektiva frågor om mötet innebär att ungdomarna inte endast beskriver erfarenheter knutna till den handläggare som de har vid tidpunkten för intervjun utan även till andra handläggare som de har mött. Tid och plats för intervjuerna fick ungdomarna själva avgöra. Längden på intervjuerna var i de flesta fall drygt två timmar och de bandade intervjuerna skrevs ut ordagrant.

En del hinner säga mycket under en intervju medan åter andra svarar ganska kort på frågor. Det sistnämnda är skälet till att antalet killar med utbildningsbakgrund i yrkesförberedande program är fler än i de övriga grupperna. Det behövdes fler intervjuer med denna grupp innan mättnad hade uppnåtts (se Dahlgren m.fl. 2004), d.v.s. att de senast utförda intervjuerna inte gav substansiell ny information i jämförelse med de tidigare intervjuerna. Urvals- och intervjuprocessen fortsatte således tills jag ansåg att de olika klass- och könspektiven var tillräckligt representerade.

Åtta intervjuer med arbetsförmedlare genomfördes. Samtliga intervjuade var kvinnor. Detta speglar inte fördelningen av könen i yrket i sin helhet. Yrket är förvisso kvinnodominerat men inte alls i den utsträckning som detta visar. Sex-

³ Arbetslöshetsförsäkringen består av en grundförsäkring och en inkomstbortfallsförsäkring.

⁴ Formulär och intervjumanual kan på begäran erhållas av författaren.

tio procent av alla arbetsförmedlare i Sverige är kvinnor (Hertzberg 2003). Fyra arbetade som platsförmedlare och fyra var vägledare. Deras arbetsuppgifter skiljer sig åt såtillvida att den förras arbetsuppgift främst består i att finna sökande till de till arbetsförmedlingen anmälda vakanta jobben, d.v.s. att matcha. Vägledarna arbetar huvudsakligen med dem som behöver extra hjälp för att kunna göra välvägdade yrkesval – ett arbete som huvudsakligen består av arbetsmarknadsinformation. Båda yrkeskategorierna ska emellertid kunna arbeta med alla tjänster som arbetsförmedlingen erbjuder. Samtliga hade vid intervju-tillfället arbetat mer än fem år inom arbetsförmedlingen.

Underlaget till intervjuerna med arbetsförmedlarna utgjordes av en intervjumanual som dels var lika för alla men även hade en mer specificerad avdelning rörande frågor kopplade till den eller de av mig tidigare intervjuade ungdomarna. Dessa var vederbörandes egna ”ärenden”. När och hur frågorna om dessa ungdomar sedan ställdes varierar i intervjuerna. Även svaren varierar. Då viss tid, ibland uppemot några (sommar)månader, hade förflutit mellan intervjuerna med arbetslösa ungdomar och arbetsförmedlare hade några arbetsförmedlare inga eller vaga minnen av den eller de ungdomar vars namn vidarebefordrats och intervjuats av mig. Detta är begripligt då handläggarna i regel har hundratals ärenden på sitt bord. Längden på arbetsförmedlarintervjuerna har i de flesta fall varat 1–2 timmar.

2.3 Bearbetning och analys

Det finns inga på förhand bestämda teorier som jag har velat pröva. Ansatsen är induktiv såtillvida att utgångspunkt har tagits i empirin för att gå till beprövade begrepp och teorier för att återigen vända tillbaka till empiri. Det som inledningsvis har en induktiv prägel kommer att alltmer riktas mot ett visst teoretiskt håll och på så sätt bli föremål för en form av deduktion. Under datainsamlingsfasen formuleras kontinuerligt förhoppningsvis alltmer välgrundade hypoteser om vad som pågår i mötet på arbetsförmedlingen.

Det konkreta analysarbetet är påverkat av tekniker inom ”Grounded Theory” (Dahlgren m.fl. 2004; Starrin m.fl. 1991). Det första analyssteget innebär en kodning som är av väldigt skiftande karaktär. Denna kodning gjordes manuellt i marginalen på de utskrivna intervjuerna. Koderna innehåller alltifrån deskriptiva begrepp såsom ”10 jobbansökningar” till analytiska begrepp som ”instrumentell syn på arbete”, ”arbetsvilja som diskurs” till konkluderande sammanfattningar av större delar av intervjuer. Det sistnämnda sker vanligen inte i marginalen utan i separata dokument. Denna öppna kodning innebär flera

genomläsningar av intervjuerna. Efter den övergår jag till en mer selektiv kodning där jag också skriver tematiseringar av texten, mer systematiskt ordnar och kondenserar text tvärsöver intervjuer. I denna fas skriver jag slutligen utkast till analyser som i sin tur kan kopplas till befintliga teorier och begrepp inom området.

Vad kan då sägas om den kvalitativa analysens karaktär och dess förhållande till representativitet och generaliserbarhet? Min förhoppning är att kunna uppnå en teoretisk generaliserbarhet genom att binda samman olika teorier eller begrepp till ett logiskt resonemang som gör att vi kan se på ungdomars erfarenheter av arbetsförmedlingen på ett sätt som inte har gjorts tidigare. En teoretisk generalitet gör således anspråk på att i detta fall identifiera vilka strukturer som genererar dessa varierande erfarenheter av arbetsförmedlingen. Denna analytiska generaliserbarhet är kvalitativa analysers styrka (se vidare Danermark m.fl. 2003; Bekkengen 2005). Däremot kan inte en kvalitativ analys av detta slag uttala sig om en statistisk representativitet eller empirisk generalisering genom att ge besked om omfattningen och hur utbrett fenomenet är. Om man är ute efter generalitet med denna innebörd är denna studie att betrakta som ett första steg för vidare studier.

2.4 Etiska överväganden

Detta projekt krävde ett antal forskningsetiska ställningstaganden. Idealt vore att få tag i arbetssökande ungdomar utan hjälp av personal vid arbetsförmedlingen men detta är inte möjligt utan att förlora kopplingen till förmedlingen. Ett högt etiskt värde skulle i detta fall ha lett till att andra kvaliteter i studien reducerats. Antingen bör man avstå från denna uppläggnings eller så kan slutsatser inte dras – det finns således en konflikt mellan validitet och etik (Larsson 1994). Med tanke på den asymmetriska relation som råder mellan arbetsförmedlare och arbetslösa blev betoningen att arbetslösas deltagande i undersökningen är grundad på *fullständig frivillighet* mycket viktig. I tre fall förmedlades namn på ungdomar där informanterna inför sin arbetsförmedlare hade tackat ja till att intervjuas men vid min kontakt med dem framkom att de inte ville delta. En av dem avstod då vederbörande stod i färd med att åka utomlands medan två av dem inte längre ville delta. Hos båda framkom att de inte hade velat neka vid arbetsförmedlarens förfrågan trots information om frivillighet. Min tolkning är att man som arbetslös inte gärna vill framstå som lat i något avseende inför arbetsförmedlingen. Självklart respekterades deras önskan att avstå från deltagande.

Det finns skäl att diskutera ytterligare en balansgång: För att så långt möjligt skydda informanterna var det angeläget att inte föra vidare information från en arbetslös till en arbetsförmedlare – och vice versa. Under intervjuerna med arbetsförmedlare har jag ställt mig själv frågor som ”kan jag fråga om detta eller kan jag inte?” med hänsyn till de arbetslösa informanterna. Det är svårt att på förhand säga att avvägningen som gjordes vid intervjuerna är den bästa. I efterhand kan konstateras att jag i flera avseenden har varit för försiktig med att ställa mer preciserade frågor om de intervjuade arbetslösa ungdomarna av rädsla för att förmedla ny kunskap om den sökande till arbetsförmedlare. Det finns således skäl för mig att vara mer försiktig i tolkningen av arbetsförmedlarintervjuerna i jämförelse med ungdomsmaterialet.

Informanternas identitet har så långt möjligt skyddats. Det innebär att varken personnamn eller orter framkommer i analysredovisningen. Genom att inte vara alltför detaljerad antar jag att informanterna inte ska kunna identifieras. Ambitionen har varit att enskilda inte ska kunna koppla samman de egna utsagorna till empirin som redovisas i anslutning till analytiska resonemang. Jag har även varit mån om att medverkande arbetslösa ungdomar och arbetsförmedlare inte ska kunna identifiera varandra.

Det finns en till aspekt av min föresats att enskilda informanter inte ska kunna spåra sig själv till bestämda citat. Min uppgift som forskare är att försöka synliggöra det dunkla eftersom den sociala verkligheten inte avslöjar sig själv. Jag ska ge ett exempel. Jämställdhet har blivit ett allmångods hos oss alla vilket medför att vi samtalar om jämställdhet utifrån vad vi har lärt om detta (se Lindgren 1999). Det finns ett starkt *bör* kring jämställdhet. Vi vill alla vara jämställda. Denna dominerande diskurs gör att när frågor ställs till arbetsförmedlare om man bemöter arbetslösa tjejer och killar olika då man har sagt att man föredrar att hjälpa arbetslösa killar så blir svaret utifrån denna jämställdhetsdiskurs, ett ideal som man även kanske tror sig agera utefter, ett självklart nej. Vi är alla del av denna jämställdhetsdiskurs. Samtidigt finns en annan ordning än jämställdhet som syns i berättelser om praktiken. I dessa framkommer en annan kunskap om kön. Här finns berättelser om praktiker som snarare reproducerar ojämlikhet mellan könen. Man kan här tala om skillnaden mellan *varat* och *börat*. Detta är ett ämne som inte alltid är lätt att hantera eftersom det finns få ämnen som väcker så mycket reaktioner. Inte minst kan ämnet bli brännande om enskilda informanter kan koppla ihop egna utsagor med mina resonemang. Min förhoppning är ändå att de inte ska avvisa det generella mönster kring kön och klass som framkommer.

3 Arbetsförmedlingen – platsen för mötet

I Sverige finns 325 lokala offentliga arbetsförmedlingar med 6 600 arbetsförmedlare (AMS 2004).⁵ I det följande beskrivs arbetsförmedlingens verksamhet tillika arbetsförmedlares arbete. Vad kännetecknar det som arbetslösa möter?

3.1 Arbetsförmedlingens arbetssätt och verksamhetsmål⁶

Det övergripande målet för arbetsmarknadspolitiken är full sysselsättning och ekonomisk tillväxt. För att målen ska uppnås är det viktigt, enligt styrdokument för arbetsförmedlingen (AMV 2002), att arbetsgivare och arbetstagare hittar varandra d.v.s. att arbetslösa matchas mot jobb.⁷ Förmedlingen ska också öka flexibiliteten, erbjuda insatser för att motverka bristyrken samt förhindra flaskhalsar, d.v.s. utbilda arbetssökande. Vidare ska man erbjuda insatser till dem som har särskilda svårigheter att få jobb, d.v.s. aktivera de arbetslösa. I uppdraget ingår också att motverka den könsuppdelade arbetsmarknaden så att jämställdhet ska uppnås. Därtill ska ökad mångfald i arbetslivet främjas och diskriminering motverkas. En viktig grundläggande princip för politiken är arbets- och kompetenslinjen vilken innebär att aktiva insatser prioriteras så den sökande ska kunna gå till arbete framför passiv arbetslöshetsersättning. En förutsättning för att arbetslinjen ska kunna fungera är att arbetsförmedlingen kan ifrågasätta den sökandes rätt till arbetslöshetsersättning (se AMS 1996). Tendensen förefaller vara att man på central nivå ser behov av att strama upp arbetet på arbetsförmedlingarna och minska handlingsfriheten på lokal nivå (Lundin 2004).

Arbetsmarknadspolitikens övergripande målsättningar har brutits ned till mätbara mål som lokala arbetsförmedlingars verksamhet värderas efter (för översikter, se Runeson 2004; Sibbmark 2007). De mätbara målen styr arbetsförmedlingarna i hög grad och handläggarnas roll består i, om ideala förhållan-

⁵ Den offentliga arbetsförmedlingen benämns i texten vanligtvis arbetsförmedlingen eller förmedlingen.

⁶ För historiska tillbakablickar, se Axelsson m.fl. (1987); Ohlsson och Olofsson (1998); Regnér (2000).

⁷ År 2008, alltså efter den period som denna studie omfattar har styrdokumentet för arbetsförmedlingen omarbetats något. Det nya styrdokumentet heter "Arbetsförmedlingen – leder till arbete". I januari 2008 ersattes Arbetsmarknadsverket av den nya myndigheten Arbetsförmedlingen.

den råder, av att verkställa dem. De mål som ska uppnås bör ske inom ramarna för de medel och regler som politiker fastställt.⁸ De regler som avses är de lagar, förordningar och föreskrifter som omger arbetsförmedlars arbete.

3.2 Arbetsförmedlingens kontrollfunktion

Arbetsförmedlare har två huvuduppgifter; ge service till arbetssökande och arbetsgivare samt kontrollera att de arbetssökande lever upp till de krav som ställs för att de ska ha rätt till arbetslöshetsersättning (Lundin 2000).

Arbetsförmedlingens tillsyn av arbetslöshetsersättningen har en viktig roll i arbetsmarknadspolitiken. Ett villkor för att man ska kunna bedriva aktiv arbetsmarknadspolitik är att den arbetslöse vill ta ett arbete. Om arbetssökande inte bidrar till att lösa sin situation så ska arbetsförmedlingen ifrågasätta den arbetslösas rätt till arbetslöshetsersättning (se AMS 1996).

För den arbetslöse blir det avgörande vad som egentligen avses med ”lämpligt arbete”. Normalt innebär ett erbjudande om lämpligt arbete en *anvisning* från arbetsförmedlingen till den arbetslöse att söka ett jobb. Det är inte ett tips om att ansöka utan just en anvisning. Det är dessutom arbetsförmedlaren som avgör om ett arbete är lämpligt eller ej. Den arbetssökande har formellt sett inget inflytande i beslutsprocessen. Vid bedömningen ska arbetsförmedlaren väga samman de omständigheter som har betydelse i sammanhanget vilket innefattar hänsyn till den sökandes personliga förhållanden. Till hjälp vid bedömningen finns AMS allmänna råd om tillämpningen av lagen om arbetslöshetsförsäkring som till stora delar har fastställts av domstolspraxis (se vidare Lundin 2000).

Arbetskraven och sanktionerna kan betraktas som stränga då sanktionen är att den arbetslöse kan stängas av från arbetslöshetsersättning upp till tre månader vilket borde vara mycket påtagligt. Arbetsförmedlare förfogar över ett verkningfullt sanktionsmedel. Handläggaren avgör vad som är lämpligt arbete och den sökande som uppstår arbetslöshetsersättning får finna sig i det. Hur reglerna i realiteten tillämpas är en annan sak (Engström m.fl. 2008; Lundin 2000). Lundins (2000) studie av arbetsförmedlingarnas tillämpning av arbetslöshetsersättningens regelverk visar att den varierar i stor utsträckning. Avvikelserna mellan gällande regelverk och praktisk tillämpning gick huvudsakligen i en riktning. Ett förhållandevis strikt regelverk brukas något mindre strikt i

⁸ För en vidare diskussion, se Bergman och Schugh (2002).

praktiken än i teorin. Ett exempel utgörs av att avanmälningar och rapporter normalt inte görs vid enstaka brott mot bestämmelserna, vilket strider mot regelverket (Lundin 2000).

Det är här som arbetsförmedlingen och arbetssökandes intressen går isär (Ahrne m.fl. 1985). Arbetsförmedlingarna är statens redskap för att bedriva arbetsmarknadspolitik på gräsrotsnivå. Den arbetssökande har ett intresse av att maximera kontrollen över sitt eget liv och de beslut som begränsar det egna handlingsutrymmet. Det direkta maktmedel som arbetsförmedlingen har till förfogande riktar sig huvudsakligen mot den enskilde arbetssökande snarare än arbetsgivare. Arbetsköparnas starkare maktposition grundar sig på att man tillhandahåller jobben. Frågan om vilka arbeten som är lämpliga får således en extra tyngd genom kontrollfunktionen. Anvisningen ställer ultimatum. Förutom den ekonomiska sanktionen kan även sanktioner av social eller psykologisk karaktär förekomma (Ahrne m.fl. 1985).

3.3 Arbetsförmedlare – gräsrotsbyråkrater

I statlig förvaltning är inte tjänstemän neutrala genomförare av politiska beslut (Lundin, 2004). Vissa tjänstemän, som har direkt kontakt med medborgare när de genomför politiken, fattar dessutom ofta sina beslut utan direkt insyn från sina chefer eller myndighetsledningen. Arbetsförmedlare tillhör denna nivå. De är så kallade "street-level bureaucrats" enligt Lipsky (1980). På svenska har ofta beteckningen gräsrotsbyråkrater använts (se t.ex. Hertzberg 2003; Kullberg 1994). Det är en kategori som, enligt Lipsky (1980), har vissa gemensamma drag oavsett myndighet. De har avsevärd handlingsfrihet i yrket och därmed möjlighet att agera efter eget omdöme och intresse (Lipsky 1980). Dessutom kan efterfrågan på en gräsrotsbyråkrats tjänster växa i all oändlighet samtidigt som t.ex. arbetsförmedlarna inte kan lyckas med alla arbetslösa. För att hinna lösa sina arbetsuppgifter tvingas de också prioritera bland ärenden och ge vissa individer mindre service än andra osv. En gräsrotsbyråkrat befinner sig i skärningspunkten mellan det byråkratiskt enhetliga och det varierade mänskliga.

Det finns även andra drag som karakteriserar arbetsförhållanden för en gräsrotsbyråkrat (Lipsky 1980). Hon/han har ett intresse av att upprätthålla en viss autonomi visavi ledningen. Man vill själva förbehålla sig rätten att avgöra hur lagar och regler ska tillämpas. Exempelvis tyder studier av arbetsförmedlarnas tillämpning av arbetslöshetsersättningen på detta (se Lundin, 2000). Det kan således finnas vissa motsättningar mellan ledningens intressen – effektivitet, enhetlighet, rättsäkerhet (AMV 2002) – och arbetsförmedlarens viktigaste in-

tressen såsom att reducera konflikter med arbetslösa och maximera den egna tillfredsställelsen i jobbet. Enkla standardmetoder går heller inte alltid att tillämpa. Det ingår i arbetsförmedlarens arbete att göra situationsbedömningar (Lundin 2004). Man kan aldrig helt förlita sig på rutiner utan måste ta hänsyn till konkreta förhållanden för den enskilde arbetssökande.

En arbetsförmedlare har således stora möjligheter att påverka samspelet med den sökande, dvs. om, när, var och hur man skall kommunicera. De har även stort inflytande över hur de som söker sig till arbetsförmedlingen ska agera (Lipsky 1980). Sökande socialiseras att uppföra sig efter de krav som de institutionella ramarna ger. De lärs genom statuerande exempel, genom att selektivt informera om rättigheter eller möjligheter till resurser etc. (Lipsky 1980). Denna studie syftar inte till att pröva Lipskys (1980) teser men han lyfter fram gräsrotsbyråkraternas handlingsfrihet och möjlighet att agera efter egenintresse och eget förstånd vilket gör att det finns skäl för att i praktiken studera arbetsförmedlares avvägningar i mötet med unga arbetslösa.

4 Arbetarklassungdomars möte med arbetsförmedlingen

I detta avsnitt behandlas arbetarklassungdomarnas förväntningar inför och konkreta erfarenheter av mötet. Jag kommer att analysera arbetarklassungdomarnas förhållningssätt till arbetsförmedlingen utifrån att de som aktörer vid arbetsförmedling är arbetarklass *och* killar eller tjejer. Kapitlet inleds med en beskrivning av gruppens tidigare utbildnings- och arbetslivserfarenheter.

4.1 Den tidigare positionen

Arbetarklassungdomarna i urvalet är efter skoltiden äntligen på väg ut i arbetslivet – och därmed vuxenlivet. Äntligen kan man säga därför att de inte talar så gott om skolan, de kände sig inte riktigt hemma i den världen. ”Skolan var inget för mig” sägs på varierande sätt. De är mer hemma i en praktik som finns i händerna än i studiernas värld. I skolan erfors främlingskap och egna handlingsalternativ kom att leda till val av yrkesförberedande gymnasieprogram.

Valet går för flertalet i linje med normer och en praktik som man har med sig hemifrån vilket sammantaget leder dem till arbetarklassjobb.⁹

De flesta har yrkesarbetat en tid före nuvarande arbetslöshetstillstånd. Det finns emellertid några skillnader i erfarenheter mellan de unga arbetarkillarna och arbetartjejerna. Ett par av arbetarklasskillarna har sagt upp sig från sina tidigare jobb då de på olika sätt ansåg sig ha ogynnsamma villkor på sin arbetsplats medan intrycket är att tjejerna i högre grad har blivit uppsagda eller inte fått förlängning på tidsbegränsade anställningar. Killarna traktar efter byte av yrke alternativt bransch för att få bättre arbetsvillkor, högre lön och/eller mer egen tid fri från arbete. Tjejerna förefaller i större utsträckning ha erfarenheter av osäkrare anställningsformer än killarna vilket är en könsskillnad som också överensstämmer med den statistiska bilden (se Walette 2004). Tillfälliga jobb är inte nödvändigtvis dåliga jobb. Just för ungdomar kan temporära arbeten vara ett sätt att få in en fot på arbetsmarknaden och utgöra en språngbräda mot fast anställning.

4.2 Höga förväntningar på arbetsförmedlingen

Förväntningar om och krav på stöd och hjälp är höga hos dessa arbetarklassungdomar. Det är heller inte en integritetsförlust att kliva in på arbetsförmedlingen då man kan hänvisa till andra man känner, familjemedlemmar eller kompisar, som också går arbetslösa.

Grundinställningen är att arbetsförmedlingen är en plats dit man självklart går för att få konkret hjälp med att få arbete. Förväntningarna är relativt högt ställda. På arbetsförmedlingen bör man få veta *vad* och *hur* man ska göra för att få jobb. Helst ska även arbetsförmedlingen visa en till en *omedelbar* lösning. Arbete och ekonomi är samma sak i denna arbetarklassposition. Arbete betyder pengar. Arbetslösheten blir fort ett oroande problem då marginalerna är knappa. Därför har man också bråttom. Man gör som man förväntas göra, d.v.s. söker hjälp med att få jobb och så tar man ett av de arbeten som arbetsförmedlingen konkret pekar på. Men förväntningarna kommer delvis på skam vilket en tjej får illustrera:

Ja, det man förväntar sig det var ju att dom skulle säga att det här jobbet har vi som du kan söka. Och det här jobbet har vi som du kan söka. Men så var det ju absolut inte. (...)

⁹ Att skolan reproducerar medelklassvärderingar och att arbetarklassens barn har minst att hämta ur denna institution är inget nytt fenomen (se Lindhbladh och Bustos Castro 1999; Jönsson m.fl. 1993, Willis 1983).

Det enda dom gör, det är ju att fråga hur man ligger till. Dom hjälper ju en inte att söka jobb utan det får man ju göra helt själv. Så det tycker jag inte att arbetsförmedlingen är till någon hjälp.

4.2.1 Arbetsförmedlingen som den enda hjälpinstitutionen

Flertalet går till arbetsförmedlingen med en uttalad förhoppning om att få ett jobb där. De har heller inget val, man har ingen annanstans att gå. Föräldrar och släkt kan inte i någon större utsträckning bistå med kontakter till potentiella arbetsgivare vilket en tjej får illustrera: ”Jag pratade med morsan också om hon kunde få in mig på [x-arbetsplats] men hon sade att det inte går.” Med föräldrar brukar de i regel heller inte diskutera framtida jobb utan det erfarenhetsbaserade kravet som ställs hemifrån är att man är ”fri” att göra vad som helst, också arbeta med vad som helst, under förutsättning att man sköter sig:

Vi brukar inte diskutera det med jobb och så alls. Hon [morsan] tycker väl liksom att så länge jag sköter och skaffar pengar och inte tar hennes pengar när jag ska betala min hyra så är det väl [okay]. (...) Så länge jag klarar mig själv så, så får jag ju leva och lära på mina egna ben. (Kille)

Här ges en inblick i en vardag där det inte är naturligt att föräldrar deltar i en långsiktig planering av sina barns framtid (jfr Lindbladh och Bustos Castro 1999) vilket tolkas i positivt värderande termer av ungdomarna. Men att få välja helt på egen hand innefattar också att man kan bli desorienterad och förvirrad. I ett kritiskt tillstånd som arbetslöshet får man även förlita sig på att andra, d.v.s. arbetsförmedlingen, ska veta. Familjens materiella villkor medför snävt handlingsutrymme och få valmöjligheter vilket innebär att man snarare lutar på vanans makt än kalkylerar med olika valsituationer (se Lindbladh och Bustos Castro 1999).

Det skötsamhetskrav som dessa ungdomar ger uttryck för, ”gör vad du vill men man ska ha moralen med sig”, har idéhistorikern Ambjörnsson (1988) lyft fram som en grundläggande mentalitet för arbetarklassen. Den växte fram i nykterhetsloger, fackföreningar och bildningsorganisationer under 1900-talets första årtionden som en del av den tidens moderniserings- och industrialiseringsprocess. Att vara skötsam kom att innefatta en rad egenskaper som att kunna kontrollera sig, uppträda värdigt, göra som man är tillsagd och vara en alltigenom pålitlig person. Grundtanken om att sköta sig har följt med in i våra dagar. Om man sköter sig så ordnar det sig (jfr Bunar och Trondman 2001).

Ett av de främsta hoten mot att inte kunna fixa livet är just arbetslöshet och att inte klara sig ekonomiskt (se även Hammarström 1996). Mot bakgrund av

att föräldrarna inte i någon större utsträckning är delaktiga i planeringen av ungdomarnas framtid framstår möjligheten att få arbetsförmedlingens hjälp till handling som en given lösning i en ansträngd situation vilket illustreras med hjälp av följande utsaga av en av tjejerna:

Annars skulle jag ju kunna gå här och drälla hela dagarna och inte göra nåt. Och det vill jag ju inte göra heller för jag vill ju ha ett jobb. Och då måste jag ju göra vissa saker som vi [hon och arbetsförmedlaren] har kommit överens om.

4.2.2 Förhoppningar om att bli ”hej och du” med varandra

Arbetsförmedlingen bör stå som garant för att ordna fram arbete åt dem som behöver hjälp med detta. Detta är en grundläggande tankegång hos dessa arbetssökande (se även Ramhøj 1991). Uppfattningen om att man beger sig dit för att få ett arbete, eller åtminstone konkret hjälp till ett arbete, är i ett avseende lika självklar som vikten av att sköta sig för att få ett jobb. Om man inte har någon annan att lita till än sig själv – och delvis tvivlar man redan på sig själv – för att få arbete är arbetsförmedlingen den enda institution som kan underlätta klivet in på arbetsmarknaden. Det innebär att man också formulerar sig *offensivt* om den hjälp man vill ha. Dessa ungdomar menar, som jag tolkar det, också att ansvaret och bördan för ett påfrestande tillstånd bör delas tämligen lika mellan den enskilde och arbetsförmedlingen. En av killarna beskriver vad hans arbetsförmedlare borde hjälpa till med:

Hjälpa till att hitta kontakter och grejer. *Ja, båda kan ju samarbeta med att göra det i stort sett.* Om man har nåt som man har på gång så kan man ju fixa det på egen hand, om man har möjligheten att göra det. Det kan ju arbetsförmedlingen hjälpa till med. (Min kursivering)

Att man lyssnar på varandra med ömsesidig respekt och delar upp ansvar och jobbsökande sinsemellan betonas. Man önskar utveckla en kompisrelation till arbetsförmedlaren som bäst kan sammanfattas med att bli ”hej och du” med varandra. Förhoppningen kan kopplas till begreppet kollektivkultur vilket inbegriper normer som vi-anda, närhet och likhet (se Lindgren 2001; Lindgren 1992). Dessa normer har man med sig när man kliver in på arbetsförmedlingen där man hoppas finna en gemensam tolkningsram för situationen.

Men det finns också berättelser om oro. Trots höga förväntningar på konkret handräckning bävade man inför det första mötet. Farhågor om att inte få hjälp då man har tagit del av andras erfarenheter av arbetsförmedlingen finns i kombination med att man tvivlar på att man ska klara sig helt på egen hand med (enbart) den egna sökförmågan. Hur ska man klara sig i konkurrens med andra?

Oförutsägbarheten oroar. Arbetarklassungdomarnas tidsperspektiv är kort vilket också bekräftas av andras arbeten (se Bjerrum Nielsen och Rudberg 1991). Det finns således balanserande aspekter till högt ställda förväntningar i form av kollektiva negativa bilder av arbetsförmedlingens möjligheter att hjälpa som har vidarebefordrats av syskon, släkt eller vänner. Att man har hört en del om hur det går till på arbetsförmedlingen ger en inblick i att flera lever i en miljö med en ständigt överhängande risk att bli arbetslös:

Vad jag vet så, brorsan hade ju vart arbetslös också då så att han hade ju pratat mycket. Ja, det var väl ingen vidare då heller så. Det var väl inte så mycket positivt heller. (Tjej)

4.3 I praktiken möten med motsättningar

Flera av de intervjuade arbetarklassungdomarna förmedlar att de inte har några större problem med arbetsförmedlingens rutiner i form av tidsbestämda möten med jämna mellanrum eller med samspelet med arbetsförmedlare. Snarare försöker man lära sig en korrekt praktik. Det hela följer en bestämd rytm och ett mycket konkret tillvägagångssätt beskrivs; jag sade, förmedlaren sade, hon frågade, jag svarade osv. Med förhoppningsvis *gemensamma ansträngningar* kanske man kan ta sig ur positionen som arbetslös på ett tillfredsställande sätt. I enlighet med de egna förväntningarna uppskattas arbetsförmedlare som ger tydliga instruktioner om vad som bör ske innan man dyker upp på arbetsförmedlingen nästa gång.

Söka mer jobb, hårdare och aktivare om man säger så. Ja, man får ju lite mera, ja, nåt att göra om man säger så. Så man inte blir för mycket soffliggare som man kallar det. (...) Ja, det ska vara lite mera att när jag kommer hit [till arbetsförmedlingen] då ska jag vara förberedd med lite mer typ vad jag vill göra och vad jag har gjort under tiden om man säger så. Hur det går och hur aktiv är jag på att söka jobb och veta ungefär. Veta en handling exakt. (Kille, mina kursiveringar)

Instruktioner om *hur* och *vad* kan med fördel vara väl preciserade och lätta att avrapportera. Av dessa ungdomars beskrivningar att döma tenderar emellertid avståndet till arbetsförmedlingen att öka ju längre tid de är arbetslösa. Samtidigt står detta i omvänd proportion till behovet av hjälp. Grundtanken som tydligt bibringas dem är att man är ansvarig för sin egen situation och därmed för att ta sig ur den. Det innebär att arbetslösa idealt ska vara självständiga, initiativrika, utbildningsvilliga, anpassningsbara samt geografiskt rörliga och söka arbete *utöver* arbetsförmedlingens anvisningar till jobb och åtgärder. Det ställs krav och som arbetslös har man vissa skyldigheter. Det finns dessutom en mängd procedurer som betonar arbetsförmedlarens överordning – inte minst

arbetsförmedlingens myndighetsfunktion – och därmed institutionens tolkningsföreträdare om rätt tillvägagångssätt. Det som arbetarklassungdomar för med sig in i mötet – förhoppningar om egalitärt bemötande och att arbetsförmedlingen verkligen ska gå dem till mötes under rådande livsbetingelser – hamnar i skymundan. Redan vid det första besöket kan vikten av att den enskilde själv tar ansvar för sitt tillstånd betonas (se även kapitel 6).

4.3.1 Att söka arbete efter intresse eller att ta vad som helst

Det finns en tydlig motsättning mellan dessa arbetarklassungdomars förhållningssätt till arbete och arbetsförmedlingens syn på arbete. På ett konkret plan innebär det att denna grupp arbetslösa möter *två skilda uppfattningar om vilken typ av arbete* de ska söka. De blir också medvetna om och måste tampas med att oupphörligen bli bedömda av arbetsförmedlingens måttstock om *hur* den ideala arbetssökande bör gå tillväga. De skilda förhållningssätten gör att kommunikationen mellan dem och arbetsförmedlare kan halta då man helt enkelt kommer att prata förbi varandra. Det finns en rad exempel på detta.

En av tjejerna beskriver utförligt och upprört en episod på arbetsförmedlingen som inleds med att arbetsförmedlaren frågar henne vilka jobb hon har sökt. Hon svarar att hon bland annat har sökt ett utlyst jobb som elevassistent. Arbetsförmedlaren tar fasta på detta och frågar om hon är *intresserad* av att jobba på en skola. Men denna tjej är inte *intresserad av arbete* i en sådan bemärkelse. Hon gör sig ointaglig och fortsätter sarkastiskt i intervjun: ”Vaddå intresserad? Pengar måste man ju ha och jag tar väl i stort sett vad som helst.” Fattar arbetsförmedlaren inte – hon tar ju *nästan* vad som helst! Det finns liknande exempel på hur man erfar att den egna uppfattningen om arbete krockar med arbetsförmedlares som, åtminstone initialt, uppmanar arbetslösa att formulera och söka arbete utifrån vad som är *intressant*. Det traditionella lönearbetet i arbetarklassen är inte i första hand knutet till ett intresse (se Jakobsen och Karlsson 1993). En av de arbetslösa killarna formulerar detta tydligt då han redogör för all den energi som åtgår när han tvingas tänka kring jobb utifrån, för honom främmande, idén om jobb som ett intresse:

Ja, jag har ju tänkt hundratusen gånger har jag tänkt den tanken [vad jag vill göra]. Jag vet ju inte vad jag vill bli när jag blir stor. Det är viktigt att ha ett jobb för att känna att man gör någon nytta, för att tjäna pengar och betala hyra och på nåt sätt känna sig viktig och behövd. Sen tycker jag inte det är viktigt att ha ett jobb för vara någon om man säger så. Alltså, det är inte viktigt att vara en identitet liksom att ”Ja, jag är mäklare” (...) Jag titulerar mig liksom inte som en viss yrkesgrupp som ”Hej, jag är mäklare. Nicklas heter jag förresten”. Det är inte den grejen jag är ute efter riktigt. (Min kursivering)

Uppmaningar om att formulera yrkesintresse som om det vore ett fritt och enkelt val går på tvärs mot deras uppfattning om jobb. Arbete är snarare en plikt – ett nödvändigt ont där de reella möjligheterna att välja mellan olika yrken är begränsad. Det är dessutom fritiden som ska ge möjligheter för att tillfredsställa egna intressen och inre behov. Det är skälet till att föreställningar om att man ska söka sig ut på arbetsmarknaden utifrån preciserade intressen eller väl definierade önskemål blir svår att hantera för dessa arbetarungdomar. De beskriver det snarare som att man måste ta det man får.

Å ena sidan säger man ”karriär, det är nej” och att ”livet går inte bara ut på jobb” men å andra sidan önskar man uppenbart tydligare vägledning av arbetsförmedlingen för att kunna tydliggöra vilka acceptabla handlingsalternativ som finns. För även om man svårigen kan formulera yrkesintressen så vill man heller inte acceptera det som följer strax därpå, när den statistiska gränsen för långtidsarbetslöshet närmar sig. Då blir man nämligen varse arbetsförmedlingens *andra uppfattning om arbete* – att man ska ta vilket lämpligt jobb som helst (se även Lund och Ramsby 2001). De egna önskemålen måste formuleras och tydliggöras i mötet så att man inte också påtvingas jobb som man *inte* vill ha: Att anvisas jobb som bärplockare, städare, tidningsbud eller McDonaldsjobb är att förvisas till att ta de riktiga ”skitjobben”. Man känner sig närmast förolämpad då man faktiskt har gått gymnasiet. Nedan ett exempel på den reaktion som blir följden:

Dom hotar hela tiden så fort man inte söker jobb så hotar dom att stänga av en. Jag tycker det är så dåligt för varför kan man [arbetsförmedlaren] inte försöka leta reda på ett jobb som man verkligen vill ha istället för en massa jobb som att plocka bär en hel sommar. Gå på knäna och plocka jordgubbar. Det gör man ju inte gärna frivilligt. (Tjej)

Vad gör man när man kan ta *nästan* vad som helst – vilket kanske borde betraktas som en resurs – men det enda som erbjuds är de verkligt tillfälliga jobben. Tjejen ovan vill ”bara” ha ett jobb i enlighet med den egna gymnasiala hotell- och restaurangutbildningen. Att nästan acceptera vilket jobb som helst innebär att man inte vill ta vad som helst. Att nästan acceptera vilket jobb som helst innebär också att man inte vill formulera sig om vad som vore intressant arbete. Man protesterar i intervjuerna i första hand över anvisningar till jobb man *inte* vill ha. De icke-acceptabla jobben kan kopplas till arbeten av ”dead-end” karaktär, d.v.s. jobb längst ned i en yrkeshierarki eller arbetsorganisation där man ser få möjligheter att byta jobb. De tenderar också att vara kvinnligt könsmärkta (se Fürst 1987). Någon avancemangsstege räknar dessa ungdomar inte med och då gäller det att försöka undkomma ett värsta scenario såsom

tillfälliga, dåligt betalda arbeten ”allra längst ner”. Det är tydligt att man uppfattar en risk att fastna där. Det gör att dessa ungdomar frustreras över det motsägelsefulla budskapet på arbetsförmedlingen. Å ena sidan ett där man inledningsvis uppmanas att precisera ett yrkesintresse och å andra sidan efter en tid i arbetslöshet anvisas och tvingas acceptera vad som helst.

Vanliga utsagor om vad som är viktigast i jobbet – ”att man trivs med arbetsmiljön och arbetskompisarna, själva arbetssituationen är väldigt viktig” – läcker information om synen på arbete. I betoningen på vikten av bra arbetsmiljö finns erfarenhetsbaserade kunskaper om att det finns arbeten som kan påverka ens kropp och själ negativt. Man betonar betydelsen av arbetsmiljön därför att ett slitsamt arbete finns i omgivningen, ofta i ursprungsfamiljen, som ett naturligt inslag (jfr Lindblad och Bustos Castro 1999). Det finns jobb som tar på kroppen och gör en sjuk och dem undviker man så långt det är möjligt. På frågor om de kan precisera vilken typ av jobb eller yrkesområden de kan tänka sig att pröva är svaren däremot väldigt vaga utöver det yrke som man har utbildning för eller redan testat på: ”Det finns ju så mycket, ja-a vad skulle det kunna vara...”. Det ska inte tolkas som alltför låga eller inga anspråk på yrkesarbetet. Frågan är snarare varför man ska behöva formulera sig om sådant när man kan ta *nästan* vad som helst?

4.4 Killars och tjejers skilda handlingsutrymme

Om man initialt inte lyckas få arbete riktas krav på att man ska ta vilket jobb som helst. Kravet är en effekt av de givna verksamhetsmål som organisationen har, bland annat att bekämpa långtidsarbetslöshet bland ungdomar. Vilken effekt detta krav får för ungdomar förefaller emellertid bero på kön. De unga arbetarklasskillarna förefaller ha större möjlighet att i *praktiken* manövrera sig ur arbetsförmedlingens ena uppfattning om jobb – att ta vilka jobb som helst – jämfört med de unga arbetarklasstjejerna. Vi börjar med en av killarnas utsagor:

Det är klart, jag söker ju dom jobben jag vill ha. Sen så väljer jag. Som, det var [förmedlingen] som ville jag skulle söka ett jobb i en butik för det var ledig en säljare där. Jag kan ju säga till [förmedlaren] att det här jobbet vill jag inte söka (...) för vill [arbetsgivaren] att jag ska gå runt i smurfkläder så får dom ta någon annan. Då fick jag godkännande att inte söka jobbet på grund av etiska skäl. ”Ej sökt jobb på grund av etiska skäl”, det tror jag det står [i handlingsplanen].

En annan av killarna anvisades jobb som blomplanterare i en handelsträdgård men han ”totalvägrade”. Hans förhållningssätt formulerades på förmedlingen men hans vägran fick inga följder för honom.

Dessa killar kan således förbli ”godkända” arbetssökande trots att de bryter mot en central regel om arbetslöshetsersättning och i förlängningen den för arbetsmarknaden centrala normen att arbeta för att försörja sig själv. Arbetarklasstjejerna i urvalet förefaller inte ha någon motsvarande flexibilitet *om* man ska söka anvisade jobb. Deras *om* verkar slås fast i princip när de anmäler sig som arbetssökande. Frågan är också om inte arbetsförmedlarna i större utsträckning ställer dessa kvinnor inför ultimatum? Exempelvis berättar en av informanterna att hon anvisades ett arbete som hon inte kunde tänka sig att söka då en av hennes tjejkompisar trakasserats sexuellt av den arbetsgivaren. Hon befارade att hon riskerade att råka ut för samma sak vilket hon berättade för sin arbetsförmedlare. Enligt henne svarade då arbetsförmedlaren:

”Men det är inte mitt problem” sade han.¹⁰ ”Då har vi åtminstone fått ut dig från arbetsförmedlingen.” Ja, men det spelar ju ingen roll, om jag kommer dit och jobbar där en vecka så säger jag upp mig i alla fall och så sitter jag där [på förmedlingen] igen. (...) ”Nä det skiter jag fullständigt i. Då har vi i alla fall fått ut dig härifrån” sade han.

En av killarna ville inte söka anvisat jobb för att han fruktade att han var tvungen att klä ut sig i en ”smurfkostym” medan tjejen enligt ovan fruktade sexuella trakasserier. Oavsett om någondera farhåga skulle besannas behövde inte killen, till skillnad mot tjejen, i praktiken söka jobbet efter samtal med arbetsförmedlaren. Är det så att *om* man måste söka jobb och *vilka* jobb som måste sökas kommer att underordnas och avgöras av *vem* som söker (jfr Bekkengen 2002)? Det finns anledning att återkomma till detta.

4.4.1 Flexibla tjejer och rigida killar

Även andra förhållanden tyder på att dessa tjejer i större utsträckning än killarna verkar skyldiga att ta vilket jobb som helst oavsett jobbet karaktär. Exempelvis berättar en av tjejerna om en skriftlig anvisning till ett deltidsarbete på fyra timmar i veckan tolv mil från den egna bostadsorten. Arbetarklasstjejerna är också i praktiken mer flexibla i sitt jobsökande jämfört med killarna. Även killarna söker anvisade jobb men i regel när anvisade jobb inte går på tvärs mot

¹⁰ Även om de intervjuade arbetsförmedlarna är kvinnor så är inte ungdomarnas erfarenheter av arbetsförmedlingen knutna endast till den handläggare de träffar vid tidpunkten för intervjun då även retrospektiva frågor ställdes i intervjun med ungdomarna (se kap 2).

egna krav på jobbets karaktär. *Om* killarna ska söka anvisat arbete så kan detta i större utsträckning fastställas av deras egna önskemål. Killarna ges större handlingsutrymme. En av killarna har tydligt preciserat vilken typ av jobb han kan tänka sig. Han berättar vad han sade till sin arbetsförmedlare senast han besökte arbetsförmedlingen:

Ja, jag sade det att jag är lågavlön, eller lågutbildad, och jag vill ha mycket pengar och jag vill jobba så lite som möjligt för så mycket pengar som möjligt.

Och när killarna inte har förhandlingsmöjligheter kan de ändå avstå från att söka. Det är förvisso ett risktagande då detta kan kontrolleras men *om* så sker återstår ett grundläggande argument att lägga fram för att undkomma eventuella sanktioner: argument om att jobbet ”inte passar mig”. Killarna kan på så vis stå emot att gå i riktning mot låglöneyrken, speciellt yrken där kvinnor är överrepresenterade. Uppfattningen om att det finns jobb som inte är riktigt lämpliga för män – oavsett vad som ligger till grund för den – är förmodligen så stark att det kan användas som förklaring till egna handlingar, medvetet eller omedvetet, utan att man ifrågasätts. Det är räddningen samtidigt som man kommer att reproducera yrkens könskodning och den könssegregerade arbetsmarknaden. Mina intervjuer med arbetsförmedlare tyder också på att det förhåller sig så (se kap. 6).

4.4.2 Killar prioriterar fritiden medan tjejer viker tiden åt andra

När de unga arbetarkillarna berättar vad de värnar om som ett framtida förvärvsarbete inte får inkräkta på så är det den egna fritiden. ”Alltså jag jobbar ju för att leva på fritiden.” Då jag frågar hur de ser på kombinationen (framtida) yrkesarbete och familj konstaterar de förvånat eller i skämtsamma ordalag att det har man inte tänkt på: ”Det är ju sånt jag får lösa då [skrattar].” Det finns helt enkelt ingen motsättning mellan familj och yrkesarbete vilket även andra studier bekräftar (se t.ex. Kennerberg 2007; Kugelberg 2004; Bekkengen 2002). För tjejerna är motsättningen tydlig – speciellt för de tjejer som sammanbor med partner. En av de intervjuade tjejerna svarar på samma fråga vad hon värnar om och som ett framtida förvärvsarbete inte får inkräkta på: ”Det här [förhållandet] är ju ingenting som jag bara vill kasta i älven och låtsas som det aldrig har hänt.”

Tendensen bland tjejerna är att redan innan etableringen på arbetsmarknaden ses kombinationen familj och yrkesarbete som problematisk. Fast man är singel är kombinationsproblemet närvarande bland tjejerna, vilket följande ”fantasidröm” är exempel på: ”Det ideala är ju att ha jobbat så pass att man har

hyfsat bra undanstopgade pengar så man kan vara hemma de första åren och sen så gå ut och jobba halvtid tills barnen är stora.” Tjejerna tycks således anta, oavsett civilstånd, att man och barn påverkar deras arbetsliv. Om man *inte* har en partner att ta hänsyn till kan man också flytta till jobb på andra orter vilket illustreras nedan:

Ja, när man inte har någon. Jag menar jag är ensam så jag har ingen att ta hänsyn till utan jag har ju bara mig att koncentrera mig på. Det kanske hade vart värre om man hade en partner. Då var man ju tvungen att [ta hänsyn].

Har man pojkvän tillvaratas hans intressen, d.v.s. om han vill bo kvar och/eller har jobb på orten osv. Sedan gäller det att jobba ett par år innan det kan bli aktuellt med barn. Tjejerna antar, oavsett civilstånd, således att man och barn påverkar deras arbetsliv. Man kan säga att de redan är förberedda på att familjelivet kommer att medföra begränsade möjligheter för dem i arbetslivet (jfr Kennerberg 2007; Kugelberg 2004).

Samtidigt är det tydligt att tjejerna drar sig för att redogöra för att man tar hänsyn till sociala omständigheter utanför arbetsmarknaden eftersom man inte vill visa upp en alltför snäv sökprofil på arbetsförmedlingen. De strukturella mekanismer som underordnar kvinnor i förhållande till män samt påverkar tjejernas besök på arbetsförmedlingen tillika sökmönster på arbetsmarknaden underkommuniceras rutinartat. Om de kommuniceras verkar hennes sökmönster där hänsyn tas till honom och (framtida) familj bli till egenskaper hos tjejerna som inte rankas speciellt högt – tvärtom. Det utgör inget ”korrekt beteende” vid arbetsförmedlingen (se kapitel 6).

4.4.3 Skillnader i rörlighet mellan killar och tjejer

Geografisk rörlighet – att ha ett utvidgat sökområde – är en skyldighet vilken infaller efter tre månaders¹¹ arbetslöshet. Likväl är de långtidsarbetslösa unga killarna i urvalet *inte* geografiskt rörliga i samma utsträckning som tjejerna. Medan tjejerna verkar ta skyldigheten att utvidga sökområdet för given utan större protester säger killarna i skämtsamma ordalag att de är positiva till skyldigheten på geografisk rörlighet i allmänhet men de kan däremot se hinder för egen del. Det finns en obalans mellan bör – diskursen om geografisk rörlighet – och vad man gör. En av de långtidsarbetslösa killarna berättar skrattande – vilket är viktigt för att förstå innebörden av det sagda – hur han går tillväga:

¹¹ Tre månader gällde vid tidpunkten för datainsamlingen. Sedan januari 2007 infaller skyldigheten när man blir arbetslös.

Jag brukar faktiskt [skrattar]. Jag sökte jobb i [grannkommunen]. Det är två mil bort och utanför kommunen. Jag sökte i [grannkommunen] så då har jag utvidgat mitt sökområde.

De ensamstående tjejerna är geografiskt rörligare än de ensamstående killarna då deras enda förhandlingsbara möjlighet att *inte* tvingas flytta är att de har familj. Även om kraven på rörlighet inte är lika starka om tjejerna sammanbor med en partner kvarstår skyldigheten. Det verkar heller inte legitimt för tjejerna att hänvisa till en familjeprioritering på arbetsförmedlingen. Exempelvis berättar en av tjejerna, som är sammanboende med partner, att hon inte ville gå en utbildning som arbetsförmedlingen föreslog då den innebar att hon var tvungen att flytta till en annan ort. Hon har därefter blivit kritiserad för inaktivitet och uppmanas nu att ”höra om städjobb” på orten. Om tjejerna inte är geografiskt rörliga nås de av budskap om jobbflexibilitet – att de måste acceptera vilket jobb som helst. Skyldigheten att utvidga sökområdet gäller även män men de förefaller ha ett visst handlingsutrymme vilket skapar helt andra förutsättningar.

4.5 Arbetssökandet – en konkret verksamhet

I det konkreta arbetssökandet finns hos dessa arbetarklassungdomar ett tillvägagångssätt som är omedelbart, nu-orienterat och handgripligt. Man analyserar inte vilken typ av verksamhet man vill arbeta i eller skaffar sig en systematisk överblick över arbetsmarknaden. Några av dem berättar att de aldrig har sökt jobb skriftligt. En av tjejerna använder sig av telefonkatalogen och ringer potentiella arbetsgivare:

För går man hemma och tänker lite såhär ”Jaha, jag måste ha ett jobb. Jag orkar inte med längre för jag klättrar snart på väggarna.” (...) Då sätter man sig framför telefonkatalogen, brukar jag göra i alla fall, bläddra och kolla. Funkar datakonsult? Nej. Veterinär? Nej. Sjuksköterska? Nej. Då blir det ju såna här Maxi, Konsum och småbutiker och pizzerior och såna grejer. Då blir det ju dom som man söker för då behöver man ju oftast ingen utbildning heller. Det finns inget pizzagymnasium direkt.

4.5.1 Söka jobb-kurser obegripliga

Arbetsförmedlingens ”söka jobb-kurser” som syftar till att öka möjligheterna att få jobb kan få motsatt effekt än de avsedda. En av killarna gick en kurs i att söka jobb i arbetsförmedlingens regi:

Och det var den sämsta skit jag har varit med om nånsin. ”Sätt dig här och skriv ett personligt brev.” Vad fan är det? Vad ska jag göra det för liksom? (...) Såna här jävla dagis

har jag fått nog av för längesen för jag har faktiskt gått i skolan, hur många jävla år är det nu? Så jag tänker inte sitta på såna här dagismöten med, ja skrivelsen där liksom.

Söka jobb-kurser förstärker normen om individens eget ansvar samt antyder att det finns en slags expertkunskap om rätt tillvägagångssätt vid jobsökande. Det ideala är bland annat skriftliga ansökningar där varje ansökan bör innehålla ett personligt brev som är speciellt utformad för just det aktuella arbetet. Idén att framhäva sin personliga, oumbärliga eller unika kompetens är emellertid inget som kännetecknar arbetare. Den centrala tankefiguren om arbete är snarare att arbete är såld tid och den disponerar arbetsgivaren över (se Jakobsen och Karlsson 1993). Arbetarklassungdomarna kan också uppfatta att söka jobb-kurser kategoriserar dem som bristfälliga i sökandet och därför hånas det infantila med kursen. Kursen kan bekräfta att egna förhållningssätt inte duger.

4.5.2 Handlingsplanen konkret men lastar allt på individen

Flera av dessa arbetarungdomar är positiva till den individuella handlingsplanen då den tydliggör vad som ska åstadkommas, vad ska göras och hur.

Den är mycket bra att ha så man får något gjort. Arbetsstugan, att man inte bara sitter hemma, jag tror inte man skulle veta vad man skulle vilja göra då [utan handlingsplan].(...) Olika [handlings]linjer som jag skulle vilja jobba med. (Kille).

Även om mål och medel i handlingsplanen kan uppfattas som banala – “att jag ska ringa runt till olika hotell” – framstår detta som omsorgsfull planering i jämförelse med att ta dagen som den kommer eller bara låta dagarna gå. I en tillvaro som präglas av knappa livsvillkor och begränsade möjligheter är alternativet att helt leva i nuet (se även Rantakeisu 2002; Hammarström 1996). I skenet av detta får en individuell handlingsplan en viss legitimitet.

Men handlingsplanen utgör också den moraliska måttstocken för att de arbetslösa ska kunna övervaka och värdera sig själva. Den lägger svart på vitt över hela ansvaret på den sökande själv att lösa situationen och kommer därigenom att bekräfta deras otillräcklighet. Kraven går dessutom stick i stäv med dessa arbetarklassungdomars uppfattning om att dela bördan gemensamt med arbetsförmedlingen. En möjlig effekt av detta kan vara tvivel och osäkerhet som en av tjejerna ger uttryck för när hon berättar vad som står i hennes handlingsplan:

Sen så ska jag ta kontakt med kommunen då och höra om dagisvikariat men jag vet inte vem jag ska söka efter. Och vad ska man fråga när man ringer heller? Om det är en person som sköter allting eller om det är olika [personer]?

4.5.3 Arbetsförmedlarna tillvaratar hans intressen mer än hennes

Killarna lyckas i större utsträckning få arbetsförmedlaren att i praktiken delta i sökarbetet vilket även ligger i linje med arbetarklassungdomarnas förväntningar på arbetsförmedlingen. Det finns exempel i intervjuerna på att arbetsförmedlare planerar och söker arbete åt dessa killar och att killarna sedan kan haka på: ”Det var genom henne. Hon ringde [på ett jobb]. Hon kom på det och sen så ringde hon.” När en handläggare tar över jobbsökandet finns i dessa handlingar också ett omyndigförklarande av honom även om detta sker med de bästa av intentioner från arbetsförmedlaren sida. Men omyndigförklarandet handlar inte om att killarna inte klarar arbetsuppgifter i ett framtida jobb utan om att de behöver hjälp i själva arbetssökandet. Även om killarna har förvärvsarbetet i ”händerna” har man tummen mitt i hand i jobbsökandet. De unga männen är också ganska belåtna med att arbetsförmedlare kan ta hand om delar av arbetssökandet – detta ligger helt i linje med deras uppfattning om hur det *bör* vara. Kan killarna i större utsträckning överlåta ansvaret för jobbsökandet till arbetsförmedlingen så verkar det också som det är arbetsförmedlingen som ansvarar för att lösa situationen:

Ofta säger jag åt henne att hon får fixa någonting så att hon får styra det där. Och sen så sitter jag och pratar i fem minuter. Och sen du, jag har ingenting mer och sen så gick jag. Hon är hur bra som helst. (Kille)

Denna typ av stöd verkar utebli för tjejerna. De kan i förlängningen börja tvivla på sig själva när de upprepade gånger har misslyckats med att etablera sig på arbetsmarknaden på egen hand. Rådsvillheten kan smyga sig på – gör jag rätt? Förutom att arbetsförmedlare inte förefaller lika delaktiga i tjejernas i sökpraktik så verkar det lättare att tillrättavisa tjejer:

Och då började [arbetsförmedlaren] direkt hela tiden att det är ju hela tiden någonting som du sätter stopp för. Det är antingen det eller antingen det. Jo men hade hon suttit i mina skor så hade hon ju förstått vad jag menar också. (...) Ja, här trivs jag, här har jag i alla fall [pojkvän].

Uppfattar arbetsförmedlarna att tjejerna har en alltför avgränsad sökprofil för att de tar hänsyn till förhållanden utanför arbetsmarknaden – man och framtida familj – uppfattas detta som en produkt av den enskildes egna val, och ur arbetsmarknadsperspektiv, felaktiga prioriteringar. Skyldigheten att ta vad som helst betonas och den arbetssökande tjejens arbetsvilja kan ifrågasätts (jfr kapitel 6). Motsättningar mellan arbetsförmedlare och arbetarklasstjejerna är mer påfallande jämfört med killarna. Det kan pågå ett informellt ställningskrig mel-

lan dessa tjejer och arbetsförmedlare då det finns en tydligare pendlingsrörelse mellan eftergivenhet och kraftigt avståndstagande hos tjejerna jämfört med killarna: ”Jag kan idiotförklara folk utan att dom riktigt förstår hur det gick till.” Arbetarklasstjejerna uttrycker sig skarpast av samtliga:

Men många gånger kan man känna, vad fan, gå dit och spräng skiten i luften! Det är ingen skada skedd. (...) Dom fattar inte att vi är vanliga dödliga. Är man arbetslös är man inte värd skiten i skorna en gång.

4.5.4 Kunskap rotad i flinka händer och inte i högre utbildning

Arbetsmarknadsåtgärder som yrkespraktik, kortare projekt eller arbetsmarknadsutbildningar såsom datortek kan vara ganska meningsfulla sysselsättningar då den egna förankringen finns i det praktiska – i görandet. Flera av ungdomarna är inne på att detta är det enda, visade det sig, som arbetsförmedlingen kunde erbjuda. Själva görandet uppskattas även om man anser att man endast ställer upp på det som man uppfattar vara arbetsförmedlingens egentliga mål med verksamheten; att få bort dem från statistiken. ”Det är syftet för då kan dom visa upp till sin chef att nu är inte jag arbetslös längre.”

Arbetspraktik är meningsfullt då det ger dessa arbetarklassungdomar kännedom om och erfarenhet av yrkesmässiga miljöer. De egna ambitionerna ligger ofta i linje med att man gärna fördjupar kunskaperna om sådant man redan kan. De kan också visa att de kan vara till nytta och tänkbara som anställda. De söker emellertid inte reguljärt arbete under en pågående praktikperiod. En arbetsrelaterad aktivitet som att söka jobb måste under dessa förutsättningar ske utanför arbetstiden, på fritiden. Men fritiden är å andra sidan fredad från allt som liknar arbete och plikt (se Jakobsen 1999). Den skarpa indelningen av livet i två skilda sfärer, arbets- respektive fritidssfär(killar) eller omsorgssfär(tjejer), gör det otänkbart att söka arbete samtidigt som man är ute på arbetspraktik.

Även i relation till arbetsmarknadspolitiska åtgärder och utbildningar förefaller arbetarklasskillarna ha större handlingsutrymme i jämförelse med arbetarklasstjejerna. Till skillnad mot killarna har ingen av de intervjuade tjejerna erbjudits att gå en *längre yrkesinriktad* arbetsmarknadsutbildning. Att andelen kvinnor som deltar i arbetsmarknadsutbildningar är lägre än andelen män trots att arbetslösheten är nästan lika hög för båda könen är en ordning som även flera arbetsförmedlare tar upp och det bekräftas av Lodenius (2005; se även Arbetslivsfakta 2007).

Utifrån dessa ungdomars position är det ett mycket kostsamt projekt att söka till högre utbildning. Insatserna är höga då de inte förfogar över ekonomiska

resurser och bra betyg. Samtidigt konfronteras de ständigt med handläggare på arbetsförmedlingen och inte minst ett massmedialt budskap om att utbildning är lösningen på arbetslösheten. Den diskursen innebär att de oupphörligen tvingas försvara en tillbakapressad yrkesposition som är fast rotad i flinka händer. Den skepsis som flera förmedlar gentemot högskoleutbildning kan ses som både en ovilja till och svårighet att identifiera sig med utbildning som historiskt har varit, och fortfarande är, medelklassens egendom.

En av arbetartjejerna har haft en praktikperiod på en skola för att testa – vilket hon uppmanades att göra – om läraryrket och därmed lärarutbildningen skulle kunna vara ett alternativ. Praktiken fick emellertid motsatt effekt då den snarare bekräftade vad hon inte kan. Hon säger vidare att kraven på högskoleutbildning helt har gått över styr: ”Man behöver inte vara hjärnkirurg för att städa ett golv” och fortsätter i samma ironiserande tonfall: ”När jag väl har läst på universitetet så måste jag ju få ett jobb också, som personalchef på SAS.” Ironier om chefsjobb kontrasterar skarpt mot de jobb hon faktiskt har sökt; som personal i jourbutik, restaurangjobb, växeltelefonist, croupier m.m. Detta förhållningssätt kan beskrivas som en sorts motstånd mot utbildning som utpekats som en idealisk handlingslinje. De handlingsprinciper som de själva hyllar ogiltigförklaras. Ironiskt förpackade kommentarer om hur bra det är med utbildning visar på gapet mellan önskvärda ambitioner, arbetsförmedlingens förväntningar och de egna möjligheterna.

Även om steget till högskoleutbildning är långt finns det *alternativa vägar* för dessa att skaffa sig en bättre grund genom att anamma vissa utbildningsmöjligheter. Både tjejer och killar i denna grupp berättar att de har tagit initiativ till diskussioner med arbetsförmedlare om att gå olika yrkesinriktade arbetsmarknadsutbildningar och kompetenshöjande kurser där försäkringskassan står för dagarsättningen under utbildningstiden. Detta är i praktiken det reella alternativet. Om man skulle misslyckas med utbildningsprojektet så har man i alla fall inte dragit på sig egna kostnader för detta. Att ta studielån, säger en av tjejerna, ”skulle inte fresta mig”. Utfallet av diskussionerna med arbetsförmedlarna är emellertid långt ifrån givna.

4.5.5 Att starta eget i ren desperation

När man inte har lyckats att få den arbetarposition som man är predisponerad för trots upprepade försök gäller det att försöka komma in på arbetsmarknaden med andra medel och mål. Då framstår stödet för näringsverksamhet som en möjlighet värd att pröva. Lösa funderingar om att bli egen företagare knyts till

en vardaglig erfarenhet av vad eget företagande kan vara och det är den som syns ute på gator och torg – detaljhandeln med sina små jourbutiker, restauranger, caféer osv. Men det gäller att också komma på vad som saknas i gatubilden. En av tjejnerna smidde planer med sin arbetslösa svärmor:

Vi var på en sån där starta eget information. Vi skulle starta ett nattcafé men då hade det precis slagit upp ett nytt nattcafé (...) Helt plötsligt bara (...) så vi bara ”jaha, det där var ju inte så bra”. Och sen så skulle vi börja på Nyföretagarcenter. Men då sade arbetsförmedlingen stopp för att det kom en anvisning till mig. Och då sade dom att jag var tvungen att söka det jobbet först. (...) Jag tycker dom [arbetsförmedlingen] snackar bara en massa gegga.

Utan någon förkroppsligad erfarenhet av den praktik och de normer som präglar eget företagande förlitar man sig på utbildning som medel, d.v.s. starta eget kurser som arbetsförmedlingen kan erbjuda. Kurser där man får veta *vad* som ska göras och *hur* man ska gå tillväga. Man kan även fråga sig varför tjejen ovan inte fick påbörja en starta eget-utbildning. En förklaring kan vara att arbetsförmedlingen inte ansåg att hon och hennes svärmor hade förutsättningar att driva någon näringsverksamhet. Ett annat svar kan formuleras med hjälp av Skeggs (1999) idé om att det kan finnas gränser för i vilken utsträckning man kan passera som en potentiell egen företagare. Passera i betydelsen att försöka vara något man inte är.

Småföretagande för att skapa nya arbetstillfällen och tillväxt har varit mycket synlig i den offentliga debatten de sista decennierna (se Bergqvist 2001). Uppmaningar om att starta eget betraktas positivt, något som sprids ut till alla och envar, här finns möjligheter! Samtidigt saknar opinionen en tradition som har bäring hos arbetarklassungdomarna och deras vardagsvillkor (jfr Lindgren 2001). På frågan om det finns något han värnar om som inte får påverkas av ett framtida jobb svarar en av killarna:

Jag söker mig bort från handelsbranschen för jag vill inte jobba tio till sju och varannan helg. Så att jag vill ju ha min fritid. Jag vill inte säga fasta tider men jag vill ha mina tider. (...) Jag kan jobba en månad i sträck men sen får jag en vecka som är min där jag upplever för mig själv och vad jag vill. Så är allting fint. Men jag kan inte gå ett helt år och jobba tio till sju och varannan helg. Då försvinner ju mitt liv. Då blir det mera, inte karriärmänniskan men då blir man fast i rutmönstret.(...) Alltså jag jobbar ju för att leva på fritiden.

Ovanstående citat fångar ganska väl in centrala skillnader mellan de grundläggande värderingar som präglar skilda arbetsformer, d.v.s. traditionellt lönearbete, karriärarbete och eget företagande (Jakobsen 1999). I det traditionella lönearbetet finns en skarp gräns mellan arbete och fritid i jämförelse med karri-

ärarbete eller eget företagande.¹² Att bli egen företagare eller karriärarbetare skulle innebära att centrala tankefigurer om jobbet och livet utanför arbetet riskeras. Det är denna tudelning som värnas och försvaras i förhållande till jobb i framtiden. Och det är förmodligen förklaringen till att planerna att starta eget sätts åt sidan till förmån för något som erfars som bättre.

4.6 De sociala mekanismer som ger upphov till mönstren

Vad ligger bakom arbetarklassungdomarnas högt ställda förväntningar på arbetsförmedlingen? Och hur kommer det sig att dessa förväntningar inte uppfylls? Och vad beror skillnaderna mellan tjejer och killar på? En möjlig abstraktion för att analysera dessa frågor är Jakobsens och Karlssons teoretiska utveckling av livsformsanalysen (Jakobsen 1999; Jakobsen och Karlsson 1993). Människor som lever i olika livsformer har en tendens att ha skilda uppfattningar om vad som är det goda livet och vad som är möjligt att göra för att nå därhän. De delar av livsformsanalysen som berör *arbetsformer och kärleksformer* är relevanta i sammanhanget. I arbetsformerna produceras medlen för liv och i kärleksformerna livet i sig. Dessa produktioner är förutsättningar för mänskligt liv. Det är därför man kan gå tillbaka till dessa djupstrukturer när vi söker förklaringar på vardagliga fenomen (se Jakobsen och Karlsson 1993; Jakobsen 1999).

Arbetarklassungdomarna är som en följd av sin klassbakgrund, utbildning och tidigare arbetslivserfarenheter präglade av det traditionella lönearbetet som arbetsform. Traditionellt lönearbete innebär att man säljer den egna arbetskraften till arbetsgivaren och därmed ger man även arbetsgivaren rätt att använda den egna arbetskraften under en viss period. I ett jobb förfogar lönearbetarna således, i enlighet med sin socioekonomiska position, primärt inte själva över vad man ska göra utan man säljer sin arbetstid och *hur* den används bestäms av arbetsgivaren (se Jakobsen 1999). Detta är grundläggande föreställningar man bär med sig *också in i mötet med arbetsförmedlingen*. Där bör man också få veta vad och hur man ska göra för att få ett jobb. Även en förhållandevis positiv inställning till handlingsplanen, den talar om vad, när och hur, är en effekt av de strukturella normer som finns i deras socio-ekonomiska arbetarposition som innebär att det är arbetsgivaren som talar om vad, när och hur.

¹² Fritiden i karriärarbetet ses som medel för arbete som är målet. Den arbetsform som utmärker eget företagande är egenarbetet och där tenderar både fritid och arbete att flyta samman och bli arbete eller egen verksamhet – se vidare Jakobsen 1999; Jakobsen och Karlsson 1993.

På arbetsförmedlingen möter arbetarklassungdomarna emellertid krav på att man bör formulera vad man önskar eller är intresserad att arbeta med. Denna grundläggande norm – föreställningen om en ideal sökande som själv väljer (karriär)yrke – har en tydlig koppling till medelklassens arbetsform. Det är förvärvsarbete strukturerat utifrån att det finns färdiga karriärstegar att klättra i och att arbetet utgör en central del av självförverkligandet. Att se arbetsmarknaden som ett smörgåsbord av intressanta yrken är emellertid främmande för dessa ungdomar. Hos dem finns ingen tanke på att koppla samman lönearbete med ett intresse. Det är i fritidssfären man ägnar sig åt sina intressen eller det man själv vill. Karakteristiskt för det traditionella lönearbetet är också att det heller *inte* innehåller några karriärvägar (Jakobsen och Karlsson 1993). Därav oron för att man ska förbli i ”skitjobben” i de allra lägsta positionerna. Ungdomarna riskerar således att på arbetsförmedlingen pådyvlas tankar som för dem är helt främmande.

För att förstå skilda erfarenheter av arbetsförmedlingen mellan arbetarklasskillar och tjejer är *kärleksform* som analytiskt begrepp central (Jakobsen 1999). Inom ramen för den produktionen – produktionen av livet i sig – finns starka sociala normer om hur män och kvinnor ska förhålla sig till varandra. Det är framförallt killarna som självklart åberopar rätten till egen tid fri från arbete. De överväganden tjejer gör när de söker arbete tar utgångspunkt i vad det kan tänkas innebära för dem att fixa projektet man och barn. Dessa normer gör att hon ger av sin kärlekskraft – ett begrepp i paritet med arbetskraft – mer än hon har rätt att få medan han har rätt att ta för sig av hennes kärlekskraft i större utsträckning än han behöver ge. Kvinnorna har mål i relationer till andra och de själva är främsta medlet, d.v.s. rationaliteten är omsorgs- och relationsinriktad. Männens praktik, att tillägna sig omsorg, hör ihop med en allmänt instrumentell och prestationsinriktad rationalitet. De har egna mål för sig och omgivning – en medel för egen utveckling (Jakobsen 1999).

Killar söker således ta tillvara sina egna intressen i enlighet med sin arbetsform där arbete är medel för fritiden. När de befinner sig i en arbetslöshetsposition utan nödvändigt medel, d.v.s. arbete, i kombination med begränsade ekonomiska villkor kommer arbetet att nästan inta en målposition (se även Jakobsen 1999). Jag menar att i detta sammanhang utgör den sociala relationen till arbetsförmedlaren ett viktigt medel för dessa killars mål. De kan, genom att söka tillägna sig arbetsförmedlarnas konkreta hjälp till ett arbete, omvandla den omsorgen till en resurs för att nå målet om arbete. Denna tilläggnan är således inte en effekt av deras arbetsform utan en effekt av positionen i kärleksformen,

d.v.s. den manliga praktik de är präglade av där omgivningen är medel för egen utveckling.

Arbetarklasstjejerna har delvis samma förväntningar på och erfarenheter av arbetsförmedlingen som killarna. Detta då arbetsformen, d.v.s. den socioekonomiska positionen, är gemensam. Samtidigt har de precis som killarna även könsspecifika erfarenheter av mötet. Där killarna lyckas tillägna sig arbetsförmedlars konkreta hjälp är det snarare det motsatta som tjejerna erfar. Deras omsorgs och relationsinriktning, d.v.s. att ha mål i andra, bör inte synliggöras på arbetsförmedlingen. De bör inte visa upp att arbetet främst är ett medel för att kunna investera i (framtida) hem och familj. I likhet med killarna befinner de sig i en arbetslöshetsposition utan det nödvändiga medlet, d.v.s. arbete, i kombination med begränsade ekonomiska villkor. Det gör att även för dem kommer arbete att nästan inta en målposition. Men på arbetsförmedlingen uppstår – till skillnad mot killarna – en konflikt mellan dem själva som arbetskraft och kärlekskraft. Där killarna lyckas tillägna sig arbetsförmedlars omsorg för att få jobb kan inte tjejerna bekräfta andra i enlighet med sin omsorgs- och relationsinriktning. Tvärtom, kvinnornas mål i relationer till andra, i vilken de själva utgör medel, underkänns på arbetsförmedlingen. Tjejerna tar hänsyn till (framtida) partner och familj samtidigt som arbetsförmedlingen signalerar att jobbsökande bör frikopplas från sådana hänsyn. Då gäller det att åtminstone utåt sett eller i smyg verka som om man kan sätta sig till doms över kontrollanterna.

5 Medelklassungdomars möte med arbetsförmedlingen

Detta avsnitt kommer, precis som det föregående, att inledningsvis ge en översikt av medelklassungdomarnas tidigare position i form av utbildnings- och arbetslivserfarenheter. Därefter behandlas gruppens förväntningar och erfarenheter arbetsförmedlingen. Vidare analyseras vilken effekt klass- och könsstrukturen har för deras erfarenheter av arbetsförmedlingen utifrån att de som aktörer vid arbetsförmedlingen är medelklass *och* killar eller tjejer. I kapitlet jämförs också deras erfarenheter med arbetarklassungdomarnas.

5.1 Den tidigare positionen

Medelklassungdomarnas val av gymnasieutbildning var studieförberedande. De erfarenheter som medelklassungdomarna har från sin gymnasieutbildning är positivare än arbetarklassungdomarnas. Man har i regel trivts i skolan även om skoltrötthet kan framskymta. De kände sig hemma och hade inga problem med teoretiska skolkunskaper. De sociala villkoren, klassbakgrund i huvudsak i medelklassen samt studieförberedande gymnasieprogram, formar deras förhållande till arbete och utbildning på ett djupgående, men i förhållande till arbetarklassungdomarna annorlunda, sätt (jfr Jönsson m.fl. 1993).

I likhet med arbetarungdomarna framträder ett nästan unisont mönster i resonemangen om vad de vill uppnå. Man vill förvärvsarbeta. I så måtto är arbete målet för dem alla oavsett klassbakgrund. Några preciseringar kan emellertid göras. Det är här möjligt att tala om ett par grundläggande varianter av förhållningssätt beroende på vilken livsfas medelklassungdomarna befinner sig i. För dessa unga människor är nämligen vidareutbildning en icke-oroande nödvändighet. I den första varianten ingår utbildning i ett mer kortsiktigt perspektiv som själva målet med tillvaron vilket innebär att arbete är ett medel för att klara av tillvaron för stunden:

Om jag får ett jobb som jag trivs med och tycker det är roligt så kan jag tänka mig att jobba med det. (...) Och jag kan tänka mig att jobba ett år till men nästa höst ska jag läsa.
(Tjej)

I den andra varianten fokuseras nu på målet för tillvaron som är karriärlönearbete. Dessa ungdomar har antingen en akademisk utbildning eller så har man skaffat sig erfarenheter av förvärvsarbete på en nivå – vanligen som lägre tjänsteman – som man anser är en god början för vidareutveckling i yrkeslivet. Det är ett par tjejer som har akademisk utbildning varav en har magisterexamen. Kvinnors större intresse för högre utbildning stämmer med den befintliga statistiken, andelen kvinnor som idag går högre utbildning är högre än andelen män (SCB 2004). Kännetecknande för kategorin som arbetat som lägre tjänsteman är att arbetet var av en sådan karaktär att det kan ingå som ett meriterande första steg i en karriärstege.

I praktiken överensstämmer deras erfarenheter av arbetsvillkor delvis med arbetarungdomarnas då arbetslivserfarenheterna är i positioner som underord-

nade, om än som lägre tjänstemän.¹³ De är emellertid av uppfattningen att detta bara är början på en tjänstemannakarriär. Har man högre utbildning *eller* har man lärt sig en typ av arbete samt skaffat sig yrkeserfarenheter vill man inte utsättas för någon degradering utan man vill vidare – uppåt och framåt!

5.2 Låga förväntningar på arbetsförmedlingen

Om arbetarklassungdomarna har inställningen att arbetsförmedlingen är en institution dit man självklart går för att få konkret hjälp till ett jobb så är dessa medelklassungdomar mer distanserade. Funderingar som ”Vad är dom till för, egentligen?” antyder försiktig skepticism. En av dem beskriver att hon inte visste någonting om arbetsförmedlingen men att hon gick dit för att hennes mamma sade åt henne att göra det. En annan tjej talar om låga förväntningar som sedan kommer på skam:

Jag hade låga förväntningar faktiskt. (...) Så jag blev väldigt positivt överraskad över att dom betalar resor till intervjuer. Och så att man kan få något slags startbidrag¹⁴ om man flyttar någonstans. Man kan få hjälp till flytt och starta upp sitt leverne på en ny ort.

Dessa ungdomar har uppfattningen att framtida förvärvsarbete kommer baseras på deras specifika eller unika kompetens. De kommer själva att avgöra *vad* de i framtiden ska arbeta med samt *när* de ska avgöra vad. I jämförelse med arbetarklassungdomarna återfinns inte samma upplevelse av materiell knapphet förknippad med arbetslösheten. Dessa medelklassungdomar är snarare oroade över att förlora överblick och kontroll över arbetslöshetstillståndet i relation till en mer långsiktig kalkyl för utbildning och arbete.

För att förstå vad som ligger bakom låga eller rentav inga förväntningar på arbetsförmedlingen kan man återigen vända till abstraktionen arbetsformer, d.v.s. den del som handlar om människors socioekonomiska position (Jakobsen 1999, Jakobsen och Karlsson 1993). Detta betydligt mer distanserade förhållningssätt visavi arbetsförmedlingen är uttryck för föreställningar som finns inom ramen för ett karriärarbete. Det arbetet karakteriseras av att man säljer sin personliga kompetens, utförandet av bestämda arbetsuppgifter och inte i första en arbetstid som arbetsgivaren förfogar över. Man får en mer kontinuerlig och

¹³ Även om klassutvecklingen har förskjutit gränserna mellan tidigare distinkt åtskilda arbetare och tjänstemän till att i allt större utsträckning gå genom kategorin tjänsteman (se Jakobsen och Karlsson 1993; Svallfors 2004) så är det relativt svårt att ange vad som kännetecknar kategorin mellan högre tjänstemän och arbetare.

¹⁴ Startbidraget togs bort 2005.

långsiktig relation till sitt jobb. Arbetet ska vara något att ”ansvara för, att utveckla och utvecklas i” (Jakobsen 1999, s. 179). Även arbetslösheten ska lösas genom att man tar tag i den själv vilket kommer att prägla mötet med arbetsförmedlingen.

5.2.1 Arbetsförmedlingen – en degraderande erfarenhet

För dessa ungdomar kan det även vara en integritetsförlust att gå till arbetsförmedlingen jämfört med arbetarklassungdomarna. Besök på arbetsförmedlingen kan förknippas med degradering och skam:

Det hela kändes jättekonstigt för jag, jag var inte den som skulle gå till förmedlingen utan jag kände mig obekvämt. Men dom var säkert jättetrevliga [vid första besöket]. Annars skulle jag kommit ihåg om dom inte var det. (Tjej)

Uppfattningen att det är degraderande att skriva in sig på arbetsförmedlingen kan ta sig olika uttryck men bottnar i de sociala förväntningarna på dem. Det finns en uppfattning om arbetslösa som en annan sort. Är man ambitiös och arbetsvillig varar arbetslösheten en kort period, kanske en viloperiod som man unnar sig inför nästa steg i utvecklingen. Man förutsätts lyckas med jobbsökandet utifrån uppfattningen om att det finns jobb bara man vill jobba. Man är sin egen lyckas smed vilket en av killarna får illustrera: ”Jag vet att jag kan få jobb om jag verkligen sätter mig in för det.”

5.2.2 Distanserad konsultation på egna villkor

Dessa ungdomar har, till skillnad mot arbetarklassungdomarna, förebilder, d.v.s. människor som de anser gör ett bra jobb. De är förebilder främst för att de har lyckats skaffat sig en bra yrkesposition med stimulerande arbetsuppgifter och blivit framgångsrika:

Min syster ser jag väl upp till lite grand. Hon har gått en lång utbildning och skaffat sig ett bra jobb. Hon har läst till civilingenjör. Hon jobbar här i stan men gick på Chalmers. Jag tror att hon trivs och det har gått bra för henne. Eller det vet jag att det gör för hon har blivit chef. (Tjej)

Här syns även en grundläggande tankegång om att arbetet i sig – ett engagerande sådant – har en mycket framskjuten plats i livet. Det gäller att anta nya utmaningar och se möjligheter i nya arbetsuppgifter. Ett karriärarbete utgör ett viktigt mål i livet till skillnad mot en arbetarposition där arbete snarare utgör medel för livet (Jakobsen och Karlsson 1993). Dessa medelklassungdomar vill dessutom bli konkurrenskraftiga genom att lösa arbetslösheten på egen hand. Arbetsförmedlingens inflytande ska finnas endast *om* den efterfrågas. Själv-

ständigheten är i paritet med deras syn på förvärvsarbete. Några av dem – både killar och tjejer – säger att de är inskrivna på arbetsförmedlingen enbart för att få a-kassa. Till skillnad mot arbetarklassungdomarna kan närstående också lotsa dem till arbete. De tidigare arbetslivserfarenheterna bygger i praktiken ofta på jobb som de har fått genom sitt sociala kontaktnät.

Det kan vara värt att fundera på om inte skillnaderna mellan arbetarklassungdomar och medelklassungdomars behov av hjälp och stöd i sina val på arbetsmarknaden också kan tillskrivas skillnader i strukturellt rotade handlingsdispositioner (se Lindbladh och Bustos Castro 2004; Lindbladh och Lyttkens, 2002). Förutom skillnader i materiella och sociala villkor och till detta förknippade skillnader i reella valmöjligheter kan erfarenhet av ett större beslutsutrymme – som i sig innebär fler valsituationer – också naturalisera valet.

Detta innebär att den energi som fordras för att i varje ny situation göra kalkylerade val blir relativt sett lägre för medelklassungdomarna i jämförelse med arbetarklassungdomarna. De upplever, till skillnad mot arbetarklassungdomarna, inte det som en påfrestande börda att själva ta ansvar för sina egna val och behöver heller inte ägna alltför krävande grubblerier åt att försöka formulera sig kring dessa val på arbetsmarknaden. Den som däremot tidigt anpassats till knappare ekonomiska villkor och snävare beslutsutrymme har förmodligen anammat en starkare bindning till vanan. Det kan vara meningslöst, rentav irrationellt, att ägna en massa energi åt att försöka kalkylera för- och nackdelar med olika påtvingade valsituationer då risken är stor att det ändå inte blir som man tänkte sig. Att tvingas göra val och kalkylera i termer av risk och nytta kan betyda minskad trygghet och integritet under ogynnsamma livsvillkor medan valet kan innebära ökad autonomi under gynnsamma betingelser. Detta förhållande har formulerats i en typologi av socialt polära beslutskategorier mellan vana och val (Lindbladh och Bustos Castro 2004; Lindbladh och Lyttkens 2002, Lindbladh och Lyttkens 2003). Denna distinktion kan vara en viktig ingång till skilda förväntningar på arbetsförmedlingen där arbetarklassungdomar vill ha någon att dela bördan med, för att man kanske inte längre kan göra som man alltid har gjort, medan medelklassungdomars valsituation stärker deras förutbestämda självständighet.

Bland dessa medelklassungdomar finner jag även att föräldrarna målmedvetet riktar in sig på att grundlägga och stärka den energi som krävs för att få dessa ungdomar att investera i vidareutbildning och arbete (jfr Lindbladh och Bustos Castro 2004). Föräldrarna verkar i större utsträckning delaktiga i ungdomarnas arbetslöshetssituation genom att diskutera och driva på dem. Etable-

ringen på arbetsmarknaden är på dagordningen i det sociala umgänget. Om arbetarklassungdomarna främst är fria att arbeta med vad som helst under förutsättning att de sköter sig så är kraven på dessa ungdomar i första hand att skaffa sig arbete genom högre utbildning:

Det är väl hemifrån. Dom säger att jag ska läsa helt enkelt. Och dom förstår inte riktigt att jag inte vet vad jag vill. Dom tycker att jag bara ska läsa vad som helst. Kanske man då hoppar av och byter. Det tycker jag verkar onödigt. (Tjej)

Dessutom riskerar inte familjen, till skillnad mot arbetsförmedlingen, att pådyvla dem vilka jobb som helst. Familjen begriper självklart att den skarpa delningen inte går mellan fritid och arbete utan *inom* arbete (se vidare Jakobsen och Karlsson 1993), d.v.s. mellan rutinarbete och arbete som kan leda vidare uppåt i en karriär. Arbeten långt ned i yrkeshierarkin eller rutinmässiga jobb är möjliga endast i avvaktan på högre utbildning eller för att uppnå andra mer långsiktiga mål.

Arbetsförmedlingen för dessa ungdomar är, till skillnad mot arbetarklassungdomarna, inte en central institution för att få arbete. Det är ett nödvändigt ont så länge man vare sig arbetar eller studerar, inte minst för att man ska vara berättigad till a-kassa. Eftersom huvudansvaret för att finna lösningar på arbetslösheten åvilar en själv så försöker man också så långt möjligt styra undan från förmedlingens ingripande:

Ja, jag ska ju inte ha nåt speciellt stöd men det är kanske så att jag inte är i direkt behov av nåt stöd heller. Men dom, arbetsförmedlingen, ja, jag vet inte. Jag vill sköta det själv om jag ska vara helt uppriktig. (...) Jag skulle vilja att dom höll sig lite mer i bakgrunden faktiskt. (Kille)

Om arbetarklassungdomarna formulerar sig offensivt om arbetsförmedlingen så kännetecknas denna grupp snarare av defensiva dito. Där arbetarklassungdomar betonar vikten av en personlig relation till arbetsförmedlare samt att man gemensamt hjälps åt med att finna lösningar så betonar dessa ungdomar snarare vikten av distans till arbetsförmedlingen (jfr Ramhöj 1991; Gullestad 1983).

5.3 I praktiken möten utan motsättningar

Trots att medelklassungdomar kan känna sig relativt främmande inför mötet med institutionen lär man sig snabbt samspela med arbetsförmedlare. De vet inte riktigt vad arbetsförmedlingen kan erbjuda och informationen kan vara nyttig. Arbetsförmedlarna uppfattas som vänliga men detta tillmätts inte någon större betydelse: ”Hon är snäll och trevlig och glad och så men hon är arbets-

förmedlare och jag är arbetslös.” Relationen beskrivs snarare i formella och hierarkiska termer då arbetsförmedlare är utbytbara personer som förväntas bistå med en service som stämmer överens med behov som ungdomarna själva anser sig ha (jfr Ramhöj 1991).

Kraven på distans och professionalitet reflekterar de ideal som finns inom ramen för ett karriärarbete. Dessa ungdomar kan även reagera mot att arbetsförmedlingen förknippas med problematiska tillstånd. Exempelvis ges uttryck för att man helst skulle vilja vända sig till *karriärkonsulter*. ”Jag gick dit och anmälde mig som arbetslös och så fick jag tid hos min karriärkonsult för det har jag bestämt mig för att kalla henne. Det låter bättre än arbetsförmedlare.” Eftersom man själv är kompetent och kvalificerad skulle man även vilja möta mer kvalificerad personal.

Om arbetarklassungdomarna försöker bli ihågkomna genom att försöka lära sig att framhäva sig själv eller visa upp de egna behoven av hjälp så söker dessa ungdomar snarare reducera arbetsförmedlingens inflytande. Man har svårt att foga sig i den kontinuerliga besiktningen. Å ena sidan tycker man myndighetsutövningen är nödvändig då man förstår varför den finns men å andra sidan kan arbetsförmedlingen lika gärna lämna dem ifred. Arbetsförmedlaren sätts också in som del av ett arbetsmarknadssystem: ”I vilket fall är kontrollen deras jobb.” Där arbetarklassungdomarna beskriver relationen till arbetsförmedlare i mycket konkreta näraliggande termer så har dessa ungdomar en större systemöverblick. Myndighetsutövningen har stor betydelse för distansen till arbetsförmedlingen.

Om arbetarungdomarnas avstånd till arbetsförmedlingen ökar med tiden i arbetslöshet samtidigt som behovet av hjälp tilltar så är mönstret det omvända hos medelklassungdomarna. Avståndet tenderar att minska samtidigt som behovet av hjälp minskar då framtidsplaner utkristalliserar sig alltmer. Arbetsförmedlingens – tillika arbetsmarknadens – normer om hur man ska söka jobb samspelar med dessa ungdomars värderingar. Kraven att sökande ansvarar för att finna lösningar på sin situation och medelst rådgivning och konsultation själva tar sig ur arbetslösheten passar dessa arbetssökande. ”Man måste vara aktiv själv vilket dom har rätt i.” Man vet dessutom hur man ska gå tillväga. Härvidlag uppstår i regel inga motsättningar mellan förmedlare och arbetslösa.

5.3.1 Att söka arbete efter intresse eller att ta vad som helst

Karakteristiskt för gruppen är att arbetslösheten ingår i en långsiktig planering. Yrkesvisioner är relativt exklusiva och knutna till akademisk utbildning eller

eget intresse där de avser att uttrycka sig själva genom arbete. Alternativt planerar man för en framtida karriär även om man befinner sig i en livsfas där man inte riktigt vet vad projektet ska innefatta. Oavsett hur det ser ut har man inte bråttom. ”För jag känner att det är också lite till att bli vuxen också.” (Kille) På pappret kan det se ut som om man har varit arbetslös ganska länge men där emot har man inte varit särskilt sysselsättningslös. Man ägnar sig åt diverse ”projekt” såsom att skaffa sig körkort, idrotta, söka utlandspraktik eller planera en längre utlandsvistelse, försöka dra igång ett eget företag – utan arbetsförmedlingens stöd ska tilläggas – och liknande.

Den energikrävande motsättning som uppstår mellan arbetarklassungdomar och arbetsförmedlare vad gäller formulerandet av ett yrkesintresse återfinns inte hos dessa ungdomar. Yrkesintressen formuleras och kan man inte vara så specifik än kan man tydligt formulera vad som ska karakterisera det framtida jobbet: Det ska vara kreativt, utmanande samt motsvara egna kvalifikationer och ge möjlighet till avancemang. Ett exempel ges i följande citat:

Jag vill ju göra något jag är kompetent för och som jag inte är överutbildad för. Nåt som ger mig en utmaning och på en plats och med personer som jag trivs med. Ett kreativt och utmanande jobb tycker jag är ganska viktigt. Det är ett steg framåt och det är ju ett steg i karriären. (...) Det ska finnas någon plan, någon fortsättning efteråt även om det är ett 1-årsvikariat. (Tjej)

Den egna uppfattningen om arbete samspelar med arbetsförmedlingens (jfr Lund och Ramsby 2001). En av tjejerna som har akademisk utbildning säger följande om den framtida karriären: ”Det är det viktigaste som finns.” Arbetsförmedlingen och dessa ungdomar talar samma språk och den likheten är betydelsebärande. Handläggares service möter den sökandes behov och de båda uppfattas som samstämmiga:

Jag har inte känt att det har varit några stora krav sådär. Nä, utan jag går dit när jag ska och såna saker. Och jag tittar på jobb på mitt håll och hon säger till om hon hittar någonting och hon har själv sagt att det finns inga jobb till dig. Som passar mig och det vet jag ju om. (Tjej)

Ungdomarnas uppfattning om geografisk rörlighet och/eller framtida utbildningsplaner innebär även att jobbflexibilitet – att ta vilket jobb som helst – inte kommer att utkrävas till vilket pris som helst. Även reglerna om utvidgad geografisk rörlighet efter tre månaders arbetslöshet är i överensstämmelse med deras egna grundläggande föreställningar om vad som krävs på arbetsmarknaden.

Det är snarare arbetsförmedlingens korta tidsperspektiv som blir något problematisk för gruppen. För arbetsförmedlingen får arbetslösheten för den enskilde inte dra ut på tiden. Brådskan är således en strukturell mekanism som inte samspelar med ungdomarnas egna strukturella dispositioner då dessa ungdomars kalkyl är mer långsiktig. Arbetslösheten är heller inte lika starkt förknippad med brist på pengar jämfört med arbetarklassungdomarna. Man kan således ha en mer långsiktig relation till projekten utbildning och arbete. Om man inte initialt lyckas få jobb efter sitt karriärintresse ställs så småningom krav på att de ska ta vilket jobb som helst. Om arbetarklassungdomarna har svårt att hantera båda dessa förhållningssätt till arbete har medelklassungdomarna företrädesvis svårt att hantera den sistnämnda.

5.4 Killars och tjejers skilda handlingsutrymme

Ett lämpligt jobb vilket som helst – i enlighet med arbetsförmedlingens andra uppfattning om jobb – kan accepteras men får inte bli annat än temporärt. I *praktiken* är det tjejerna som har större erfarenheter av okvalificerade arbeten. En av killarna berättar att hans mor skulle kunna ordna ett okvalificerat arbete åt honom på hennes arbetsplats men han vägrar:

Jag har testat det och jag höll på att bli vansinnig på det på grund av den här likgiltigheten. Man gör samma sak hela tiden. Det är löpande band systemet. Så hon var lite besviken på mig kan man säga på grund av att jag sade det att jag inte klarar det här.

Killarna kan uttala sig positivt om okvalificerade jobb men är inte beredda att ta vad som helst. I större utsträckning förefaller killarna kunna manövrera sig ur en del av de jobb de anvisas vilket de har gemensamt med arbetarklasskillarna. Exempelvis har en av killarna sökt ett anvisat arbete som han var föga intresserad av genom att ringa den potentiella arbetsgivaren:

Jag lämnade ett meddelande på telefonsvararen. Och då ringde jag och sade att "Hej, mitt namn är (...). Det var ett ledigt jobb hos er. Om ni är intresserade att anställa någon eller provanställa någon så kan ni ringa till mig på det här numret." Och då var hon [arbetsförmedlaren] nöjd.

Man kontrollerar noga tillvägagångssättet för att det inte ska bli några sanktioner från arbetsförmedlingens sida. En annan av killarna, som inom några månader flyttar utomlands för vidare studier, har talat om för sin arbetsförmedlare att han inte avser att söka alla lämpliga jobb utan enbart arbete inom en viss bransch. Han berättar vidare om arbetsförmedlarens reaktion:

Det var att hon [arbetsförmedlaren] förstod. Just det här att hon tillät mig att säga att jag åker snart och jag vill inte. Jag hade ljugit om jag hade sagt att jag tänker söka alla, alla jobb som finns utan jag sade som det var.

Det ligger nära till hands att tro att detta skulle betraktas som en felaktig handling mot bakgrund av arbetsförmedlingens regler. Om utgångspunkt tas i det sistnämnda borde mycket tala för att citerade kille skulle bli motsagd när han berättar för sin arbetsförmedlare att han inte avser att söka lämpliga lediga jobb. Men ingenting tyder på att så skulle vara fallet utan tvärtom uppfattas arbetsförmedlaren ge klartecken. Vilka jobb han ska söka avgörs av hans egna önskemål. Vad ligger bakom detta? Det finns inga lagar som säger han har rätt att söka jobb utifrån enbart egna önskemål. Avgörs frågan av kön, klass eller beror det på att han relativt snart påbörjar vidare studier? Kan det rentav vara en kombination av dessa tre faktorer? Detta är svårt att svara på då jag bara har andrahandsuppgifter om situationen. Det intressanta är dock att här finns en förhandlingsmöjlighet. Och finns det möjlighet att förhandla finns även olika alternativ att handla. Han behöver inte anta ett sökmönster som skulle gå emot hans egen vilja och de blir två om att tillvarata hans intressen.

Till skillnad mot arbetarklasskillarna som lite skämtsamt hänvisar till att man inte accepterar kvinnojobb eller ”jobb som inte passar” hänvisar dessa killar till att jobben är av alltför enkel karaktär eller är felplacerade i yrkeshierarkin. ”Man vill inte börja om igen utan jag vill fortsätta på den nivå som jag har varit på.” Det är ett steg tillbaka i en seriös satsning på karriär. Det finns emellertid ett undantag från detta. En av killarna söker utannonserade och okvalificerade arbeten som vaktmästare, grovstäd, fönsterputsare osv. Den springande punkten för hans del är att han måste uppge vilka jobb han har sökt för att erhålla månatligt socialbidrag. Han är den enda som uppbär socialbidrag.

5.4.1 Okvalificerade jobb en förpliktelse för tjejer

Medelklasstjejerna verkar, i likhet med arbetarklasstjejerna, i större utsträckning vara skyldiga att ta vad som helst i jämförelse med killar i samma klassposition. Även om killarna kan tänka sig tillfälliga arbeten så har de i större utsträckning valmöjligheter då de lyckas ställa upp villkor eller få till en förhandlingssituation för vilken typen av arbeten som accepteras. Dessa tjejer har, till skillnad mot killarna, inte bara större erfarenheter av okvalificerade arbeten utan även av tillfälliga deltidsarbeten. Män lyckas undvika deltidsarbeten, vilket även framgår av befintlig arbetsmarknadsstatistik (Arbetslivsfakta 2006). En av tjejerna har de senaste månaderna arbetat som städerska och kommer upp

till ett deltidsarbete på 25 procent. Det är tjejjerna som talar om arbete i termer av små-, strö- eller timjobb.

I likhet med arbetarklasstjejjerna är dessa tjejer mer flexibla i sitt jobbsökande än killarna i motsvarande klassposition. Men det finns även skillnader inom kategorin tjejer; medelklasstjejer kontra arbetarklasstjejer. För dessa tjejer är ”skitjobben” tillfälliga vilket innebär att de inte är lika motvilliga till att söka den typen av arbeten som arbetarklasstjejer. Tjejjerna ger också uttryck för att de inte har möjligheter att påtala att de inte vill ha vissa typer av jobb. Tvånget att göra som arbetsförmedlingen poängteras:

Man kan inte säga emot eller göra nåt sånt där. Nu vet jag inte varför, jag har ingen anledning att göra det just nu. Men om det skulle behövas någon gång så vet jag att det inte går. Det är bara att svälja och ta emot och göra som dom säger. För skulle man förlora akassan skulle det ju inte fungera. Jag är väldigt mån om att behålla den arbetslöshetsersättning som jag får och därför kan jag inte göra som jag vill.

De kommer således själva att medverka till denna ordning. Man ser inga skäl att säga emot arbetsförmedlingen med ett undantag; tjejen som har akademisk magisterexamen. Hon klargör i likhet med medelklasskillarna, som *inte* har akademisk utbildning, de förutsättningar som gäller för de jobb hon kan tänka sig söka. Hon kan, i likhet med killarna, signalera att hon inte vill anvisas vissa jobb och möts också av förstående reaktioner. Hon beskriver hur hon har förhållit sig till arbetsförmedlarens förslag om att hon ska söka temporärt arbete som biträde inom äldreomsorgen:

Hon föreslog att jag kunde få jobb i äldreården och då sade jag att det gör jag helst inte om jag kan få ett jobb som jag är kompetent för istället. Hon sade det delvis på skoj också (...) någonting som du kanske borde göra under tiden. Man kan vikariera inom äldreomsorgen. Men då sade jag att ”Nja, det är jag väl inte sådär väldigt intresserad av.”

I exemplet har tjejen samma handlingsutrymme som killarna samtidigt som deras utbildningsbakgrund avsevärt skiljer sig åt. Hennes akademiska examina innebär förmodligen att hon – i likhet med de gymnasieutbildade killarna – kan välja om och vad. Den avklarade universitetsutbildningen är dessutom naturvetenskapligt orienterad men på arbetsförmedlingen uppmanas hon att söka till ett yrke som associeras med kvinnor – omsorgsarbete.

Ovanstående indikerar även att man kommer att tolka en likvärdig situation på olika sätt beroende på om man är kille eller tjej. Överlag verkar tjejjerna ta sina förpliktelser för givna. Att en av tjejjerna har reagerat mot förväntningar på att hon ska söka ett arbete som hon utbildningsmässigt är överkvalificerad för och som dessutom utgår från föreställningar om kvinnors egenskaper bekräftar

snarare könsstrukturens genomslagskraft. Kvinnors skyldigheter finns på strukturell nivå och kommer att påverka även den som på individnivå försöker gå emot dem. Denna studie visar att killar – oavsett klassposition – kan befrias från delar av sina skyldigheter som jobbsökande med hänvisning till att vissa yrken inte motsvarar egna förväntningar.

Det finns inga skäl att ifrågasätta att killarna kan stöta på problem när de protesterar mot oönskade anvisningar. Men kunskaperna är ofullständiga om vi begränsar oss till att studera enbart män. Dessa medelklasstjejer protesterar inte alls – med ett undantag – mot oönskade anvisningar. D.v.s. *om* och *vilka* jobb de måste söka slås förmodligen fast i det ögonblick de kliver in på arbetsförmedlingen. *Vilka* jobb de ska söka föregås av *vem* (jfr Bekkengen 2002). Man har olika möjligheter att välja – och därmed att välja bort.

5.4.2 Killar satsar på karriär medan tjejer tampas med kombinationen karriär och familj

På frågan om det finns något som de värnar om som framtida arbete inte får inkräkta på svarar dessa medelklasskillar såväl kort som avvisande att man inte kan komma på vad det skulle kunna vara: ”Nä, inte vad jag kan komma på nu”. Arbete ses som en central del av egenutveckling vilket exemplifieras av en av killarna som har sökt till en konstutbildning. Hans mål är ett expressivt arbete för att utveckla sig som unik person. Han svarar följande på frågan vad ett arbete inte får inkräkta på:

Det är måleriet. Ett arbete får inte inkräkta på det. Jag måste få fortsätta måla. Det är viktigt. Det är ett av de viktigaste uttryckssätten jag har.

Förhoppningen är att yrke och konstnärskap kan sammanfalla i framtiden. Arbete och fritid flyter samman. För killarnas del värnar man således om sina egna behov därvidlag. När dessa medelklasstjejer däremot berättar vad arbete inte får inkräkta på så finns hänsynen till partners mycket närmre till hands:

Min pojkvän såklart. (...) Annars skulle jag ju kunna tänka mig att åka utomlands och jobba eller nåt sånt där men om han inte skulle följa med så skulle jag aldrig åka. Så han är ju nåt jättestort för mig. Det går inte att ändra på så.

Det finns även andra exempel på att tjejernas framtida arbete inte får gå ut över relationen till partner:

Jag vill ju helst inte hamna på andra sidan jorden från [pojkvän]. Jag har sökt en del jobb i Norge bland annat och det fanns ett intressant i norra Norge och det har jag ansett är för långt bort.

Tjejerna tar i överväganden på arbetsmarknaden i likhet med arbetarklasstjejerna hänsyn till sin relation till pojkvän. I jämförelse med arbetarklasstjejerna genererar deras egna karriäranspråk emellertid en större benägenhet att flytta och vara ifrån sambon en tid samtidigt som detta förhållande inte är oproblematiskt. Ett viss mått av personlig autonomi i förhållande till pojkvän kan utläsas. Hänsynstagandet finns emellertid där till skillnad mot medelklasskillarna. För killarnas del verkar relationen till en eventuell partner vara av underordnad betydelse. Åtminstone tyder killarnas resonemang på detta: Att man inte reflekterar över kopplingen yrkesarbete och relationen till sin partner tyder på att den är relativt problemfri.

Mekanismer inom ramen för könsstrukturen kommer således att medverka till tjejers och killars skilda ageranden såväl på arbetsmarknaden som på arbetsförmedlingen. Killarna har rätt till större handlingsutrymme på arbetsmarknaden utan att ta hänsyn till den privata sfären. Tjejerna förstärker killarnas handlingsutrymme och begränsar därmed sitt eget genom att prioritera relationen till partner och dennes önskemål.

Dessa tjejers överväganden är i likhet med arbetartjejers orienterade gentemot andra och fokuserar pojkvän, barn och hem. Frågan är om det är möjligt att *samtidigt* välja ett livsprojekt som karriärarbete som förutsätter att det är karriären som utgör målet i tillvaron snarare än framtida familjeliv? Detta kan uppenbart vara problematiskt då man å ena sidan ställs inför att ha mål i arbetet och å andra sidan att ha mål i relationer (se Jakobsen 1999). I tjejernas utsagor finns en medvetenhet om motsättningen i kombinationen arbete och familj medan killarna inte har några problem med detta. En av tjejerna argumenterar exempelvis för sin prioritering av karriärarbete genom att säga att hon ändå inte gillar barn. Motsättningen förvärvsarbete – familj måste tjejerna lösa själva. På arbetsförmedlingen formuleras den inte.

5.4.3 Skillnader i rörlighet mellan tjejer och killar

Till skillnad mot arbetarklasskillarna är dessa medelklasskillar positiva till geografisk rörlighet: "När jag nu var ute och reste så skulle jag nog kunna tänka mig att bo utomlands något år men jag har inte en aning om vad jag vill göra." (Kille) Man påpekar gärna att man inte tänker som gemene man. Traditionellt förvärvsarbete av typen industriarbete är snarare kvarlevor från en förgången tid. Exempelvis knyter en av killarna samman sina yrkesplaner med det egna intresset. "Jag planerar mest för att utvecklas personligen och personlighetsmässigt för att det är något jag vill först ändå." Killarna har flera hand-

lingslinjer i beredskap och tvivlar inte på förmågan att omsätta dessa i en praktik men kännetecknande för planerna är att man inte är speciellt konkret och att man i praktiken inte gör mycket för att förändra sin situation. ”Jag har inte *riktigt* en aning om vad jag vill syssla med heller då.” Med undantag av killen som uppstår socialbidrag har de sökt förhållandevis få jobb. De förskansar sig bakom att man just nu vill ägna sig åt egenutveckling. Krav på jobb- respektive geografisk flexibilitet undkommer man genom att hävda att man har olika handlingslinjer.

I avsnittet om arbetarklassungdomarna framkom att skyldigheten att röra sig geografiskt var starkare för tjejer än för killar. Om tjejerna inte är geografiskt rörliga kommer förmedlingskravet att de då måste ta vilket jobb som helst. Dessa medelklasstjejer, som samtliga har en partner, förväntas också vara rörliga och *är* också rörliga även om de i överväganden om rörlighet tar viss hänsyn till relationen till sin partner. En av dem har även två års erfarenhet av veckopendling. På helgerna åkte hon hem till sambon: ”Veckopendla gör ju egentligen ingenting heller. Jag tycker inte det gör nåt att vara ifrån honom. Absolut inte.” I resonemanget synliggörs vad det innebär för tjejer att vara under inflytande av två motsättningsfyllda positioner – dels den om mål i ett karriärarbete men även den som kvinna i relation till en man. I intervjun försvaras den egna avvikelserna, veckopendlingen, genom påpekandet att hon inte tycker det gör något att vara ifrån honom.

5.5 Arbetssökandet – att maximera autonomi

Dessa ungdomar söker själva arbete skriftligt samt genom att använda sig av andra kanaler än arbetsförmedlingen. Gruppen föredrar, och har möjlighet, att kolla platsbanken hemifrån. Man gillar heller inte att sitta på arbetsförmedlingen. Detta kan vara en effekt av att inte vilja bli sedd som ”dom andra” – en arbetslös i mängden. Arbetsförmedlingen, där andra arbetslösa med sina blickar, kroppar, stilar finns, blir en tydlig påminnelse om vilka omständigheter man nu befinner sig i.

De arbeten som söks är individbaserade karriärarbeten snarare än kollektivbaserade arbetarjobb. Man visar upp egna långsiktiga ambitioner för arbetsförmedlaren och styr jobbsökandet i enlighet med mekanismerna i ett karriärarbete. De är inte speciellt oroad över arbetsförmedlingens bedömning då man inte avser att begå några regelbrott. Det är inte arbetsförmedlaren som kommer att avgöra deras.

Då dessa ungdomar, oavsett kön, står under inflytande av karriärarbetets mekanismer förväntar man sig att en flytt kan bli nödvändig. Detta producerar uppskattande resonemang om möjligheten att få resor till anställningsintervjuer på andra orter ersatta av arbetsförmedlingen och när det blir aktuellt, även ekonomiskt stöd för att kunna påbörja arbete på annan ort. Rörligheten är ingen större oppoffring och bidragen kan direkt möta deras behov.

5.5.1 Söka jobb-kurser förädlar jobsökandet

Gruppinformation, söka-jobbkurser och liknande kan vara konstruktiva om de själva har getts möjlighet att välja ut lämplig åtgärd. Några möjligheter får inte förbises såsom att få kunskap om hur jobsökandet kan förädlas. En av dem beskriver hur han efter en information på förmedlingen valde ut ett av åtgärdsprojekten och hur den sedan blev:

Jag kände att det var lite mer seriöst (...) lite på en annan nivå. (...) Dom här ställer lite krav på en att när man är klar så vill dom att man ska veta vad man ska göra. (...) Lite grundläggande hur man ska söka jobb, hur man skriver sin CV, vad man bör tänka på. De går igenom lönestatistik, tar upp jämställdhet i yrken och sånt.

Medelklassungdomarna har en mottaglighet för teoretisk kunskap. Den praktik som lärs ut har dessutom en stark koppling till de egna uppfattningarna om att man måste framhäva sin unika person och speciella kompetens. ”Det är ju aldrig fel att veta hur man ska skriva en CV, hur man ska uppföra sig på en intervju.” (Kille) Kunskaper ses som avgörande för att rätta till eventuella personliga tillkortakommanden och brister. Det är en central idé i tankegodset om karriärarbete som förstärks.

5.5.2 Varför nedteckna det självklara i en handlingsplan?

Flera av dessa ungdomar förstår till en början inte min fråga – vaddå individuell handlingsplan? – och skrattar när jag berättar vad den individuella handlingsplanen är för något:

Handlingsplan för mig, det är långsiktigt. Det här är liksom vad det är nu och det känns som att dom bara skriver i den för skrivandets skull. Det känns att det är för dom (...) Jag menar det är ett onödigt papper. (Tjej)

Det som står i handlingsplanen anses banalt: Att söka jobb på egen hand genom olika kanaler. Utöver detta kan handlingsplanens innehåll gå stick i stäv med de verkliga men inte på arbetsförmedlingen uttalade intentionerna då arbetsförmedlingen har ett kortare tidsperspektiv än flera av dessa ungdomar. Om arbetarklassungdomarna vill ha hjälp *nu*, bland annat som en följd av knappare

materiella livsvillkor, är det snarare motsatt hållning som gäller för dessa ungdomar. Varför måste man bestämma sig så snabbt? Handlingsplanen blir också ett konkret bevis för att arbetsförmedlaren är indragen i och kan påverka den egna beslutsprocessen vilket man motsätter sig.

5.5.3 Praktik och högre utbildning som språngbrädor

Dessa medelklassungdomar har en förhållandevis instrumentell inställning till arbetspraktik och arbetsmarknadsutbildningar. Genom nya kvalifikationer och erfarenheter kan den egna arbetskraften bli mer säljbar på arbetsmarknaden. I sammanhanget är den ekonomiska ersättning som utgår viktig. Kan det egna vetandet öka med arbetslöshetsersättning eller motsvarande kan åtgärder vara bra.

Ofrivilligheten utgör ett problem men möjligheten att välja åtgärd- eller utbildning underlättar. Vikten att betraktas som unik individ kan inte nog betonas i förhållande till arbetsförmedlingens krav: ”Att inte bli generaliserad och få en personlig utvärdering av sig själv och vad som passar.” (Tjej) Olika alternativ betraktas utifrån vad som anses mest nyttigt att utveckla i förhållande till den egna överblicken över arbetslivet. Exempelvis formuleras att det är bättre att söka praktikplatser vid större företag än mindre då det ökar möjligheterna till anställning och så småningom avancemang. En av tjejerna som inom kort ska ut på en arbetspraktik resonerar såhär:

Jag känner att det är positivt. Jag ska bara vara där en åtta veckor (...) om jag kan avlasta dom i åtta veckor så kommer det att märkas när man går därifrån. Att behovet finns och att det rullade på och kunde fungera på ett annat sätt. Min förhoppning är ju att dom ska få till nåt för han som är chef, han vill ju gärna, så det är ju någon projektanställning av något slag som vi pratar om. Så hans förhoppning är att han ska få till det.

Hon har redan innan praktiktiden knutit en bra kontakt med arbetsgivaren på arbetsplatsen för att höra om det eventuellt finns möjligheter till reguljärt arbete efteråt. Arbetarungdomarna är mer främmande för att knyta kontakter som ska löna sig *i sig*.

När karriären planeras är högre utbildning centralt och en icke-oroande nödvändighet då deras erfarenheter av skolan var goda. Några har kompletterat sina betyg på Komvux, åter andra har läst fristående kurser på universitet och en dem – vilket har nämnts tidigare – har en akademisk examen. Däremot vet flertalet inte riktigt vad man vill läsa än. Så här kan resonemangen gå:

Ekonom verkar ganska kul ändå. Jag funderade ett tag på att bli det men (...) då är nog lärare roligare så men det känns som det är otacksamt jobbiga barn. Kanske på lågstadiet

eller på universitetet för däremellan är dom nog bara jobbiga. Det kan bli vad som helst. Kanske lite grand är jag inne nu på vårdhållet. Fast inte på sjukhus utan mer som kanske psykolog, fast inte psykolog utan någonting åt det hållet. Kurator, ja, jag vet inte. Nåt som är psykologiskt men inte psykolog. Men det är inte bestämt, det är öppet. (Tjej)

Citatet får också illustrera en ytterligare skillnad mellan tjejer och killar som planerar karriär via en utbildning. Resonemangen om utbildning utvecklas mer av tjejerna medan killarna är vagare. Killarna nämner även i större utsträckning det pekuniäras betydelse i sammanhanget: ”Det är bra att man kan ta studielån men jag vill helst inte ta det.” Dessa ungdomar är hela tiden öppna för möjligheter åt sig. De riktar därför också in sitt intresse på att pejla av om det finns något man kan ta del av när det gäller betald utbildning, möjligheter att finansiera jobbsökande, bidrag till en volontärstjänst utomlands i kombination med en tillvaro som back-packer och liknande. Det gäller att hålla sig framme om det finns något som de kan dra nytta av men det måste vara i linje med det egna (yrkes)intresset. Praktik och utbildningsmöjligheter bedöms olika beroende på klass.

5.5.4 Ingen desperation

Till skillnad mot arbetarklassungdomarna har dessa ungdomar inte kommit till vägs ände än. Även om de har varit arbetslösa ungefär lika länge har de inte lika svårt med tillståndet. Den samlade bilden är att dessa på kort sikt kan ta okvalificerade och tillfälliga arbeten om än med vissa könsbestämda villkor. Det är jobben som arbetarklassungdomarna försöker hålla på armlängds avstånd då man riskerar att förbli i en låg position. Det värsta scenariot för arbetarklassungdomarna är för dessa ungdomar en vetskap om att den typen av jobb är temporära.

Eget företagande existerar inte i medelklassungdomarnas diskussion om förvärvsarbete med några undantag. En av killarna försöker starta upp ett företag men arbetsförmedlingens resurser därvidlag är inte aktuella. Detta fixar man själv, exempelvis med viss hjälp av en kompis ”som kört [företag] ett tag”. Några nämner eget företagande enbart i form av drömmar utan verklighetsförankring.

Man kan sammanfattningsvis konstatera att denna grupp arbetslösa accepterar arbetsförmedlingen med en sorts relativ undergivenhet som är tämligen oproblematiske och distanserad eftersom man inte betraktar sig som en av dem, de andra arbetslösa. Man behöver heller egentligen inte arbetsförmedlingen hjälp och service. Förvisso kan man erfara en integritetsförlust för att man har

hamnat i en social omständighet som gör att man måste besöka arbetsförmedlingen men man kommer inte att duka under för den asymmetriska relationen. Snarare tenderar arbetsförmedlingens service och villkor att väl passa samman med ungdomarnas föreställningar och uppfattningar om hur arbete skall nås. Det är också tydligt att kombinationen av att planera för karriärarbete och hänsynen till relationer och andra människor också kan producera skilda förhållningssätt hos tjejer och killar till arbetsmarknad och arbetsförmedling.

6 Arbetsförmedlares möte med ungdomar

Detta kapitel handlar om arbetsförmedlarnas erfarenheter av mötet med arbetslösa ungdomar. Arbetsförmedlare talar om ungdomar utifrån sociala omständigheter som skilda utbildningsnivåer och uppväxtvillkor, d.v.s. villkor som kan relateras till social klass. De beskriver även skillnader och likheter mellan att ha unga män och kvinnor som arbetssökande. Även hur de möter denna klass- och könsmissiga variation beskrivs. Företrädesvis sker det genom beskrivningar av konkreta händelser och handlingsmönster varav det i vissa händelseförlopp och beskrivningar finns direkta kopplingar till de av mig intervjuade ungdomarna. Klass och kön analyseras här, till skillnad mot de två föregående avsnitten, var för sig.

6.1 Arbetsförmedlares relativa autonomi

Arbetsförmedlarna som jag har intervjuat beskriver hur de bestämmer dagordningen för samtal och hur arbetslösas information översätts till kategorier som systemet förespråkar. Man understryker att man inte vill utvidga arbetslösas problem genom att fråga om sociala, ekonomiska eller psykologiska problem: ”Jag är inte socialsekreterare.” Man håller sig till frågan om förvärvsarbete men samtidigt måste arbetsförmedlare kunna avgöra om den enskilde är ett ärende för arbetsförmedlingen: sökande som har problem och där insatser av andra myndigheter krävs, t.ex. socialtjänst eller försäkringskassa, kan avregistreras

Uppföljningen om arbetslösa söker de jobb de anvisas ska ske genom att arbetsgivare får uppge vilka som sökt vakant arbete. Namnen kontrolleras därefter mot arbetsförmedlingens anvisningar. Emellertid tillämpas denna rutin sällan eller endast delvis enligt dessa informanter. Flera förklaringar anges och

bl.a. identifieras arbetsgivare som centrala aktörer. De kan vara ovilliga att uppge vilka som sökt jobbet. En annan förklaring är inomorganisatorisk, man måste vara flexibel av effektivitetsskäl. Ibland överstiger tillgången på arbetskraft vida efterfrågan vilket gör att kontrollen blir tidsödande. Ju fler arbetslösa på färre platser innebär att det finns fler att övervaka men det finns även fler att ge service åt. Ökad arbetsbelastning på alla fronter kan innebära att kontrollen i praktiken åsidosätts till förmån för andra, och för arbetsförmedlare förmodligen mer tillfredsställande, arbetsuppgifter. Ett vanligt tillvägagångssätt verkar vara att man hör med arbetsgivaren om den vakanta platsen har blivit tillsatt och/eller med arbetssökande om de sökte anvisat arbete. Då har en rudimentär kontroll gjorts.

Arbetsförmedlarna har således ett visst mått av autonomi. Att göra det rätta i myndighetsutövningen – där rättssäkerhet utgör en viktig princip – kan således krocka med att arbetsförmedlare har andra rationaliteter såsom att göra det som är gott och/eller mest effektivt (se Bergman och Schough 2002). Då kontrollen av arbetslöshetsförsäkringen är ett kraftfullt redskap för att nå verksamhetens mål behöver inte arbetsförmedlars relativa autonomi endast vara av godo för de unga arbetslösa utan kan även resultera i godtycke då det skapas ett större utrymme för maktutövning av mer informell karaktär.

6.2 Sociala klasskillnader

Arbetsförmedlarnas beskrivningar av arbetslösa ungdomar är relativt tydliga. Det är omöjligt att uppfatta skilda sätt att beskriva dessa ungdomar och ungdomsgrupper som om beskrivningarna är fritt svävande i ett socialt vakuum (jfr Trondman 1999). Mötet på förmedlingen påverkas av den samhälleliga klassstrukturen. Sociala klasskillnader beskrivs av förmedlarna i generaliserande ordalag såväl som i specifika ärenden. En av förmedlarna uttrycker en generell utsaga om klasspositioner och arbetslösa ungdomar enligt följande: ”Man får bara en uppfattning: Det sitter kvar, det är ganska inne i ryggmärgen, någonsans att man tillhör och vad man gör och inte gör.” En annan arbetsförmedlare som beskriver två av mig intervjuade ungdomar – en medelklasstjej respektive arbetarklasskille – får illustrera hur specifika fall kan beskrivas: ”[Hon] kommer ju från hög klass och [han] har det här brukssamhället i sig.” Ett vanligt tillvägagångssätt är emellertid att beskriva ungdomarnas olikheter med hjälp av skilda individuella egenskaper: En av de intervjuade arbetarklasskillarna beskrivs enligt följande: ”Han är väl helt vanlig annars. Det är väl mest dåligt självförtroende. Tror sig inte om att klara så mycket.” Detta exempelvis till

skillnad mot medelklassungdomar som utstrålar självförtroende och långsiktighet.

6.2.1 Arbetarklassungdomar – att möta de som vill arbeta för pengar

Den kortsiktighet och osäkerhet som tillskrivs en kategori ungdomar respektive den säkerhet som tillskrivs ungdomar med långsiktiga planer kopplas i första hand således inte samman med socioekonomiska stratifieringar i samhället. Det som skiljer grupperna åt förefaller vara att den förstnämnda gruppen endast är ute efter det mest elementära – pengar: ”Att de ska få ett jobb för det är pengar de ska ha, ja det är pengar.” Det är ett förhållningssätt som återkommande beskrivs som både vanligt och något problematiskt i jämförelse med den kategori ungdomar vars yrkesplaner är mer långsiktiga.

Denna inställning, att vilja ha ett jobb endast för inkomstens skull, innebär att arbetsförmedlare drivs till ett motivationsarbete för att få arbetslösa att blicka längre fram och formulera sig utförligare. Detta så att en individuell handlingsplan kan utvecklas som den arbetslöse förhoppningsvis agerar utefter. Arbetsförmedlars intressen är i linje med en rationalitet som själva söksituationen innefattar och arbetsmarknaden förutsätter: att få arbetssökande att själva ta ansvar för sin situation är både kostnadseffektivt och korrekt ur ett samhällsekonomiskt perspektiv (Kullberg 1994).

Emellertid möter arbetsförmedlars rationalitet arbetslösas. De senare försöker å sin sida att argumentera för att de, utifrån sina sociala omständigheter, handlar på bästa tänkbara sätt, d.v.s. utifrån det egna vardagslivets rationalitet som också skiljer sig åt mellan ungdomarna då de i sin tur är präglade av och påverkas av samhällets socioekonomiska positioner på djupgående sätt. Det förefaller som om man kan nå fungerande kompromisser för kategorin som vill ha ett arbete för inkomstens skull. Exempelvis blir den individuella handlingsplanen i detta avseende något konkret att arbeta utefter. ”Nästan som en karta för de har fått en struktur.” Arbetsförmedlarna ser arbetslösheten i ett något längre tidsperspektiv i kombination med systemöverblick. Det är med denna rationalitet med vilken de även betraktar en del ungdomars begreppsvärld, d.v.s. det vardagsnära och nu-orienterade. Det finns illustrativa exempel som bekräftar detta i intervjuerna med arbetsförmedlare varav här är ett:

Jag säger bara rent spontant nu hade jag en kille som (...) har gått el-linjen, inte lyckats få någon lärlingsplats. Han läser datakörkort, han söker allt. (...) Ja, han ville inte prata framtid. Jag kände med honom nu, alltså när han satt där, kände jag ett styng av dåligt samvete, att jag inte har gjort tillräckligt (...) Men så sade jag ”men du, hur har du tänkt dig nu längre fram.” Jag måste ju ändå höra vad han har tänkt sig. ”Ja, men först ska jag

gå färdigt det här datakörkortet.” (...)”Ja, ja”, sade jag, ”men sommarjobb söker du?”
”Ja, det gör jag också, men nu ska jag gå den här först ser du.” Så det är liksom, det är så kort. Nä, nä, men nu ska han gå färdigt här i maj. Så får vi prata om det sen.

För arbetarklassungdomar baseras det sociala nätverket på känslomässigt stöd snarare än förmedling av sociala kontaktytor och ekonomisk uppbackning. Ett oönskat tillstånd bör därför lösas snabbt. ”De vill jobba, punkt.” Att vara förutseende inkluderar inte långsiktig planering av det egna levnadsförloppet utan snarare i att försöka anpassa sig till de erbjudanden man får på förmedlingen. Arbetsförmedlares perspektiv på en del ungdomars förhållningssätt är en annan vilket gör att avvikelser från den hållning man själv representerar bortförklaras genom att hänvisas till de arbetslösas egna tillkortakommanden. Arbetarklassungdomarnas förhållningssätt, såsom ett kort tidsperspektiv eller krav på samarbete, verkar bli, trots att de tenderar att vara systematiska, individualiserade:

Jag skulle inte vilja säga att arbetsförmedlingen är bäst i hela världen men jag tror man kan vara syndabock för egna tillkortakommanden också och där hör jag ”Jag har inte fått någon hjälp, jag har *inte* fått någon hjälp från er.” ”Nehej”, säger jag, ”Men du, jag ser du har fått en kockutbildning som kostar hundratusen”. ”Ja, *den* ja.” Så förstår du, det räknas liksom inte. Det som räknas kanske är om jag säger såhär, ”Jag tycker du ska söka det här jobbet!” och du ska lämna fram ett papper. Eller ännu hellre att jag skulle ringa upp arbetsgivaren och (sen) säga att ”du ska gå dit nu för du ska börja på måndag.” För *då* har man känt att arbetsförmedlingen gjorde nåt för mig. (Kursiveringar; informantens betoning)

Här refereras till den sökandekategori som har förväntningar på att det är arbetsförmedlingen som hjälper dem till ett arbete. Med ett, som jag har tolkat det, något raljerande tonfall ger också arbetsförmedlaren här uttryck för detta. Arbetsförmedlaren betonar vidare den bristande tacksamheten för en betald kockutbildning. Arbetarklassungdomar å sin sida är villiga att anpassa sig till institutionens krav för att få hjälp. Ur det perspektivet finns det inget uppseendeväckande i att tacka ja till en föreslagen yrkesutbildning även om man själv inte efterfrågade den. Det är snarare rationellt att fråga sig hur man ska kunna vara tacksam för något man var tvungen att nappa på när erbjudandet kom – kanske inte för att man själv ansåg att åtgärden var den rätta utan snarare för att man inte hade några andra alternativ.

Arbetarklassungdomar möter korrigeringar

Att de institutionella kraven att få arbetslösa att själva ta ansvar för jobbsökandet krockar med en del ungdomars behov och önskemål framgår i det följande.

Intervjuutdraget, där en förmedlare ”spelar upp” en dialog med en arbetssökande, visar att det uppstår motsättningar i mötet:

Man hör det hur ofta som helst alltså: ”Ja, jag har *faktiskt* sökt jobb själv.” ”Ja, ja”, säger man ”det är väl självklart att du måste göra det. Det är väl jättebra säger man.” (...) Och så säger dom det i den tonen: ”Du, jag har *faktiskt* sökt jobb själv jag.” Ungefär så. (...) Då är det till att säga, för då är ju nästa mening så ”Jag har inte fått någon hjälp av er.” Så, eller också ibland så låter det som att dom vill att man ska tycka dom är duktiga på nåt sätt eller liksom att man ska säga ”Nä, men gud vad *duktig* du är.” Är det en trevlig ton så säger man att ”Ja, ja det är ju jättebra vet du”, säger man. Annars säger man att ”Det är ju självklart att du gör, ja”. (Kursiveringar; informantens betoning)

De handlingar som uppmuntras av arbetsförmedlingen, där arbetslösas initiativförmåga är a och o, går på tvärs mot de förväntningar som en del arbetssökande har. Enligt arbetsförmedlaren är dessa förväntningar alltför högt ställda och här uttrycks krav på anpassning genom att förmedlaren gör sig lustig över en del arbetslösas förhållningssätt. Det förefaller således finnas arbetsförmedlarkorrigeringar för att hantera protester och sökandes önskemål om stöd. Ett annat sätt är att inleda möten i syfte att socialisera den sökande till egenaktivitet vilket kan ske på följande sätt:

Jag vet inte om det är min strategi, men det är det nog och det är att jag alltid först pratar arbete. (...) Alltså jag öppnar ofta med att fråga. ”Hur går det nu med jobb? Har det funnits några jobb att söka? Har du sökt några?” Alltså jag är väldigt inriktad på arbete och det talar jag om. (...) Ja, det gör jag och då talar jag också om, tror jag, när jag säger så ”Vad har du sökt för jobb?” att det inte är mitt jobb att söka dina jobb utan det är ditt.

Det är ett relativt informellt samtalsklimat som beskrivs i intervjuerna samtidigt som det finns ett centralt drag i arbetssättet som betonas av samtliga arbetsförmedlare och som ligger helt i linje med det platsorienterade arbetssättet (Ahrne 1989). Redan inledningsvis lärs ut att det är arbetslösa som är ansvariga för att finna arbete. Verksamheten styrs efter de vakanta platser som anmäls istället för att ha fokus på de sökande. I sammanhanget skulle man kunna tolka detta som att det gäller att kunna hantera de ungdomar som kommer till arbetsförmedlingen med felaktiga och orimliga förväntningar utan att motsättningar uppstår.

Missförstånd uppstår i relation till arbetarklassungdomar

Att arbetarklassungdomar formulerar förväntningar om *samarbete* kring *hur* och *vad* framgår även i intervjuerna med arbetsförmedlare. ”En del säger att jag

vill bara ha ett jobb, av mig helst. Ja, ett bra jobb som jag drar fram ur lådan.” Det är dessutom, enligt arbetsförmedlarna, ett orealistiskt förhållningssätt:

Ungdomarnas förväntningar när dom kommer? Att dem ska få ett jobb för det är pengar de ska ha, ja det är pengar. Det är inte våran bit. Jag hade en tjej som jag sade så till som uttryckte sig såhär till mig, ”Ja, men (...) jag har inget att leva av. Man måste ju få några pengar.” Och då sade jag att ”ser du den ekonomiska biten är inte vår bit. Hit går du för att söka ett jobb. När det gäller den andra biten får du ta kontakt med handläggare på soc.” Men det skulle jag inte ha sagt. Hon ville ju inte längre gå hos mig. Hon tog det så.

Även om det anmärkningsvärda verkar vara att arbetsförmedlaren inte kopplar samman förvärvsarbete med en inkomst utan lyfter fram tjejens möjligheter att få pengar i form av socialbidrag så indikeras här att ett kortsiktigt jobb-nutänkande är orealistiskt. Det verkar finnas ungdomar som har en alltför krass idé om arbete; att jobb bara handlar om att täcka materialistiska behov. Denna kortsiktiga materialistiska förväntan verkar, enligt arbetsförmedlarna, heller inte betingad av ekonomiska nödvändigheter utan förefaller motiveras av sökandes överdrivna tilltro till arbetsförmedlingen.

Vad är det som sker här? När en grupp ungdomar kämpar för att etablera de livsvillkor som de strukturellt är dipsonerade för verkar arbetsförmedlarna inte riktigt förstå detta. Dessa ungdomars försök att skapa sina existensvillkor kan kopplas till *sociocentrism* (Jakobsen och Karlsson 1993). Det sätt som arbetsförmedlingen betonar att jobbsökande bör ske på är kulturellt betingat och knutet till föreställningar om arbete som karriärbete. Det innebär att arbetsförmedlingens arbete utgår från ett relativt ensidigt kulturellt perspektiv. Det är föreställningar och idéer om arbete som karriär. Det kan innebära att arbetsförmedlare inte till fullo förstår unga arbetslösa arbetarklassungdomars förutsättningar och förväntningar.

Här förefaller således sociocentriska missförstånd ske till följd av att det *traditionella lönearbetets* praktik och dess normer är väsensskild från *karriärarbetets* praktik och sammanhängande värderingar (Jakobsen och Karlsson 1993). Det blir svårt för arbetsförmedlare, vars arbete förefaller ta utgångspunkt i normer kopplade till karriärbetets praktik, att se och förstå tillvaron i en annan arbetsform. När människor verkar i skilda sociala sammanhang som präglas av olika arbetsformer blir resultatet att man kommer att missförstå varandra. Samtidigt kan man ha svårt att få syn på det. Eftersom dessa normer är kopplade till skilda arbetsformer innebär detta att de har systemkaraktär. Det gör också att missförstånden tenderar att vara systematiska (Jakobsen och Karlsson 1993). Även om arbetsförmedlare och den sökande på ett plan förstår

vad den andre säger – de talar samma språk – så kommer *tolkningen* av det sagda att ske med hjälp av de värderingar som finns i respektive arbetsform. Konsekvensen blir att en felaktig bild och öppen konflikt kan uppstå. En av arbetsförmedlarna ger emellertid uttryck för förståelse för dessa förväntningar samt lyfter fram institutionens bristande förmåga att leva upp till dem. Hon beskriver detta såhär:

Ja, det finns förväntningar ändå att det ska finnas människor som kan hjälpa dem att navigera i det här systemet på nåt sätt. Och det tycker jag man ska svara upp mot. Det är därför dom går härifrån och säger att dom är inte kloka på förmedlingen. Och vi säger likadant då. Dom är inte kloka dom här ungdomarna. Sen är vi där på nåt vis och möts inte. (...) Man gör *inte* det och det är min stora konflikt. (...) Det har nästan väl varit genomgående mönster hela livet att dom [ungdomarna] har fått allt tillstuckett, har aldrig behövt göra nåt själv men (...) Som det här att man viftar till exempel mot datorerna och säger att ”där är kundarbetsplatserna”. Det är inte tillfredsställande. Vi tror att alla har kunskap och drivet att gripa sig an det med lust och glädje. Men det *är* inte så. (Kursiveringar; informantens betoning)

Här formuleras en uppfattning om att missförstånden kan vara systematiska samtidigt som orsakerna till dessa tillskrivs ungdomarna själva – de har alltid fått allt serverat.

6.2.2 Medelklassungdomar – att möta de självgående

Följande är en generell utsaga om den andra kategorin arbetssökande, de som strävar efter en karriär samt har långsiktiga framtidsplaner:

Det är klart jag träffar jättemånga ungdomar som har lätt för sig. (...) De har lätt för att prata, dom har lätt att söka jobb själva och kanske har mycket kontakter. De är driftiga och på och framåt. Återigen, de kanske har stöd eller någon sorts socialt skyddsnet. (...) och kanske också ekonomiskt va. De behöver inte vara så beroende av pengar. De finns också på förmedlingen men det är bara det att de är självgående om jag säger så. De har platsbanken och Internet hemma och går in och kollar jobben. Söker jobb och kanske har ett sånt sätt (...), nä men någon sorts propert yttre.

Dessa ungdomar har en sorts fingertoppskänslighet som inte leder till förmaningar om förändringar. En av arbetsförmedlarna beskriver en sekvens där en av de intervjuade medelklasskillarna kliver in till henne. Snygg, självsäker men irriterad för att han har anvisats ett städjobb, och där val av klädstil, accessoarer och finlemmade manér ingår som viktiga ingredienser för att visa på avståndet till vissa jobb. Arbetsförmedlaren beskriver vidare hur denne kille i mötet skapar en uppfattning om en arbetspraktik långt ifrån den jobbanvisning han protesterar mot. Här gäller det för honom, enligt arbetsförmedlaren, att försöka ta sig

in i ett förhandlingsläge genom att signalera kapabel och kompetent arbetskraft där arbetet lokaliseras till intellektet. Även om arbetsförmedlaren genomskådar ”berättelsen” så finns den där och stannar där. Han kommer att förknippas med det ”nya” i arbetslivet. Som enskilda aktörer beskrivs de som starka och självgående. Exempelvis beskrivs en av de intervjuade medelklassstjerna enligt följande:

Hennes handlingsplan, den är ju så klar. Jag menar den behöver ju inte jag förtydliga på nåt vis. (...) Det är ju verkligen väldigt enkelt. Hon vet hur hon ska få tag på de här jobben och utnyttja kontakter. (...) Jag menar, kan hon ha någon nytta av mig till någon stöttning eller hjälp till vad det nu är så vet hon att jag finns.

Denna kategori ungdomar ”har en uppfattning om vilken service de vill ha när de kommer”. Vet man initialt vad man vill underlättas också förmedlarens arbete. Den service som efterfrågas är väl avgränsad och i paritet med arbetsförmedlingens grundläggande arbets sätt. De har ”egna” handlingsplaner där arbetsförmedlingens handlingsplan bara utgör en formalitet.

Medelklassungdomar möter förståelse

Medelklassungdomarna kan rentav vara *för* formella när de besöker arbetsförmedlingen. Det handlar om att arbetsförmedlingen ska hålla en professionell distans. En av de intervjuade medelklassstjerna beskrivs såhär:

Det finns ju inget spontant i henne. Hon är en av de svåraste, som har resurser och ändå är det svårt att, känns väldigt reserverad och blyg, så är hon är ju strikt rätt över. Nä, men det är jättemånga ungdomar, de som är kreativa och det händer saker så vet de ändå inte vad de ska söka när de väl sätter sig på skolbänken igen. Ja-a, jag tror hon kikar in i framtiden om än inte i ett rasande tempo utan hon är lite fundersam.

Vidare finns exempel på att man diskuterar skilda saker beroende på klass där medelklassungdomar intar en mer sakorienterad hållning i jämförelse med arbetarklassungdomar: ”Har man satt upp ett mål då fattar man ju.” Arbetet flyter. I intervjuerna återges inga långa dialoger där exempel på missförstånd radas på varandra. Dessa ungdomar har goda möjligheter att få arbete i enlighet med institutionaliserade ideala normer. Felaktiga sökmönster behöver inte korrigeras. Arbetsförmedlare behöver heller inte kontakta arbetsgivare för ungdomarnas räkning, inte fixa och trixa för att finna lösningar. Här finns också iakttagelser om att föräldrarnas yrkesposition, utbildning eller bostadsområde påverkar dessa ungdomars förutsättningar att lyckas i arbetslivet. En arbetsförmedlare beskriver en av de intervjuade medelklasskillarnas situation enligt följande:

Han hade ju jobb till augusti förra året och sen åkte han utomlands och var ute och då ville han göra nåt annat. Det var därför han slutade jobba då. Och sen skrev han in sig här i januari. Dels har han haft bra flyt tycker jag. Alltså inte, eftersom han har jobbat i flera år och verkar ha mer stabilt runt omkring sig också, där han bor och med familjen och så-där. (...) När man pratar med honom så vet han ju vad han vill egentligen fast det har dragit ut på tiden. Han vill, sade han under våren, åka utomlands och lära sig språk bättre. Och det visste han ju själv också, hur han skulle få dom här kontakterna. Han har ju kollat upp dom olika projekten och (...) sen har det ju dragit ut lite på tiden och ja, men det beror inte på honom själv.

Hans arbetslöshet har dragit ut på tiden vilket beror på externa faktorer utanför hans kontroll. Denna kategori agerar inte felaktigt. Möjligen är en del lite passiva men det utgör inget större problem om än att man är lite ambivalent: ”Ja-a, vad gör man med en sån. Den som det visste.” Man pressar dem inte då de inte behöver disciplineras, i alla fall inte på ett grundläggande sätt.

Intervjuerna med arbetsförmedlarna indikerar att denna kategori arbetslösa tenderar att *göra* enligt *bör*. Det utmärkande är att kategorin inte riskerar att bli bedömd som ”sämre” eller ”fel”. Att vissa, företrädesvis arbetarklassungdomarna, hamnar i en position där problem tillskrivs egna tillkortakommanden medverkar förmodligen till att stärka denna sociala position som stark och självständig. Det innebär att arbetsförmedlarna utan större ansträngningar kan backa upp kategorin för deras goda förutsättningar. Man kan bekräfta och tillmötesgå. I bästa välmening skapas och förstärks samtidigt normer om vad som gäller.

Att känna igen sig själv hos ungdomar

Här finns även ett ”vi” och en möjlig tolkning är att innebörden av detta kan kopplas samman med identifikation. Exempelvis jämför en arbetsförmedlare denna grups sociala villkor med egna erfarenheter på arbetsmarknaden:

Det går att hitta grupper här som lyckas få väldigt mycket jobb. Som är duktiga på att knyta kontakter. Som är duktiga på att använda det kontaktnät dem har. Det finns dom som har flera arbetsgivare. Jag kan känna igen mig hur jag var på 70-talet på gymnasiet. När det fanns hur mycket jobb som helst. Jag möter en del som faktiskt lyckas förhålla sig så, ganska egoistiskt på arbetsmarknaden. Tillgodose sina behov, lyckas försörja sig, lyckas kombinera med resor och allt det där som jag tycker är så himla viktigt att göra när man är ung. Som klarar det trots att det egentligen inte finns några jobb för unga.

Detta skulle kunna tyda på att det inte finns grundläggande kvalitativa skillnader mellan arbetsförmedlares uppfattningar och ungdomarnas. Karriärarbetet som dessa ungdomar försöker etablera i enlighet med sin socioekonomiska

position ger inte upphov till sociocentriska missförstånd (Jakobsen och Karlsson 1993). De har dessutom likartade förväntningar på varandra i mötet vilket möjliggör för ett välfungerande samspel. Finns det ett igenkännandets ”vi” finns även ett fränkännandets ”dom” att identifiera (jfr Trondman 1999):

Jag har förvånats ganska ofta för jag tyckte själv att jag hade väldigt mycket driv i 20-årsåldern. Eller kunde hantera tillvaron väldigt bra på nåt sätt. Jag visste hur jag skulle ta mig fram i livet. Jo, men det förvånas jag ofta över att många är väldigt, väldigt små.

För att förstå ett ”vi” och ”dom” perspektiv måste hänsyn tas till strukturella livsvillkor. Ju mer arbetslösas liv och villkor skiljer sig från arbetsförmedlars desto fler missförstånd och vrångbilder kan uppstå i själva mötet. Och det är ”dom” som ska omformas till att agera enligt de krav som arbetsförmedlingen uppställer.

6.3 Könsskillnader

De intervjuade arbetsförmedlarna beskriver mötet med killar respektive tjejer på skilda vis och de ger ingående beskrivningar av olika sökmönster med avseende på kön. I såväl generaliserande formuleringar som i specifika fall beskrivs tjejers i regel hårdare ansträngningar för att få ett arbete i jämförelse med killars. Tjejerna antas nämligen i större utsträckning ordna arbete på egen hand: ”Kvinnor, dom är ofta mer självgående.” En annan förmedlare uttrycker sig såhär:

Killarna, ska man titta på könspektivet, så är det killarna som tar arbetsförmedlingens största resurs, av min tid. Så är det. Tjejerna är inte lika många, dom har mycket större driv.

Tjejernas egenaktivitet kopplas även samman med att arbetsmarknadsutbildning erbjuds killar i större utsträckning:

Jag kan bara säga generellt så finns det inte så mycket utbildningar att erbjuda tjejer. Men många av dom tjejerna klarar sig ändå. (...) Jag kan tänka mig att en del kanske, ehh, dom jobbar extra i vården liksom. Och får, kommer in någonstans och jobbar och så.

Detta kan även exemplifieras med hjälp av två jämnåriga ungdomar, en intervjuad kille respektive tjej vars arbetslöshet har varat ungefär lika länge. De har en liknande gymnasial yrkesutbildning och båda har erfarenhet av arbete inom handelsbranschen. Hon har blivit uppsagd och osäkra framtidsplaner rörande studier gör att hon uppmanas att fortsätta söka jobb i branschen även om det innebär arbete på en ort eller oregelbundna arbetstider. ”Det kommer att gå bra för henne. Hon har lätt för att ta för sig därute”. Han har självmant lämnat

handelsbranschen för att han vill ha både bättre inkomst och arbetsförhållanden. Han vill gå en ny längre yrkesutbildning – en arbetsmarknadsutbildning – som syftar till jobb i en annan bransch. Enligt sin arbetsförmedlare har han även gjort sig förtjänt av utbildningen då ”han grejar och donar”, d.v.s. gör sig synlig på arbetsförmedlingen:

Jag tycker inte han borde ha några problem på arbetsmarknaden. Han har ju fått jobb men han har inte trivts så han har sagt upp sig. Ja, han får gå utbildningen, han får ta hela utbildningen. Ja, det får han. Ja, nu har han ju hållit på och jobbat med olika saker. Han grejar och donar.

Båda två *gör* men hon tar för sig ”därute” medan han tar för sig på arbetsförmedlingen. Killar verkar ges valmöjligheter på arbetsförmedlingen i större utsträckning än tjejer. Hans synlighet på arbetsförmedlingen medför också att arbetsförmedlaren går honom till mötes. När förmedlare beskriver *hur* arbetslösa söker jobb verkar bedömningen ske utefter två olika tolkningsramar beroende på om det är en han eller hon som betraktas (Haavind 1987). *Vem* kommer att avgöra *hur*. Hans sökande värderas för att han är inskriven på förmedlingen. *Om* och *hur* han söker är sekundärt då han ges möjlighet att få ut mer av sina möten.

6.3.1 Klandervärda tjejer och ömkansvärda killar

De intervjuade arbetsförmedlarna säger att de hellre arbetar med arbetslösa killar än tjejer och har genomgående större förståelse för killars agerande på arbetsmarknaden. Det gäller oavsett om de ”håller på att starta eget företag”, har ett uppslukande fritidsintresse eller jobbar svart.

Ja-a, dom håller på med massor av saker också: ”Jag håller på att undersöka, jag håller på att starta eget företag ser du (...) så då vill jag inte [söka det jobbet]. Jag kan ju vara lite här på arbetsförmedlingen men (...) kan du ge mig en månad tror du?” Fast killarna är ju, (...) mot mig har de ett trevligare sätt om du förstår. Det blir inte aggressivt utan det blir lite mer [mimar ett kroppsuttryck; bedjande – flirtigt] Jo, lite mer, jo, faktiskt lite mer åt det hållet [skrattar].

Det verkar finnas skillnader mellan hur dessa tjejers och killars handlingar beskrivs av arbetsförmedlare: Killarnas viljeakt ifrågasätts inte alls på samma sätt som tjejernas. Man konstaterar ett förhållningssätt som snarare är ömkansvärd än klandervärd (jfr Kullberg 1994). Oavsett vilka orsaker som anges till att killar kan brista i sökaktivitet förefaller arbetsförmedlarnas empatier finnas där:

Det är så synd om en del alltså. Vi kanske kan ta en kille (...) som jag pratade med idag. Han har vuxit upp med sin mamma då som är sjuklig (...) Även om han är vuxen själv så

märks det såväl att han skulle behöva någon sådär. Och så sade han såhär "Kan inte du ringa åt mig?" "Nä, men du, jag är väl inte din mamma." "Jo, men nu är det du." Sådär alltså (...) jag är ju inte sådär att jag avvisar och säger "Nu pratar vi jobb" men försöker ändå styra in. För hur kan jag hjälpa honom bäst? Jo, det är genom att han liksom kommer ut till nåt.

Av dessa förmedlarintervjuer framgår, likväl som i intervjuerna med ungdomarna, att företrädesvis arbetarklasskillar lyckas vädja till arbetsförmedlarna för att få den hjälp de vill ha. Tjejer beskrivs också som osäkra och viljelösa men då oftare i kombination med klander. Om de frångår ett lämpligt sökmönster kan det kopplas det samman med deras hänsynstagande till andra och speciellt barn hämmar unga tjejers arbetsvilja. Det kan vara ett sätt att slippa förvärvsarbete vilket inte bara är problematiskt utan utgör ett hinder. Ett hinder som arbetsförmedlare menar att tjejerna reser på egen hand:

Det här liksom att ordna upp sin tillvaro, det är a och o, det är liksom att ha ett jobb. Och då kan jag försörja mitt barn och då kan jag, just det. Men att sätta upp ett hinder. "Jag har faktiskt ett litet barn så jag kan inte jobba." Ehhh, man har det [jobb] inte med sig. Någonstans måste man ha fått det med sig liksom. (Kursivering; informantens betoning)

Intervjuutdraget antyder att sociala faktorer kan förklara mönstret. Samtidigt finns det något klandervärt i tonen. Det är tydligt att arbetsförmedlarna även pratar mindre *om* tjejerna än vad de gör *om* killarna. Man har även mer kunskaper om killarna och påtalar vikten av att *hans* identitet kopplas till en tydlig yrkestillhörighet: "Han har fått väldigt mycket feedback på att han är en duktig arbetare." Tilläggas kan att dessa arbetsförmedlare kritiserar tjejer – och därmed sig själva som kvinnor – "vi" är besvärligare. "Killar [...] överlag är lite lättare". Detta förhållningssätt torde påverka vems åsikter som väger tyngst på arbetsförmedlingen. Det manliga uppvärderas och överordnas samtidigt som det kvinnliga underordnas och degraderas (Hirdman 2001). Kön tillskrivs egenskaper som värderas olika:

Killar, dom säger vad dom tycker och tänker och är dom arga så visar dom det. Det gör att jag tycker det är lättare att jobba med killar. Jag vet mer var jag har dom på nåt sätt. Dom är tydligare, det här att dom kan bli förbannade, dom kan slå näven i bordet. Ja, jag gillar det och det gör att det fungerar bättre. Tjejer är tysta, försynta och säger inte så mycket och dom sitter såhär [krymper ihop]. Och då kan jag bli svagt irriterad.

Både killar och tjejer kan beskrivas som osäkra, passiviserade, arga, små osv. men attityden till killar är genomgående relativt inkännande. Egenskaper ges olika innebörder beroende på kön. Följande, relativt långa, intervjuutdrag handlar inledningsvis om en av de intervjuade arbetarklasskillarna:

Jag tycker [han] är en underbar person att prata med. Ja-a jag tycker synd om honom i många situationer. Han mådde nog riktigt dåligt av att gå [arbetslös] och kände att nu måste jag ha nåt att göra. Det såg jag på honom när han kom hit. /UR: *Hur såg du det?* / Ja, just det här att det är så tråkigt att gå såhär. "Kan du hjälpa mig, vad ska jag göra?" och den här biten då. /UR: *Som sökande, har han varit aktiv eller passiv?* / Som sökande kanske inte så aktiv. /UR: *Hur många jobb tror du han sökte under den här perioden han gick arbetslös?* / Ja, det var inte många det, ser du, nej. /UR: *Det här jobbet på [X-arbetsplats], var det nåt du föreslog honom?* / Ja, ja, det var jag som föreslog för jag såg ordern och "Jag tänkte på dig", sade jag. "Jag tycker det är nåt för dig. Vi ringer dit och pratar med honom [arbetsgivaren]". Och jag ringde när han var här och träffade personen och frågade om det fanns möjlighet att få en praktik då han så gärna ville prova det här. Ja-a, jag tror det är en person som man tycker mycket bra om när han kommer ut på arbetsplatser. Det är ordning och reda på honom och det är ingenting runt omkring och, en lugn och god person. /UR: *Om du jämför honom med andra manliga sökande – är han ovanlig eller vanlig?* / Han är vanlig. Inte snobb på något vis men snygg i håret och snyggt klädd och inte örhänge i örat och den stilen, nä. /UR: *Är han en vanlig sökande från [orten]?* / Ja det är han. /UR: *Tycker du han är ovanlig på nåt sätt?* / Nej, det tycker jag inte. Jag tycker det är en drömkille. Han är bra bildad och säger alltid trevlig helg och såhär när man kommer och ha det så bra och vi ses då. Nä, det är en omtänksam person. /UR: *Vad var det du sade [tidigare] – du föredrog manliga sökande istället för kvinnliga?* / Ja-a du, många gånger är det mer rejält att jobba med en kille. /UR: *På vilket sätt?* / Jag tror dom är mer bestämd med vad dom vill jobba med. Flickor tror jag fladdrar lite mer än vad dem behöver. Men det är mer osäkerhet tror jag. Ja, pengar vill dom ha, men ja. Jag har en tjej som har gått jättelänge som jag inte vet ett dugg vad jag ska göra med. Till slut satte jag in henne i värden på praktik och hon kom på att hon skulle söka undersköterskeutbildningen. Så nu har jag skickat en förfrågan idag [till utbildningsanordnare] och frågat om hon har påbörjat utbildningen. /UR: *Beskriv henne lite grand.* / Hon bor med sin kille, bägge två är arbetslösa, bägge två är lika sega men det är inget fel. Killen är underbar han också. Hon är lite såhär tycker jag då [sjunker ihop med kroppen], mager och inte gladlätt och jag vet inte. Ibland har jag funderat på vad det är, ja. (...) /UR: *Men detta att du hellre arbetar med män, tror du det påverkar ditt förhållningssätt mot män respektive kvinnor?* / Nejdå, det tror jag inte. Jag vet inte om jag jobbar hellre med män, det vet jag inte, men jag tycker dom är, ja dom är lite rakt på sak vad dom vill jobba med. Mm, dom är lite mer bestämda om vad dom vill göra för någonting.

Dessa arbetsförmedlare förefaller mer lyhörda för killars önskemål än tjejers. Den här handläggarens utsagor kan tolkas som att hon värderar de egenskaper som killar har högre än tjejers. Inte minst kan killar vara tydliga med vad de vill och därmed med vad de inte vill: Beskrivningen av "honom", en av de intervjuade arbetarklasskillarna, är empatisk och han tillskrivs fina egenskaper. Han jämförs därefter med en arbetslös tjej och den jämförelsen utfaller till den senares nackdel. Hon beskrivs snarare med negativa egenskaper. Därefter tillskrivs denne tjejs pojkvän, som jag har tolkat detta, samma positiva egenskap

som ”honom”. Tjejens sambo är – i likhet med honom – ”underbar”. Arbetsförmedlars inlevelseförmåga för tjejens situation verkar betydligt lägre. Denne arbetsförmedlare beskriver även hur hon *föreslår* honom en praktikplats vilket innebär att han ges möjlighet att tacka nej medan den arbetslöse tjejen blir *tilldelad* en praktik. Hon är objekt för en åtgärd och han subjekt. Han tillfrågas medan hon anmodas. Men det finns ytterligare en skillnad mellan könen i intervjuutdraget. När hon berättar om honom finns även ett ”vi” – en ömsesidig allians och konkret samarbete för att han ska kunna träda in i arbetslivet. Det är också killar som är att beklaga snarare än klandra. En vanlig kommentar är att ”jag pressar inte honom till jobb”. I högre grad verkar arbetsförmedlare sympatisera med arbetslösa killars än tjejers sökvillkor.

6.3.2 Individuell bedömning blir könsstereotyp

Frågan är om *vem* även avgör *vad* – d.v.s. vilka yrken som bör sökas. Å ena sidan gäller den formella skyldigheten att söka lämpliga jobb i branscher som motsvarar ungdomarnas utbildnings- och kompetensprofil, å andra sidan gör arbetsförmedlare undantag för enskilda – det är trots allt ”individuell bedömning” som gäller: ”Även om huvuduppdraget är att matcha individer mot lediga jobb bör det finnas en vilja och önskan hos den här personen att ta det lediga jobbet.” Även intervjuerna med arbetsförmedlare tyder på att man som arbetslös och kille kan vara tydlig med vilka jobb man vill ha vilket även innebär ett tydliggörande av vilka arbeten man *inte* vill ha. Här följer ett intervjuutdrag som illustrerar detta:

Städjobb, men killar kan säga ”Nä, men det vill jag inte”. Jag tycker att tjejerna är beredda att ta den typen av jobb och dom ser att det är en period i av mitt liv och det är faktiskt okay. Dom kan kompromissa mer i det.

Killarna *får* också välja yrken. ”Det är klart att om personen inte vill, då blir det ju inte bra heller.” Visserligen försöker arbetsförmedlare uppmuntra dem – ”påverka utan att personen förstår att den bli påverkad” – men däremot förmanas de inte. Killarnas sökmönster jämförs heller inte med tjejers utan de jämförs med andra killars:

Det är jättemånga som i dagarna som har ringt och sagt att det här jobbet som du har anvisat mig till vill jag absolut inte söka och det var grovstädning inom en industri. (...) Utan jag säger bara rent spontant bara för jag hade nu två killar som kom. Två stycken som kommer in spontant. (...) En har gått el-linjen, han tar datakörkort nu och söker allt. Han var jätteglad för det här jobbet. Han tyckte det var toppen. Och sen kom en annan

kille som jobbat med webdesign. Har också bara en gymnasial utbildning men någon annan sorts. "Det där är väl inte vad jag hade tänkt mig i alla fall".

Jämförelsen killar emellan innebär att skilda förhållningssätt till tjejer och killar på arbetsförmedlingen och därmed orättvisor med avseende på kön inte blir synliga. Arbetsförmedlaren lyfter fram killen som har gått el-programmet som ett positivt exempel i förhållande till den andra killen och inte i förhållande till i vilken utsträckning tjejer accepterar denna typ av anvisning. Den protest mot anvisningen den andra killen framför jämförs inte heller med eventuella tjejers framförda protester utan i förhållande till de förutsättningar som råder för andra killar. När jämförelsen sker *inom* könskategorin undviks samtidigt jämförelser mellan tjejer och killar. Det innebär att eventuellt olika krav på tjejer och killar, *mellan* könen, inte synliggörs (jfr Bekkengen 2002; Haavind 1987).

Det finns ytterligare exempel på den lyhördhet arbetsförmedlingen kan ha visavi arbetslösa killar. Denna studie genomförs vid en tidpunkt då det finns en efterfrågan på arbetskraft inom äldre- och handikappomsorgen som innebär att även icke-yrkesutbildad arbetskraft accepteras. Förmedlarnas tillvägagångssätt när det gäller denna efterfrågan skiljer sig från det som generellt gäller för vakanta platser. Man har nämligen övertagit arbetsgivarens uppgift att välja ut lämpliga arbetstagare till vård och omsorgsyrken:

Säger någon till sår: "Jag vill absolut inte jobba med gamla, jag kan inte torka skit."
Och då känns det okay tycker jag därför att det inte är roligt för en gammal om det är en person som absolut inte vill vara där, så där släpper jag *han* faktiskt. (Min kursivering)

Detta tyder på man oroar sig för hur äldre människor kommer att bemötas av otraditionella arbetstagare i yrket, d.v.s. motvilliga killar, och man utgår även från att det inte kan bli bra. Förmedlarna tar i det här avseendet hänsyn till tredje part. Det är inte arbetsmarknadens intressen utan omsorgsmottagarnas som tillvaratas. Man kan fråga sig om detta intresse ska bevakas av arbetsförmedlare? Om andra vakanta platser, oavsett bransch, hävdas att det är arbetsgivaren som avgör vem som får jobbet. Vad är det som ligger bakom detta? Andra strategier vore att förmana eller uppmuntra killar att ta den typen av arbete men sådana beskrivs inte. En av arbetsförmedlarna nämner självkritiskt att det kanske är något man *borde* göra. Killar kan således ta avstånd från arbete av denna karaktär och arbetsförmedlare anser sig på goda grunder kunna tillåta detta.

Det finns emellertid exempel på att arbetsförmedlare ger sig in i diskussioner med killar för att få igenom ett annat sökmönster och då handlar det bl.a. om städjobb. Det är möjligen en kombination av yrke och tjänstgöringsgrad som kan förklara varför arbetsförmedlare avstår från att uppmuntra till jobb

inom äldre- och handikappomsorgen. Den uppvisar nämligen en stor andel deltids- och timanställda (Ottosson och Lundqvist 2005). Män förväntas förmodligen inte acceptera deltidjobb.

Missförstånd uppstår i relation till tjejer

Intervjuerna med tjejerna visar – oavsett civilstånd och klass – hur de försöker kombinera två motsättningsfyllda praktiker – den som (framtida) arbetstagare och som huvudansvarig för familjeomsorgen. Det blir tydligt inte minst genom utfallet – förstärkt genom arbetsförmedlares förmaningar – antingen geografisk rörlighet eller acceptera en mer marginell yrkesposition. Vilka mekanismer som ger upphov till dessa mönster problematiseras inte av arbetsförmedlare även om mönstren uppskattas:

Man tittar mer på vilka är det som är [heltids]arbetslösa. Även om tjejerna är det när dom inte har full tid eller den tid dom vill så är det ju, ja. På nåt sätt så löser sig situationen [för dem] tillfälligt då.

Det förefaller som om tjejerna nästan förutsätts ordna arbete på egen hand vilket givetvis ställer större krav på att de anpassar sin arbetskraft efter rådande villkor på arbetsmarknaden. När arbetsförmedlare uppfattas signalera att tjejer inte söker jobb nog aktivt (se kapitel 4) är det inte sökaktiviteten som står i fokus utan snarare en förmaning till en anpassning till arbetsmarknadens sämsta arbetsvillkor, d.v.s. till tillfälliga jobb, deltidjobb etc. I vilken utsträckning kommuniceras då om familjerelationer i mötet?

Jag sade till henne nu när hon var här sist att ”Snälla, jobba aktivt nu. Lägg ned dig lite för jag tror inte du gör det” sade jag. Det är det som fattas. ”Ja-a”, sade hon. Det är nåt som fattas. (...) Men hon har ringt mig denna vecka och talat om att hon har fått lite timtid. Det var ju inte så mycket men det var nu ett tag framöver i alla fall. Men du vet hur vi är, träffar man en kille så engagerar man sig helt och hållet. Det är kvinnans svaghet det. (...) Hon har förmodligen en kille och jag sade ”att du måste söka jobb.”

Skyldigheten att ta de mer marginella jobben verkar uppkomma som en följd av att tjejer tar sitt ansvar inom såväl arbetsmarknaden som reproduktionens område. I både tjejers och arbetsförmedlares återgivande av möten är det ett problem som inte öppet dryftas, möjligen med undantag för möten med unga arbetslösa mödrar.¹⁵ Det finns förmodligen flera skäl att inte ta upp frågan om

¹⁵ Enligt intervjuade arbetsförmedlare tas detta upp i möten med arbetslösa unga mödrar. Emellertid har ingen av de intervjuade ungdomarna barn.

relationsinriktningen. Arbetsförmedlarna å ena sidan för att man inte vill inhämta mer information än nödvändigt för kategoriseringen av sökande. Man vill inte gärna gå utöver ”arbete, arbete” eller ”utbildning och arbete”. Dessutom vill förmodligen arbetsförmedlare *och* tjejer undvika öppna konflikter och misstro. Killars relationer till andra och eventuella barn – deras föräldraskap – uppmärksammas i betydligt mindre omfattning av arbetsförmedlare. Endast en arbetsförmedlare nämner att även unga killar kan ha en position som förälder men då nämns han i termer av huvudförsörjare:

Kvinnorna kanske mer kan använda föräldraskapet för att skjuta på det här, arbetsliv och allt sånt. Killarna kan verka, då blir det plötsligt viktigt att få en arbetsmarknadsutbildning och klara sin försörjning. Och har tagit ganska lätt på det innan men plötsligt blir faktiskt det allvar.

Uppfattningen att killar vill leva upp till normen om män som familjeförsörjare förstärker snarare förvärvsarbetets överordning visavi reproduktionssfären. Normen om män som familjeförsörjare gör förmodligen att deltidsjobbansöningar till killar inte gärna aktualiseras. Detta synsätt på killar som arbetslösa *och* fäder skapar heller inga problem eller motsättningar i mötet med killarna.

Sammantaget tyder detta på att mellan arbetsförmedlare och tjejer kan ett speciellt slag av sociocentriska missförstånd uppstå. Arbetsförmedlare ser men kan inte till fullo förstå innebörden av tjejers motsättningsfyllda positioner mellan produktions- och reproduktionssfär. Det gör att man systematiskt undviker att dryfta frågan även om det leder till en underförstådd konflikt. Bristen på förståelse gör även att arbetsförmedlare tenderar att uppfatta tjejer som initiativlösa och utan arbetsvilja. Dock finns undantag – singeltjejernas geografiska rörlighet prisas av arbetsförmedlare även om de inte kan förklara vilken mekanism som har gett upphov till den.

Om och när missförstånd uppstår i relation till killar

Tjejer förväntas dessutom i större utsträckning stå för förändringar av den könssegregerade arbetsmarknaden genom att närma sig mansdominerade yrken då arbetsförmedlare försöker få in tjejer på arbetsmarknadsutbildningar såsom svetsutbildning. Den andra möjligheten, att killar uppmanas att påbörja t.ex. undersköterskeutbildning, förekommer inte i intervjuerna. En likhetssträvan – d.v.s. att uppmantra även killar att bryta könsmönster – skulle kunna innebära att arbetsförmedlare drar på sig killarnas missnöje snarare än uppskattning. Detta undviks förmodligen i det längsta. Uppmaningar eller anvisningar som går på tvärs mot killarnas egna önskemål gör att de riskerar att försvinna från

arbetsmarknaden – avaktualiseras – vilket ses som ett misslyckande. Det tenderar att resultera i att man undviker att tillrättavisa eller ifrågasätta dem:

Otillfredsställande? Killar som man inte får grepp om. Som glider undan hela tiden. När det hettar till och blir skarpt läge. ”Nu är det skarpt läge”, ja, men då försvinner han. Han blir avregistrerad och så kommer han tillbaka och då börjar vi harva om. Just dom här tycker jag är jättesvåra.

Konflikter med killar *kan* uppstå då det finns gränser för arbetsförmedlars möjligheter att manövrera mellan arbetsförmedlingens mål, den egna arbetstillfredsställelsen och arbetslösa killars önskemål. Det är då arbetsförmedlare säger att *de själva* i mötet blir ”påstridig”, ”lite satkärring” eller ”men jag är ju så elak då så jag släpper dem inte.” Vid sådana tillfällen tillskriver arbetsförmedlare sig själva och institutionen negativa egenskaper. Motsvarande konfliktsituationer med tjejer tenderar tjejerna göras ansvariga för. ”Så jag tänkte att det är nåt fel på henne istället”. Om en konflikt uppstår i mötet med killar kan man vara del i den. *Han* som arbetslös krockar med ett ”jävla system och en grinig handläggare”. Har man som representant för institutionen rentav medverkat till att en konflikt uppstod? Detta är åtminstone – när det rör sig om arbetslösa *och* killar – något som arbetsförmedlarna reflekterar över.

Inom ramen för systemet tas individuella hänsyn vilket i praktiken verkar innebära att killar får större tillgång till arbetsförmedlingens ekonomiska resurser, social uppbackning samt fler valmöjligheter och därmed större handlingsutrymme än tjejer på arbetsmarknaden. Endast en av arbetsförmedlarna berörde denna problematik:

Jag tror det visade sig förra året att det var lite fler kvinnor som anmäldes [d.v.s. meddelades om ifrågasatt ersättningsrätt]. (...) Är det så att vi som handläggare ställer högre krav på kvinnor och faktiskt fortsätter att behandla männen som små pojkar? Så den diskussionen har förts men det är mer på länsarbetsnämnden, inte på vårt kontor.

Arbetsförmedlarna är också påverkade av en jämställdhetsdiskurs – vilket inte minst märks när arbetsförmedlare ifrågasätter det rationella i de arbetslösa killarnas önskemål eller påpekar att det är killarnas syn på förvärvsarbete som egentligen är problemet. Man ger också uttryck för att killar inte är flexibla. De anpassar sig inte, vägrar ta vissa jobb, uppför sig arrogant etc. Det finns några utsagor om det problematiska i killars större handlingsfrihet och utrymme på arbetsförmedlingen. Ska man emellertid göra något åt detta får det inte vara tvingande utan det handlar snarare om attitydbearbetning.

Sammanfattningsvis – om jag utgår från att de intervjuade arbetsförmedlars övervägande diskurs om dessa arbetslösa tjejer och killar i hög grad påver-

kar deras konkreta praktik kan antas att dessa intervjuade arbetsförmedlare är mer tillmötesgående gentemot arbetslösa killar än arbetslösa tjejerna. Tjejer förväntas och uppmanas att lösa arbetslösheten på egen hand. De förväntas anpassa sin arbetskraft efter de villkor som råder på arbetsmarknaden. Anar arbetsförmedlare att vederbörande brottas med motsättningen arbete och familj riktas förmaningar om att arbetsviljan måste omsättas i vilket jobb som helst. I arbetsförmedlares tolkningar av tjejers och killars sökaktivitet utfaller jämförelsen till den förstnämndas fördel. Det finns skäl att i en avslutande diskussion ta upp vilka konsekvenser detta kan få.

7 Sammanfattande diskussion

Syftet med denna studie var att försöka identifiera sociala mekanismer som påverkar ungdomars möte med arbetsmarknaden i allmänhet och arbetsförmedlingen i synnerhet. En fråga som ställdes var huruvida skilda erfarenhetsmönster kan förstås i relation till klass- och könstillhörighet. Finns systematiska variationer i förväntningar och erfarenheter och vad beror det i så fall på? Vilka konsekvenser får detta för ungdomarnas möjligheter att få hjälp och stöd – och i förlängningen arbete? I detta sista avsnitt ska jag först diskutera några metodologiska frågor. Därefter sammanfattas och diskuteras resultaten.

7.1 Metodologiska reflektioner

Jag har studerat ungdomarnas position som arbetssökande i förhållande till deras klassposition samt inom en könsstruktur. Jag har inte gjort någon syntes av dessa två strukturer – klass och kön – utan snarare försökt bena ut vilken erfarenhet som genereras från vilken relation. Synteser av relationer kan ju snarare dölja inom vilken struktur de krafter finns som ligger bakom erfarenheter och händelser. Förutom dessa sociala strukturer har jag analyserat relationen mellan arbetsförmedlare och arbetssökande med utgångspunkt i att ett möte kan uppfattas på skilda sätt beroende på vilken social position aktören intar i relationen.

En metodologisk invändning som kan resas mot mina resultat är att arbetsförmedlarna är mer positivt inställda mot killarna än till tjejerna samtidigt som de intervjuade arbetsförmedlarna är kvinnor. Det reser några frågor: Får killar generellt ett bättre bemötande på arbetsförmedlingen eller gäller detta endast

när killar träffar kvinnliga arbetsförmedlare? Hur bemöts killar och tjejer av manliga arbetsförmedlare?

Då även retrospektiva frågor ställdes finns det i resultaten indikationer på att tjejer beskriver även dåliga erfarenheter av manliga arbetsförmedlare men någon närmare empirisk vägledning i frågan kan inte ges. Det går däremot att utifrån andra studier antyda möjliga utfall. Här är Lindgrens (1996) begrepp homosocialitet och heterosocialitet användbara. Det finns studier som visar att män tenderar att vara homosociala i första hand medan kvinnor är heterosociala (se t.ex. Kuosmanen 2001; Lindgren 1992): Eftersom män har en dominerande position i förhållande till kvinnor leder detta till att män i första hand söker bekräftelse i sin egen grupp, d.v.s. män samspekar helst med andra män. Män agerar homosocialt. Kvinnor å andra sidan relaterar till män i första hand, d.v.s. de orienterar sig heterosocialt. Både kvinnor och män får sina maktmässiga behov tillgodosedda genom män. Detta fenomen kopplat till denna studie kan möjligen besvara frågorna ovan genom att säga att killar förmodligen bemöts bättre genomgående på arbetsförmedlingen oavsett arbetsförmedlarens kön samt att tjejer inte bemöts olika av manliga respektive kvinnliga arbetsförmedlare. Ytterst är detta emellertid en fråga att besvaras av framtida undersökningar av representativa urval av såväl arbetslösa som arbetsförmedlare.

Den analys jag har företagit är strukturell. Det innebär att jag har tonvikt på den ena parten i relationen struktur och aktör eller samhälle och människa. De teorier jag använt mig av är också strukturella. Det innebär att de inte säger något om hur konkreta människor handlar, tänker och känner. De säger inget om subjektet, personligheten osv. Skillnader mellan människor, det faktum att vi är olika, kan ses som effekter av att vi samtidigt är aktörer inom en mängd olika strukturer (inte enbart sociala) och att dessa i det konkreta livet, hos individer, är sammansmältningar. Men vår uppgift som forskare är att bena ut den sociala, komplexa verkligheten som inte avtäckes sig själv. Kön- och klasstrukturer är *sociala konstruktioner* men antas ha *reell existens* i enlighet med mitt val av metodologi. De utgör bara en typ av kausala mekanismer och de är även föränderliga. De tenderar emellertid att utöva ett systematiskt inflytande över konkreta individers vardagsliv (se Danermark m.fl. 2003; Sayer 1992) och här den konkreta omständigheten mötet på arbetsförmedlingen. Utifrån de erfarenheter och händelser som individerna berättar om har jag således försökt identifiera bakomliggande strukturer och mekanismer. Hur vanligt förekommande händelserna och fenomen är kan jag givetvis inte besvara utifrån denna forskning. Den analys jag har företagit innebär även att tonvikten ligger på

strukturerna och generativa mekanismer, inte på att förklara avvikelser från mönstren. På så sätt kan man säga att jag specificerar och utvecklar teorier inom området. Studien utgör därmed ett viktigt fundament för framtida forskning om hur mötet på arbetsförmedlingen går till. Kommande analyser får utvisa hur empiriskt generella och betydelsefulla iakttagelserna är. Med detta är det dags att sammanfatta analysresultat.

7.2 Skilda erfarenheter och de identifierade mekanismerna

Tidigare studier har visat att somliga arbetslösa har goda erfarenheter av arbetsförmedlingen medan andra har negativa. Som förklaring till detta fenomen har ofta använts ensidigt individrelaterade faktorer men de är otillräckliga för att förklara *varför* erfarenheterna av arbetsförmedlingen varierar.

7.2.1 Arbetarklass- och medelklassungdomars möte med arbetsförmedlingen

Arbetarklassungdomarnas förväntningar på arbetsförmedlingen är högre än hos medelklassungdomarna: Arbetsförmedlingen är en plats dit man går för att få hjälp med att få jobb. Den nödvändiga hjälpen kan ses mot bakgrund av att det sociala nätverket inte kan bistå med hjälp bort från arbetslösheten. Även de materiella villkoren ställer krav på en snabb lösning på arbetslöshetstillståndet. Det innebär att det är viktigt att samarbeta med arbetsförmedlaren – att gemensamt finna en väg ut ur arbetslösheten. Dessa förväntningar genereras av de grundläggande tankesätt som kännetecknar arbetarpositionen och dess materiella praktik som de är djupt präglade av: Det traditionella lönearbetet där arbetsgivaren har ansvar för *hur* arbetskraften används och *vad* arbetstagaren ska göra (se vidare Jakobsen och Karlsson 1993). Samma förväntningar har de på arbetsförmedlingen: Där vill man veta hur och vad man ska göra, sedan gör man det och så får man jobb.

Till skillnad mot arbetarklassungdomarna är medelklassungdomarnas förväntningar på arbetsförmedlingen mer distanserade. De ger uttryck för försiktig skepticism då relationen till arbetsförmedlaren beskrivs i formella termer. Vikten av saklighet och distans i mötet framhävs till skillnad mot arbetarklassungdomars betoning på personliga och jämbördiga relationer. Den distanserade hållningen kan ses mot bakgrund av den socioekonomiska position de har präglats av och som inte är knuten till ett traditionellt lönearbete utan till karriärbete (se vidare Jakobsen och Karlsson 1993). Deras föreställning om arbete är i paritet med arbetsförmedlingens dominerande diskurs såtillvida att det framtida

jobbet kommer att baseras på deras unika kompetens där utbildning, till skillnad mot arbetarklassungdomarna, ses som ett alternativ för att stärka egna kvalifikationer. Normerna präglas bl.a. av vikten att skaffa sig en framskjuten yrkes- och karriärposition där de själva kan avgöra hur och när jobbet ska utföras. Det är ett förhållningssätt som även präglar deras möte på arbetsförmedlingen. Det brådskar inte. I jämförelse med arbetarklassungdomar återfinns nämligen inte samma upplevelse av materiell knapphet förknippad med arbetslöshets-situationen. De är således inte primärt intresserade av arbetsförmedlingens hjälp med att formulera vad, hur eller när. Konkurrenskraftig ska man bli genom att lösa arbetslöshets-situationen på egen hand. Kontakter in i olika branscher kan dessutom återfinnas inom det sociala nätverket. Arbetsförmedlingens grundtanke, att den sökande själv ansvarar för att finna lösningar på sin situation, passar denna kategori sökande väl.

Mötet i *praktiken* medför för de intervjuade ungdomarna att konfronteras med *två skilda uppfattningar om arbete* på arbetsförmedlingen. För arbetarklassungdomar skapas intresse-motsättningar mellan dem och arbetsförmedlingen. Förhoppningar om en jämbördig relation där man gemensamt finner en lösning infrias inte. Inledningsvis möts de av arbetsförmedlingens *uppmaning- ar om att formulera ett yrkesintresse* vilket kan kopplas till föreställningar om en (ideal) arbetssökande som själv väljer sitt karriärarbete. Detta perspektiv på arbete – som dominerar arbetsförmedlingens hållning – har en tydlig koppling till medelklassens socioekonomiska position och genererar för arbetarklass- ungdomar en hel del energikrävande huvudbry. Hos dem finns inga grund- läggande föreställningar om att koppla samman intresse med ett lönearbete. Det är nämligen på fritiden man ägnar sig åt det man vill – den utgör målet i tillva- ron och arbete medel därtill. Medelklassungdomarnas uppfattning däremot, att intressen kan kopplas till yrke, gör att de inte har några svårigheter att leva upp till det synsätt på arbete som förmedlas på förmedlingen.

När den statistiska gränsen för långtidsarbetslöshet för ungdomar närmar sig varseblir ungdomarna emellertid arbetsförmedlingens *andra uppfattning om arbete*, att man ska ta *vilket lämpligt jobb som helst*. För arbetarklassungdomar innebär det att anvisas ”skitjobben”. Detta motsätter man sig också. En effekt av den strukturella arbetarpositionen är att man inte räknar med en karriärstege och då gäller det att undkomma arbeten ”allra längst ner”. Utan tvivel uppfattas risken att fastna där. Medelklassungdomar kommer inte i lika stor utsträckning att utsättas för arbetsförmedlingens andra uppfattning om jobb, detta då de inom ramen för sina karriärplaner ger uttryck för geografisk flexibilitet, utbild-

ningsplaner etc. Det gör att arbetsförmedlingens krav på jobbflexibilitet inte framförs lika starkt som mot arbetarklassungdomar. Däremot är arbetsförmedlingens korta tidsperspektiv problematisk för medelklassungdomar. Att ungdomars arbetslöshetstillstånd inte får dra ut på tiden samspelar inte med dessa ungdomars strukturella dispositioner då deras egen kalkyl är mer långsiktig än tre månader. Arbetsförmedlingen kommer således att förmedla ett antal specifika normer om arbete som passar arbetarklassungdomar sämre än medelklassungdomar. Det finns emellertid också könsspecifika mönster i mötet med arbetsförmedlingen vars förklaringar inte kan sökas i ungdomarnas socioekonomiska position. För att fullt ut förstå ungdomarnas varierande erfarenheter måste även mekanismer inom ramen för könsstrukturen analyseras.

7.2.2 Tjejers och killars möte med arbetsförmedlingen

För att återgå till arbetsförmedlingens *två skilda uppfattningar om arbete* finns det olikheter med avseende på *kön*. Unga arbetarklasskillar har i praktiken större möjligheter att manövrera sig ur arbetsförmedlingens ena uppfattning om jobb – att man ska ta vilket jobb som helst. Om han ska söka anvisat arbete i enlighet med reglerna så kan detta i större utsträckning fastställas av hans egna önskemål. Arbetarklasstjejerna har ingen motsvarande flexibilitet. Tjejernas *om* slås fast när de anmäler sig som arbetssökande. Intervjuerna med arbetsförmedlare indikerar också att det förhåller sig så. Arbetsförmedlingen förefaller inte gå lika bryskt fram mot de unga arbetarklasskillarna i jämförelse med arbetartjejerna i synen på *om* och *vilka* jobb de ska söka.

Kännetecknande för både arbetarkillarnas och arbetartjejernas syn på jobb är att det alltså snarare utgör medel för att nå mål utanför lönearbetet vilket är en effekt av deras arbetarposition. Men deras respektive könsposition genererar också skilda möjligheter. Killarna jobbar för att få en schysst fritid där eget lönearbete är ett nödvändigt medel för detta. Hans sökmönster på arbetsmarknaden har ingen koppling till skyldigheter i en (framtida) parrelation eller omsorg för andra. Resultaten tyder på att killarna har möjlighet att tillägna sig mer omsorg än de behöver ge vilket innebär att de kan satsa på en fritid *för sig*. Tjejerna däremot tar i överväganden på arbetsmarknaden hänsyn till nuvarande eller framtida familj. Vad hon de facto gör på arbetsmarknaden kommer således, oavsett civilstånd, att ske med hänsyn till pojkvåns behov eller framtida familj. Hon är inriktad på att producera sådant som lönas med kärlek och bekräftelse för vad man gör och ger till andra människor. Tjejerna har, i enlighet

med sin strukturella position, mål i andra och de själva är främsta medlet (se vidare Jakobsen 1999).

Dessa skilda mönster genereras av deras skilda positioner i könsstrukturen. Detta får följder för deras erfarenheter av arbetsförmedlingen. Hon anpassar sig efter honom och familjen i sitt sökmönster på arbetsmarknaden medan han i sin praktik kan utgå från en strävan att skaffa (ett bättre) arbete utan att behöva brottas med några strukturella motsättningar mellan arbete och familj. Hans skyldighet att omsätta sökingsatsen i vilket jobb som helst eller geografisk rörlighet finns dessutom på diskursiv nivå och behöver inte omsättas i praktiken. Föreställningen om att det finns jobb som inte är riktigt lämpliga för män tycks vara så stark att den kan användas som förklaring utan att killarna ifrågasätts. Detta kan kopplas samman med arbetsförmedlars relativa autonomi i mötet med arbetslösa. De ska göra individuella bedömningar men deras tolkningar av arbetslösa ungdomars förhållningssätt tenderar att skilja sig åt beroende på om det är en tjejs eller killes. Han får större handlingsutrymme på arbetsförmedlingen än hon. Den individuella bedömningen blir könsstereotyp.

Kraven från arbetsförmedlingen, som företräder de normer som gäller på arbetsmarknaden, respektive kraven från omsorgs- och familjesfären är motstridiga för tjejerna i urvalet. Som arbetslös arbetarklass och tjej tar sig tjejernas flexibilitet skilda uttryck beroende på om de är ensamstående eller inte. Är de singlar är de geografiskt rörliga. De motstridiga kraven innebär att tjejer kan flytta till jobb på andra orter så länge de *inte* har en man att ta hänsyn till. Har hon pojkvän så tillvaratas hans intressen och hon blir där han vill vara som en följd av den ojämlika fördelningen av makt i könsrelationen. Det förstnämnda agerandet hyllas av arbetsförmedlare medan det sistnämnda fördöms. Det sistnämnda innebär emellertid att tjejerna kan avkrävas jobbflexibilitet – d.v.s. de förväntas av arbetsförmedlingen att ta vilket jobb som helst. För tjejerna finns således ingen undre gräns för vilka jobb som passar. Vilken kausal mekanism som har gett upphov till dessa mönster synliggörs emellertid inte på arbetsförmedlingen: Arbetarklasstjejerna antar – oavsett civilstånd – att man och barn påverkar deras framtida arbetsliv. De är redan förberedda på att familjelivet kommer att medföra begränsade möjligheter för dem i arbetslivet. Familjelivets närvaro i tjejernas överväganden på arbetsmarknaden är emellertid inte speciellt synlig på arbetsförmedlingen – tvärtom – den *underkommuniceras* rutinartat. Detta innebär ett större mått av lidande för dessa arbetartjejer i jämförelse med arbetarklasskillarna. Och *om* den synliggörs uppfattas den dessutom på

arbetsförmedlingen som en produkt av egna val och – ur arbetsmarknadspektiv – felaktiga prioriteringar.

Även medelklasskillar har i likhet med arbetarklasskillar större möjligheter att manövrera sig ur jobb som de själva inte anser lämpliga att söka. Genom argumentation reses hinder för jobb som har alltför låg status och som är ett steg tillbaka i en seriös satsning på karriär. Killarna förefaller ha förhandlingsmöjligheter som tjejerna saknar. Finns förhandlingsmöjligheter finns även olika alternativ att handla.

Medelklasstjejerna är, i likhet med arbetarklasstjejer, mer flexibla i jobbsökandet än killarna i motsvarande klassposition. För dessa tjejer är emellertid ”skitjobben” tillfälliga i jämförelse med arbetarklasstjejers så de är inte lika motvilliga att söka den typen av jobb.

Dessa medelklasskillar och tjejer har likartade förutsättningar men kommer att tolka anvisningar och arbetsförmedlarens reaktioner på skilda sätt. Man har olika möjligheter att välja – och därmed att välja bort. Könnsstrukturens genomslagskraft bekräftas exempelvis i att arbetsförmedlingen uppmanar en av medelklasstjejerna att söka ett lågkvalificerat omsorgsyrke trots att hon har en naturvetenskaplig akademisk examen. Kvinnors skyldigheter finns på strukturell nivå vilket påverkar även den som på individnivå försöker gå emot dem. Killarna, oavsett klassposition, kan befrias från delar av sina skyldigheter som jobbsökande med hänvisning till att vissa yrken inte motsvarar egna, och förmodligen andras, förväntningar.

Karakteristiskt för både medelklasskillarnas och medelklasstjejernas idé om arbete är att det utgör en central del i egenutveckling vilket är en effekt av den arbetsform de präglats av (se vidare Jakobsen och Karlsson 1993). Det finns även skillnader mellan killarna och tjejerna som inte kan förklaras av deras socioekonomiska position utan av könstrukturen som frambringar skilda möjligheter för könen. Dessa killar ger inte uttryck för att de tar hänsyn till (framtida) familjs behov vid överväganden om förvärvsarbete vilket tyder på att relationen är relativt problemfri. De har målet i livet helt förlagd i egenutveckling. Tankesättet mål för sig – i karriärarbete till skillnad mot arbetarklasskillarnas fritidsintresse – bygger på en praktik där man tillägnar sig andras omsorg och kärlek i enlighet med mäns position i kärleksstrukturen (Jakobsen 1999).

Medelklasstjejer tar i likhet med arbetarklasstjejer i överväganden på arbetsmarknaden hänsyn till partner och eventuell framtida familjs behov och önskemål. Men det finns ett särskiljande mönster som kan kopplas till deras socioekonomiska position. Deras karriäranspråk genererar nämligen en större

benägenhet att flytta och vara ifrån sambon samtidigt som detta förhållande inte är oproblematiskt. Ett visst mått av personlig autonomi visavi sambon kan utläsas samtidigt som det är problematiskt att välja livsprojektet karriär som förutsätter att det är karriären som utgör målet i tillvaron snarare än familjen. Det gäller att försvara sin prioritering av karriär som mål i tillvaron *som kvinna*, exempelvis genom att hävda att man hellre satsar på karriär än barn då man inte gillar barn. Att män har kunnat och fortsatt kan välja att placera karriär före föräldraansvar och barn – utöver försörjningsansvar – har förmodligen sällan motiverats med att man inte gillar barn. Valet att som kvinna satsa på karriär, och därmed att gå emot den könsmässiga sociala positionen, kan få konsekvenser då risken finns att kvinnor tillskrivs personliga tillkortakommanden.

I tjejnarnas utsagor finns motsättningen i kombinationen arbete och familj medan killarna inte har några problem med detta. Motsättningen måste tjejerna lösa själva för på arbetsförmedlingen formuleras den inte. Som tjejer tar de i överväganden om geografisk flexibilitet hänsyn till sin partner. Här uppkommer en motsättning mellan familjens patriarkala ”systemmönster” – där mannen idag inte längre är den enda som försörjer familjen men fortfarande är den tyngsta familjeförsörjaren, och marknadens till synes könsneutrala systemkrav. Att kvinnors arbete och försörjningsbörda numera väger nästan lika tungt som mäns gör förvisso att kraven på geografisk rörlighet förvandlar familjen till en opraktisk social konstellation (se Lindbladh och Bustros Castro 2004). Även om förändringar har skett över tid, vilket medelklass tjejernas inställning i denna studie tyder på, så påverkas fortfarande i första hand de unga tjejerna – oavsett klass. Motsättningen mellan kraven på individens rörlighet på arbetsmarknaden och familjebehov återspeglas inte alls i killarnas berättelser.

7.3 Systematisk förståelse och systematiska missförstånd

Det är möjligt att göra en analytisk skillnad mellan medelklass- och arbetarklassungdomars relationer till arbetsförmedlingen. Medelklassungdomar känner sig hemma med de krav och möjligheter som arbetsförmedlingen står till buds med. Relationen till arbetsförmedlingen är inte nödvändig och deras möjligheter kommer att förstärkas av att deras förhållningssätt också företräds av arbetsförmedlingen. Här finns – om mötet fungerar optimalt – en ömsesidig förstärkning. Detta bekräftas av arbetsförmedlarna: man talar samma språk. Denna identifikation kan betecknas som *systematisk förståelse*. Systematisk då den i paritet med socioekonomisk position har systemkaraktär.

Arbetarklassungdomarna har ett annat sätt att lösa en situation där de inte ges möjlighet att leva i enlighet med sina levnadsvillkor: De kommer till arbetsförmedlingen för att få hjälp till ett jobb. Det innebär å ena sidan att vi har en social klass som till följd av sina sociala erfarenheter inte riktigt känner sig hemma med arbetsförmedlingen då man egentligen inte är mottaglig för att agera i enlighet med de krav och möjligheter som har företrädare hos arbetsförmedlingen. Samtidigt är relationen till arbetsförmedlingen nödvändig. Å andra sidan har vi en arbetsförmedling som vill omforma och "rädda" denna grupp från deras tillstånd men som, eller tack vare sitt tolkningsföreträdare, tenderar att motarbeta ungdomarnas förväntningar. Exempelvis pådyvlas dessa ungdomar främmande idéer om jobb som ett intresse. Här uppstår *systematiska missförstånd* (se Jakobsen och Karlsson 1993). Om avståndet blir alltför stort mellan arbetslösa arbetarklassungdomars förväntningar och arbetsförmedlingens krav kan förmodligen oppositionella strategier utvecklas. Strategier som visar sig vara betydligt mindre framgångsrika i ett längre tidsperspektiv.

En effekt av arbetarklasskillarnas position i könsstrukturen är emellertid att de i större utsträckning än tjejerna *lyckas få hjälp* för att nå sina mål för sig. Den sociala relationen till arbetsförmedlaren är ett viktigt medel för dessa killars mål. De kan, i enlighet med den manliga praktik de är präglade av, genom att tillägna sig arbetsförmedlaren konkreta handräckning omvandla hjälpen till en resurs för måluppfyllelse. Arbetarklasstjejerna har delvis likadana (klass)förväntningar på förmedlingen som killarna. Men där killarna lyckas tillgodogöra sig arbetsförmedlaren hjälp för att få ett jobb, vilket är i paritet med deras position i könsstrukturen, verkar inte tjejerna få samma hjälp. Arbetsförmedlingen ställer krav på att jobbsökande ska frikopplas från hänsyn till sociala relationer genom att förmana dem att anpassa sig till arbetsmarknadens sämsta arbetsvillkor och de mest marginella jobb. Denna underkommunicerade, men lika fullt systematiska motsättning, innebär ett större mått av lidande för dessa tjejer i jämförelse med arbetarklasskillarna. Det är förmodligen därför denna kategori, arbetarklasstjejerna, uttrycker sig mest negativt om arbetsförmedlingen.

Analytiskt går det således att urskilja *två* slag av sociocentriska missförstånd som uppstår i mötet på arbetsförmedlingen. Dels missförstånd i förhållande till arbetarklassungdomar, dels missförstånd som uppstår mellan tjejer – oavsett klass – och arbetsförmedlingen p.g.a. tjejers position mellan arbets- och omsorgssfär. På ett konkret plan erfars dessa missförstånd av arbetarklasstjejerna som en sammansmältning. Det är mot bakgrund av ovanstående jag vill hävda

att man kan tala om att det i mötet mellan arbetarklasstjejer och arbetsförmedlare uppstår *dubbla sociocentriska missförstånd*. Det dessa tjejer konkret har med sig in i mötet med arbetsförmedlingen kommer att utgöra en dubbel begränsning (jfr Trondman 1999). Denna dubbla begränsning förefaller dessutom att förstärkas av arbetsförmedlingen. På ett teoretiskt plan berör detta alltså frågor om betydelsen av såväl den klassmässiga och könmässiga positionen i mötet med en myndighet.

Motsättningen mellan arbets- och omsorgssfär finns också hos medelklass-tjejerna men varför uppstår då inga sociocentriska missförstånd mellan medelklasstjejerna och arbetsförmedlare? Det är förstas en avgörande fråga – inte minst om jag vill hävda de analytiska begreppens användbarhet. På det konkreta planet brottas medelklasstjejerna med motsättningen karriärarbete kontra relations- och omsorgsinriktning. Gemensamt för dessa medelklasstjejer är att de hävdar ett tydligt och uttalat fokus på målet förvärvsarbete i form av karriär samtidigt som bilden inte är odelat positiv. Å ena sidan vill de välja målprojektet karriärarbete som ligger i linje med det samhälleligt ideala. Kvinnors möjligheter att förvärvsarbete och göra karriär har såväl uppmuntrats som ökat de senaste decennierna. Å andra sidan har de även mål i relationer till andra. Denna balansgång hanterar de själva – vilket framgår av mina resultat – genom resonemang om innebörden av att välja karriärarbete. De argumenterar och försvarar verkligen nödvändigheten att välja karriärprojektet, och därmed den kvinnliga avvikelser, t.ex. genom att välja bort barn. Dessutom är de inte där än. Vad händer när de i praktiken har att hantera två motsägelsefulla mål, karriärarbete kontra relations- och omsorgsinriktning? Detta får förbli en öppen fråga då de trots allt inte har gjort sitt val än.

Sammanfattningsvis förefaller arbetsförmedlingens arbete utgå från föreställningar som är monokulturella då förvärvsarbete huvudsakligen betraktas som karriärarbete som innehas av män. Det gör medelklassungdomarna, företrädesvis killarna, bäst skickade att möta arbetsförmedlingen. Det är även detta som medför att framförallt unga arbetarklasstjejer möts med misstänksamhet.

I arbetsförmedlares tolkningar av tjejers och killars sökaktivitet utfaller jämförelsen huvudsakligen till tjejers fördel. Arbetsförmedlare menar att tjejer söker jobb mer aktivt än killarna. De är även flexibla för att finna lösningar på sin situation. Att tjejer anstränger sig hårdare och är mer flexibla sattes *inte* i samband med att tjejer förväntas och i större utsträckning måste acceptera arbetsmarknadens sämsta arbetsvillkor. På arbetsförmedlingen skapas ett handlingsutrymme som är till killarnas fördel. Deras arbetslöshet är i större ut-

sträckning förhandlingsbar än tjejers med avseende på om, hur och vilka jobb man ska söka. Detta skulle kunna indikera att arbetsförmedlingen medverkar till att stärka killars positioner på arbetsmarknaden på bekostnad av tjejers.

Ur arbetsförmedlingens perspektiv är förvisso deltidsarbetslöshet och tillfälliga timanställningar också problemkategorier men om heltidsarbetslösa kvinnor kan omskrivas till dessa kategorier underlättar det arbetsförmedlarnas verkställande av andra mål – långtids- och heltidsarbetslöshet motverkas. Arbetsförmedlarnas egen arbetsbelastning minskar då arbetet med heltidsarbetslösa, företrädesvis män, prioriteras. Deltidsarbetslösheten, där kvinnor är kraftigt överrepresenterade, utgör ett stort och underskattat problem på arbetsmarknaden (se Nyberg 2005).

Avslutningsvis har denna studie utgått från fenomen som arbetslösa ungdomar och deras arbetsförmedlare berättar om. Det finns, vilket har nämnts tidigare, skäl att gå vidare, exempelvis med kvantitativa studier där de analytiska kategorierna operationaliseras och arbetslösa studeras genom representativa urval. Därutöver finns en fråga som framför andra har väckt min nyfikenhet. Den rör arbetarklasstjejernas möte med arbetsförmedlingen och kopplingen till deltidsarbetslöshet. Denna studie visar att i arbetarklasstjejernas möte med arbetsförmedlingen kan man tala om dubbla sociocentriska missförstånd. Det är förmodligen därför denna kategori uttrycker sig fränast om arbetsförmedlingen. En annan väsentlig skillnad mellan könen är deltidsarbetslösheten som också är vanligast i kvinnodominerande yrken, t.ex. inom kontor, handel och vård (Arbetslivsfakta 2007). De som i dubbel bemärkelse riskerar att systematiskt missförstås på arbetsförmedlingen och de deltidsarbetslösa – är det samma kategori kvinnor? Och om problemet med deltidsarbetslöshet är underskattat, rentav nedprioriterat, vad innebär det för deltidsarbetslösa kvinnors möjligheter att få hjälp på arbetsförmedlingen?

Referenser

- Ahrne G (1989) *Byråkratin och statens inre gränser*, Raben & Sjögren, Stockholm
- Ahrne G, Johansson K-E och Johansson R (1985) *Vad gör de där inne på arbetsförmedlingen?*, Arbetsrapport 1, Sociologiska institutionen, Stockholms universitet, Stockholm.
- Ambjörnsson F (2004) *I en klass för sig. Genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*, Ordfront förlag, Stockholm.
- Ambjörnsson R (1988) *Den skötsamme arbetaren*, Carlssons, Stockholm.
- AMS (1996) *Arbetsmarknadspolitik i förändring. En grundläggande bok om arbetsmarknadspolitikens villkor*, AMS och Frizes, Stockholm.
- AMS (2001) *Verksamhetsberättelse*, Arbetsmarknadsverket, Stockholm.
- AMS (2004) *Verksamhetsberättelse*, Arbetsmarknadsverket, Stockholm.
- AMV (2002) *Styrdokument för Arbetsförmedlingen*, September 2002, Stockholm.
- Arbetsförmedlingen (2008) *Arbetsförmedlingen – leder till arbete Styrdokument*, Stockholm.
- Arbetslivsfakta (2006) *Tema: Ungdomar i arbetslivet*, Nr 2 – juni.
- Arbetslivsfakta (2007) *Tema: skillnader mellan könen*, Nr 1 – februari.
- Arnell Gustafsson U (1999) ”Koncentration av arbetslöshet i familj och vänkrets” *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, 5 (2), s 111-125.
- Axelsson R, Löfgren KG och Nilsson LG (1987) *Den svenska arbetsmarknadspolitikerna under 1900-talet*, Prisma, Stockholm.
- Bekkengen L (2002) *Man får välja – om föräldraskap och föräldraledighet i arbetsliv och familjeliv*, Liber, Stockholm.
- Bekkengen L (2005) ”Mannens föräldraledighet – kvinnans beslut eller anpassning? Om konsekvenser av olika forskningsmetoder” i Forsberg G och Grenholm C (red), *...och likväl rör det sig. Genusrelationer i förändring*, Karlstad University Press, Karlstad.
- Berg JO (1997) *Förnyare, frustrerade och fria agenter*, City University Press, Stockholm.
- Bergman A och Schough K (2002) *Brytande handling – betraktelser av förändringens villkor vid en arbetsförmedling*, Karlstad University Studies 2002:6, Karlstad.
- Bergqvist T (2001) ”Tillit – ett hinder för expansion i små företag?” i Aronsson G och Karlsson JCh (red), *Tillitens ansikten*, Studentlitteratur, Lund.
- Bjerrum Nielsen H och Rudberg M (1991) *Historien om pojkar och flickor. Könssocialisation i ett utvecklingspsykologiskt perspektiv*, Studentlitteratur, Lund.

- Bunar N och Trondman M (2001) *Varken ung eller vuxen*, Atlas, Stockholm.
- Calmfors L, Forslund A och Hemström, M (2002) *Does active labour market policy work? Lessons from the Swedish experiences*, Institute for international Economic Studies, Seminar Paper No 700, Stockholm University, Stockholm.
- Connell RW (2002) *Om genus*, Daidalos, Göteborg.
- Dahlgren L, Emmelin M och Winkvist A (2004) *Qualitative Methodology for International Public Health*, Umeå University, Umeå.
- Danermark B, Ekström M, Jakobsen L och Karlsson JCh (2003) *Att förklara samhället*, Studentlitteratur, Lund.
- Delander L, Thoursie R och Wadensjö E (1991), *Arbetsförmedlingens historia*, Allmänna förlaget, Stockholm.
- Eneroth B (1984) *Hur mäter man vackert?*, Akademitratur, Stockholm.
- Engström P, Hesselius P, Holmlund B och Tirmén P (2008) *Hur fungerar arbetsförmedlingens anvisningar av lediga platser?*, Rapport 2008:5, IFAU, Uppsala.
- Forsman B (1997) *Forskningsetik*, Studentlitteratur, Lund.
- Fürst G (1987) "Arbetsmarknadskrafter och könssegregation" i Björnberg U och Hellberg I (red), *Sociologer ser på arbete*, Arbetslivscentrum, 1987.
- Furåker B (1996) "Vara eller icke-vara – om arbetskraftens varukaraktär i välfärdskapitalismen" i Andersson G (red), *Egensinne och mångfald. Från 19 sociologer till Bengt Gesser*, Arkiv förlag, Lund.
- Gullestad M (1983) "Omsorg og subkultur" *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 24, s 203-220.
- Haavind H (1987) *Liten og stor*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Hammarström A (1996) *Arbetslöshet och ohälsa – om ungdomars livsvillkor*, Studentlitteratur, Lund.
- Hammarström A (2002) "What could a gender perspective mean in medical and public-health research?" in Wamala SP and Lynch J (eds), *Gender and Social Inequities in Health*, Studentlitteratur, Lund.
- Hertzberg F (2003) *Gräsrotsbyråkrati och normativ svenskhet*, Arbetsliv i omvandling 2003:7, Arbetslivsinstitutet, Stockholm.
- Hirdman Y (1988) *Genussystemet: teoretiska funderingar kring kvinnors sociala underordning*, Maktutredningen, Uppsala.
- Hirdman Y (2001) *Genus – om det stabilas föränderliga former*, Liber, Malmö.
- Jakobsen L (1999) *Livsform, kön och risk – en utveckling och tillämpning av realistisk livsformsanalys*, Arkiv förlag, Lund.
- Jakobsen L och Karlsson JCh (1993) *Arbete och kärlek – en utveckling av livsformsanalys*, Arkiv förlag, Lund.

- Jönsson I, Trondman M, Arnman G och Palme M (1993) *Skola – fritid – framtid*, Studentlitteratur, Lund.
- Kennerberg L (2007) *Hur förändras kvinnors och mäns arbetsituation när de får barn?*, Rapport 2007: 9, IFAU, Uppsala.
- Knocke W och Hertzberg F (2000) *Mångfaldens barn söker sin plats. En studie om arbetsmarknadschanser för ungdomar med invandrarbakgrund*, Svartvitts förlag, Stockholm.
- Kugelberg C (2004) "Jämställdhetsideal och könsdiskriminering – unga människor möter arbetslivet" *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, 10 (2), s 95-116.
- Kullberg C (1994) *Socialt arbete som kommunikativ praktik*, Linköping Studies in Arts and Science, Linköping.
- Kuosmanen J (2001) *Finnkampen - en studie av finska mäns liv och sociala karriärer i Sverige*, Gidlunds.
- Larsson S (1994) "Om kvalitetskriterier i kvalitativa studier" i Starrin B och Svensson P-G (red), *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*, Studentlitteratur, Lund.
- Lindbladh E och Bustos Castro P (1999) "Ung och arbetslös. Om marginalisering, identitet och risk" i Härenstam A, Lundberg U, Lindbladh E och Starrin B (red), *I vanmaktens spår*, Borea bokförlag, Umeå.
- Lindbladh E och Bustos Castro P (2004) "Sociala relationers och identiteters individualisering" *Socialvetenskaplig tidskrift*, 1, s 23-38.
- Lindbladh E och Lyttkens CH (2002) "Habit versus choice: the process of decision-making in health-related behaviour" *Social Science & Medicine*, 55, 451-465.
- Lindbladh E och Lyttkens CH (2003) "Polarization in the Reaction to Health-Risk Information: A question of Social Position?" *Risk Analysis*, 23, 841-855.
- Lindgren G (1992) *Doktorer, systrar och flickor – om informell makt*, Carlssons bokförlag, Stockholm.
- Lindgren G (1996) "Broderskapets logik" *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 1, s 4-14.
- Lindgren G (1999) *Klass, kön och kirurgi – relationer bland vårdpersonal i organisationsförändringens spår*, Liber, Malmö.
- Lindgren G (2001) "Ensam i teamet?" i *Klassamhället – befäst eller upplöst?*, LO Idédebatts skriftserie nr 1, LO, Stockholm.
- Lipsky M (1980) *Street-level bureaucracy. Dilemmas of the individual in public services*, Russell Sage, New York.
- Lodenius A-L (2005) *En arbetslös man är värd två arbetslösa kvinnor*, Ordfront Magasin, nr 5.
- Lund A och Ramsby F (2001) "Det finns ju givetvis någon där som har kapacitet. Om arbetsförmedlingen som dörrvakt eller dörröppnare" i Bunar N och Trondman M (red), *Varken ung eller vuxen*, Atlas, Stockholm.

- Lundin D (2004) *Vad styr arbetsförmedlarna?* Rapport 2004:16, IFAU, Uppsala.
- Lundin M (2000) *Tillämpningen av arbetslöshetsförsäkringens regelverk vid arbetsförmedlingarna*, IFAU 2000-03-17, Uppsala.
- Mäkitalo Å (2002) *Categorizing work: Knowing, arguing, and social dilemmas in vocational guidance*, Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg.
- Nordenmark M (1999) *Unemployment, employment commitment and wellbeing*. The depart of Sociology No 10, Umeå University, Umeå.
- Novo M (2000) *Young and unemployed – does the trade cycle matter for health?*, Depart of Public health and Clinical medicine, Umeå University, Umeå.
- Nyberg A (2005) ”Arbetsmarknadsstatistiken – ideologi eller verklighet?” *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, 11 (1), s 45-55.
- Ohlsson R och Olofsson J (1998) *Arbetslöshetens dilemma*, SNS-förlag, Stockholm.
- Olsén P (1985) *Arbetslöshetens socialpsykologi*, Natur och kultur, Stockholm.
- Ottosson J och Lundeqvist K (2005) *Deltidsarbetslöshet i Sverige – en kartläggning*. Working Paper från HELA-projektet 2005:5, Arbetslivsinstitutet, Stockholm
- Ramhøj P (1991) *Livsform og alderdom*, Akademisk forlag, Odense.
- Rantakeisu U (2002) *Arbetslöshetens olika ansikten. Fyra studier om arbetslöshetens sociala och hälsomässiga yttringar*, Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Regnér Å (2000) ”Ändrade förutsättningar för arbetsmarknadspolitiken?” i Fritzell J (red), *Välfärdens förutsättningar*, Kommittén Välfärdsbokslut, SOU 2000:37.
- Runeson C (2004) *Arbetsmarknadspolitisk översikt 2003*, Rapport 2004:12, IFAU, Uppsala.
- Sayer A (1992) *Method in social science – A realist approach*, Routledge, London.
- SCB (2004) *På tal om kvinnor och män*.
- Sibbmark K (2007) *Arbetsmarknadspolitisk översikt 2006*, Rapport 2007:27, IFAU, Uppsala.
- Skeggs B (1999) *Att bli respektabel. Konstruktioner av klass och kön*, Daidalos förlag, Göteborg.
- Starrin B, Forsberg E och Rantakeisu U (1999) ”I arbetslöshetens spår – ekonomisk stress, skam och ohälsa” i Härenstam A, Lundberg U, Lindblad E och Starrin B (red), *I vanmaktens spår*, Borea bokförlag, Umeå.
- Starrin B, Larsson G, Dahlgren L och Styrborn S (1991) *Från upptäckt till presentation*, Studentlitteratur, Lund.
- Strandh M (2000) *Varying unemployment experiences? The economy and mental wellbeing*, The depart of Sociology No 18, Umeå University, Umeå.

- Svallfors S (2004) *Klassamhällets kollektiva medvetande – klass och attityder i jämförande perspektiv*, Boréa bokförlag, Umeå.
- Svallfors S, Halvorsen K och Andersen G (2001) "Work orientations in Scandinavia: Employment commitment and organizational commitment in Denmark, Norway and Sweden" *Acta Sociologica*, 44, 139-156.
- Thomsson H och Hoflund L (2000) *Vem ska hjälpa vem?*, Forskningsrapport 2000:9, IFAU, Uppsala.
- Trondman M (1999) "Skolan och det informella kriget" i Trondman, M, *Kultursociologi i praktiken*, Studentlitteratur, Lund.
- Walette M (2004) "Tillfälliga jobb som ny form av segregering på arbetsmarknaden?" *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, 10 (4), s 249 – 263.
- Westerlund H och Svensson I (2001) *Flöde eller rundgång?*, Forskningsrapport 2001:3, IFAU, Uppsala.
- Willis P (1983) *Fostran till lönearbete*, Röda bokförlaget, Malmö.

IFAU:s publikationsserier – senast utgivna

Rapporter

- 2008:24** Dahlberg Matz, Kajsa Johansson och Eva Mörk ”Effekter av aktiveringskrav på socialbidragstagare i Stockholms stadsdelar”
- 2008:25** Grönqvist Erik och Jonas Vlachos ”Hur lärares förmågor påverkar elevers studieresultat”
- 2008:26** von Below David och Peter Skogman Thoursie ”Sist in först ut? En utvärdering av undantagsregeln”
- 2008:27** Johansson Per och Martin Nilsson ”Finns det något samband mellan sjukintygets kvalitet och sjukfrånvaro?”
- 2008:28** Holmlund Bertil och Martin Söderström ”Hur påverkas inkomsterna av skatteförändringar?”
- 2008:29** Sibbmark Kristina och Gabriella Chirico ”Kartläggning av åtgärder inom Sjukvårdsmiljarden”
- 2008:30** Mörk Eva, Anna Sjögren och Helena Svaleryd ”Effekter av barnomsorgsavgifter på barnafödandet”
- 2009:1** Hartman Laura, Per Johansson, Staffan Khan och Erica Lindahl, ”Uppföljning och utvärdering av Sjukvårdsmiljarden”
- 2009:2** Chirico Gabriella och Martin Nilsson ”Samverkan för att minska sjukskrivningar – en studie av åtgärder inom Sjukvårdsmiljarden”
- 2009:3** Rantakeisu Ulla ”Klass, kön och platsanvisning. Om ungdomars och arbetsförmedlars möte på arbetsförmedlingen”

Working papers

- 2008:24** Dahlberg Matz, Kajsa Johansson och Eva Mörk “On mandatory activation of welfare receivers”
- 2008:25** Grönqvist Erik och Jonas Vlachos “One size fits all? The effects of teacher cognitive and non-cognitive abilities on student achievement”
- 2008:26** van den Berg Gerard, Annette Bergemann och Marco Caliendo “The effect of active labor market programs on not-yet treated unemployed individuals”
- 2008:27** von Below David och Peter Skogman Thoursie “Last in, first out? Estimating the effect of seniority rules in Sweden”
- 2008:28** Holmlund Bertil och Martin Söderström “Estimating dynamic income responses to tax reforms: Swedish evidence”

- 2008:29** Mörk Eva, Anna Sjögren och Helena Svaleryd “Cheaper child care, more children”
- 2009:1** Crépon Bruno, Marc Ferracci, Grégory Jolivet och Gerard J. van den Berg “Active labor market policy effects in a dynamic setting”
- 2009:2** Hesselius Patrik, Per Johansson och Peter Nilsson “Sick of your colleagues’ absence?”

Dissertation series

- 2008:1** Andersson Christian “Teachers and student outcomes: evidence using Swedish data”